

T.C.

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AZER YARAN ŞİİRİ

Yüksek Lisans Tezi

Erbil KORKMAZ

Danışman:

Prof. Dr. Şaban SAĞLIK

Samsun, 2018

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AZER YARAN ŞİİRİ

Yüksek Lisans Tezi

Erbil KORKMAZ

Danışman:
Prof. Dr. Şaban SAĞLIK

Samsun, 2018

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım yüksek lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

... / ... / 20...

(İmza)

Erbil KORKMAZ

KABUL VE ONAY

Erbil KORKMAZ tarafından hazırlanan Azer Yaran Şiiri başlıklı bu çalışma, 03.08.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi/ Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: _____

Üye: _____

Üye: _____

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

____/____/____

Enstitü Müdürü

(İmza ve Mühür)

ÖZET

AZER YARAN ŞİİRİ

Erbil KORKMAZ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Ağustos/2018

Danışman: Prof. Dr. Şaban SAĞLIK

Türk şiirine Rus Edebiyatından yaptığı çevirilerle büyük katkı sağlayan Azer Yaran, şiir anlayışı ve oluşturmuş olduğu şiir açısından dikkate değer bir şairdir. Hiçbir edebiyat topluluğu içerisinde yer almamış, şiirin bireysel bir yaratı olarak kalmasını, ortak anlayışın bağları ile başının hoş olmadığını savunmuştur. Memuriyet yaşamını sonlandırmasının ardından doğduğu topraklara geri dönen ve şiir hayatını merkezden uzak bir coğrafyada geçiren Azer Yaran, edebiyat odaklarından uzak kalmış, bilinçli bir yalnızlığı tercih etmiştir. Bu açıdan ismi pek duyulmamıştır. Fakat Azer Yaran gerek şiir anlayışı ve gerekse oluşturmuş olduğu şiir dili açısından Türk şiiri içerisinde farklı bir soluk olarak belirdiğinden incelenmeye müsaittir. Bu tezin yapılış amacı da şair olarak Azer Yaran'ın poetikasını, şiirinin kaynaklarını belirlemek, şiirlerini biçim, içerik, şiir dili ve metinlerarası ilişkiler açısından incelemek ve Azer Yaran şiirinin Türk şiirinde durduğu noktayı belirlemektir. Öncelikle Azer Yaran'ın hakkında yapılmış olan çalışmalar araştırılmış, sayıca az olan bu kaynaklara ulaşılmaya çalışılmış ve tezde referans olarak kullanılmıştır. Kendi yazmış olduğu ve çevirdiği eserlerin baskısı bulunmadığı için, bu eserler sahaflar vasıtasıyla temin edilmiştir. Azer Yaran'ın şiiri bağlamında diğer şiir kitaplarından da yararlanmakla birlikte çalışmada tüm şiirlerini bir arada toplayan *Giz Menekşesi Toplu Şiirler (1975-2002)* kitabı esas alınmıştır. Bu kitapta yer alan şiirlerden ve Azer Yaran hakkında yazılanlardan hareketle Azer Yaran'ın poetikası oluşturulmaya çalışılmış, ardından şiirlerinin kaynakları belirlenmeye çalışılmış, daha sonra ise Azer Yaran şiirleri biçim ve içerik, şiir dili, metinlerarası ilişkiler açısından incelenmeye tabi tutulmuştur. Tüm bu incelemelerin sonucunda Azer Yaran'ın özgün şiir dili ve imgeye dayalı bireyi ve toplumu aynı potada birleştiren şiiriyle Türk şiirinde önemli ve farklı bir ses olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: poetika, şiir, tema, şiir dili, metinlerarasılık

ABSTRACT

POETRY OF AZER YARAN

Erbil KORKMAZ

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Science,

Department of Turkish Language and Literature, M.A., August/2018

Supervisor: Prof. Dr. Şaban SAĞLIK

Azer Yaran, who contributed a lot to Turkish Poetry by translating from Russian Literature, is a remarkable poet with regard to his understanding of poetry, and poetry that he created. He wasn't related to any society of literature, but he supported that the poem should stand as an individual creation and it is not pleasant with bounds of common understanding. After completing his official duty, Azer Yaran returned to the land where he was born and spent his poetry life in a geography far away from centre to stay away from literary focuses, he chose a conscious solitude. Therefore, he is an unfamed person. But Azer Yaran is convenient for research because he appeared as a different breath in Turkish poetry both for his understanding of poem and the poetry language he created. The aim of this thesis is to determine Azer Yaran's poetics as a poet, determine his poem's sources, examine his poems in terms of form, content, poetry language and intertextual relations; to determine the point where Azer Yaran's poems stand in Turkish Poetry. Firstly, studies made about Azer Yaran were searched, researches that are few in number were tried to reach and used as a reference in this thesis. As his own writings and translational works do not exist, these works were provided by means of second-hand bookseller. In this study, on Azer Yaran's poetry context, other poetry books were used but his book *Giz Menekşesi Toplu Şiirler (1975-2002)* which gather all of his poems was grounded on. Azer Yaran's poetics was tried to establish with reference to poems and writings about him in this book, then the sources of his poems were tried to determine, after that, Azer Yaran's poems were researched in terms of form and content, poetry language and intertextual relations. At the end of these researches, it was concluded that Azer Yaran is an important and a different voice in Turkish Poetry with his unique poetry language and the poetry he created that combine image based individual and society in the same pot.

Key Words: poetics, poem, theme, poetry language, intertextuality.

ÖN SÖZ

“Ne efsunkâr imişsin ah ey didâr-ı hürriyet” diyen Namık Kemal’in hürriyet’ini şi’riyet yapsak şiirin o güzel yüzünün büyüleyiciliğini ifade etmiş oluruz. Bu çalışmada da Azer Yaran şiirinin o güzel yüzünün büyüleyiciliği ilk defa bir teze konu olmaktadır. Hakkında yazılanlar, söylenenler sınırlı olmakla birlikte oluşturduğu şiir ve kendine özgü şiir diliyle Türk şiirinde yeni bir sesin temsilcisi olduğunu düşündüğümüz Azer Yaran ve şiirlerinin tez konusu olarak seçilmesinde bu unsurlar etkili olmuştur. Azer Yaran’ın edebiyat tarihindeki yerini belirlemek, Azer Yaran şiirinin Türk şiiri içerisindeki yerini ortaya koymak amacıyla inceleme konusu edilmiştir.

Tez çalışması sürecinde öncelikle Azer Yaran hakkında araştırma yapılmış, onunla ilgili yazılanlara ulaşılmış ve baskısı olmayan kendi şiirleri ve çeviri şiirleri sahaflardan temin edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra incelemede oluşacak başlıkları belirlemek için şiir üzerine yazılmış poetik ve akademik kaynaklar incelenmiş ve Azer Yaran’ın şiirlerini incelemek için bir plan hazırlanmıştır.

Azer Yaran’ın şiirlerinin toplu olarak yer aldığı *Giz Menekşesi Toplu Şiirler (1975-2002)* kitabı temel referans kabul edilerek, bu kitapta yer alan şiirler belirlenen başlıklar açısından tekrar tekrar okunmaya ve incelenmeye tabi tutulmuş, gereken saptamalar yapılmış ve tezin yazım aşamasına geçilmiştir.

Tez planına uygun olarak, tezde üzerinde durulan temel konuların tanıtılması amacıyla giriş bölümünde bu konulara değinilmiştir. Birinci bölümde Azer Yaran’ın hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verilmiş, Azer Yaran hakkında yazılanlardan ve şiirlerinden hareketle poetikası oluşturulmaya çalışılmış ve şiirlerinin kaynakları ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde ise, Azer Yaran şiirleri, biçim açısından, içerik açısından, şiir dili açısından, metinlerarası ilişkiler açısından incelenmiştir. Bu incelemelerde şiirlerinden alıntılar yapılmış, bu alıntılar konunun gerekliliğine göre bazen sadece şiirin bir bölümü, bazen şiirin tamamının verilmesi suretiyle gerçekleştirilmiştir. Konunun önemine göre yapılan uzun alıntılarda alıntılanmayan kısımlar olduğunu ifade etmek için (...) işareti kullanılmıştır.

Azer Yaran'ın ilk defa bir akademik çalışmaya konu edinilmesi de çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu çalışmayı bana öneren gerek lisans ve gerek yüksek lisans hayatım boyunca mütevazî kişiliğiyle ve her zaman o engin merhametiyle örnek bir figür olarak önümüzü açan, bugün edebiyat alanına dair ne varsa okuduğumuz, yazdığımız her bir kelimedede “bismillah”tan sonra adını minnetle anacağımız hocam Prof. Dr. Şaban Sağlık’a, yine bu yolda her zaman gerekli kolaylığı ve yolu gösteren, kıymetini anlatmak için “kıymetli” kelimesinin az kalacağı Prof. Dr. Şahin Köktürk’e, edebiyata dair bizleri bilgileriyle donatan diğer bölüm hocalarına, lisanstan beri bu yolda desteklerini hep hissettiğim, Dr. Öğretim Üyesi Atiye Gülfer Gündoğdu ve Dr. Servet Gündoğdu’ya, şu hayatta yoldaş bildiklerime, aileme, üzerimde emeği olan tüm herkese kalbimi dolduran duygularla teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Erbil KORKMAZ

Samsun-2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x

GİRİŞ

1. Şiir Sanatı.....	1
2. Şair ve Şiir.....	2
3. Şiir Toplulukları.....	4
4. Şiir Ontolojisi.....	5
5. Şiir Dili.....	8
6. Şair ve Şiir İlişkisi.....	10

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1.Azer Yaran'ın Hayatı	13
1.2.Azer Yaran'ın Eserleri.....	13
1.2.1.Şiir Kitapları	13
1.2.1.1 Mayıs.....	13
1.2.1.2. Burada Gün Işığı Türk	14
1.2.1.3. Deniz ve Ten	14
1.2.1.4. Giz Menekşesi Toplu Şiirler (1975-2002)	15
1.2.2. Çeviri Kitapları	16
1.3. Azer Yaran'ın Poetikası	16
1.3.1. Şiir.....	16
1.3.2. Şair	19
1.3.3. Şiir Topluluğu	21
1.3.4. Şiir ve İmge.....	22
1.3.5. Şiir ve İdeoloji	23
1.3.6. Şiir ve Türkçe – Dil Anlayışı.....	24
1.3.7. Şiir ve Biçim	25
1.3.8. Şiirin Oluşumu.....	26

1.4 Azer Yaran'ın Şiir Kaynakları.....	27
1.4.1.Yaşamı	27
1.4.2. Aile ve Dostları.....	31
1.4.3. Memleket-Doğa	32
1.4.4. İdeoloji.....	35
1.5.5. Rus Şiiri ve Ustaları.....	38
1.6.6. Mitoloji-Din-Kültürel Unsurlar	41

İKİNCİ BÖLÜM

AZER YARAN ŞİİRİNİN İNCELENMESİ

2.1.Biçim İncelemesi	43
2.1.1. Halk Şiiri Nazım Biçimleri.....	43
2.1.2. Divan Şiiri Nazım Biçimleri	47
2.1.3. Batı Şiiri Nazım Biçimleri	51
2.2. İçerik İncelemesi	57
2.2.1. Konu ve Temalar	57
2.1.1.1. Bireysel ve Toplumsal Acılar	57
2.1.1.2. Yalnızlık ve Yabancılaşma	62
2.1.1.3.Toplumsal Olaylar.....	66
2.1.1.4. İdeolojik Öğeler	72
2.1.1.5. Çevre	76
2.1.1.6. Ölüm – Ölümsüzlük	80
2.1.1.7. Aşk	86
2.1.1.8. Çocuk ve Çocukluk	88
2.1.1.9. Değerlerle ilgili kavramlar	91
2.3. Şiir Dili Açısından İncelenmesi	94
2.3.1.İçerik, Öz Açısından Şiir Dili	94
2.3.1.1 Şiir Dilinde İmge.....	94
2.3.2 Sunuluş Açısından Şiir Dili	98
2.3.2.1 Şiir Dilinde Doğal, Rahat ve İçten Söyleyiş	99
2.3.2.2 Şiir Dilinde Kısa ve Eksilteli Anlatım	101
2.3.2.3 Şiir Dilinde Göstergelerin Anlam Yönünden Yararlanma.....	105
2.3.2.3.1 Duygu Değeri Olan Sözcüklerden Yararlanma	105

2.3.2.1.2 Şiir Dilinde Özel Adlardan Yararlanma	107
2.3.2.1.3 Uzak Çağrışımlar	110
2.3.2.1.4 Eşadlı ve Çokanlamlı Ögelerden Yararlanma	112
2.3.2.1.5 Kavram Karşıtlığından Yararlanma	113
2.3.2.4. Benzetmeler.....	115
2.3.2.5. Aktarmalar.....	118
2.3.2.5.1. Deyim aktarmaları	118
2.3.2.5.2. Ad Aktarmaları, Öteki Aktarmalar.....	123
2.3.2.6. Alışılmamış Bağdaştırmalar	125
2.3.2.7. Şiir Dilinde Sapmalar	128
2.3.2.7.1. Sözcüksel Sapmalar.....	129
2.3.2.7.2. Biçimbilimsel Sapmalar	132
2.3.2.7.3. Anlambilimsel Sapmalar	133
2.3.2.7.4. Sessel Sapmalar – Bölge Ağızlarına Özgü Kullanımlar.....	135
2.3.2.7.5. Öteki Sapmalar	136
2.3.2.8. Şiir Dilinde Ses Öğelerinden Yararlanma.....	140
2.3.2.8.1. Uyak (Kafiye).....	140
2.3.2.8.2. Şiir Dilinde Ses Yinelemeleri	144
2.3.2.8.3. Öteki Yineleme Türleri.....	146
2.3.2.8.4. Ölçü ve Ritim	151
2.4. Metinlerarasılık Açısından İncelenmesi	151
SONUÇ	171
KAYNAKÇA	174
ÖZGEÇMİŞ	178

KISALTMALAR

ev. :eviren

haz. :Hazırlayan

s. : Sayfa

S. : Sayı

C. : Cilt

GİRİŞ

1. Şiir Sanatı

Dilimize Arapçadan girip yerleşmiş ve Türkçeleşmiş bir kelime olarak Şemsettin Sami'nin Kamus-ı Türkî adlı eserinde “mevzun ve mukaffa ve manen güzel tahayyülât ve tasvirâtı câmi kelâm”¹ olarak tanımladığı şiir için İsmail Çetişli “Edebiyat sanatının hemen hemen bütün milletlerin tarihindeki en temel, en eski, en yaygın, en estetik ve en aslî tür”² olduğunu ifade etmektedir. Durum böyle olunca büyük bir geçmişe sahip olan şiir türü düşünüldüğünde Aristo'dan bugüne değin şiirin ne olduğu yani onun tarifi de yapılmaya çalışılmıştır.

Şiir sanatına dair düşüncelerini dile getirdiği “*Poetika*” adlı eserinde Aristo, birçok sanat gibi “taklit”³ olarak ifade ettiği bu sanatın genel olarak varlığını, insan doğasında temellenen iki nedene borçlu olduğunu dile getirmektedir: “Bunlardan birisi taklit içtepi’si olup, insanlarda doğuştan vardır; insanlar, bütün yaratıklardan özellikle taklit etmeye olağanüstü yetkili olmalarıyla ayrılır ve ilk bilgilerini de taklit yoluyla elde ederler. İkincisi bütün taklit ürünleri karşısında duyulan hoşlanma’dır ki, bu, insan için karakteristiktir.”⁴ Taklit içtepsi ve hoşlanma olarak karşımıza çıkan şiir sanatının varlığı noktasında en dikkat çekici kavram olan hoşlanma, sanat yapıtının ve özelde şiirin de gücünü ortaya koyan bir kavram olarak belirlemektedir. Aristo, “gerçekte hoşlanmayarak baktığımız bir nesne özellikle tamamlanmış bir resim haline geldiğinde, bu kez ona hoşlanarak bakarız; örneğin tiksinti uyandıran hayvanların ve cesetlerin resimlerinde olduğu gibi”⁵ derken aynı zamanda sanatın bu ihtişamlı gücünü de yansıtmış olmaktadır. Şiir sanatının ozanların karakterlerine uygun olarak iki yön aldığını da dile getiren Aristo, “ağır başlı ve soylu karakterli ozanlar, ahlakça iyi ve soylu kişilerin iyi ve soylu eylemlerini taklit ederler; hafifmeşrep karakterli ozanlar ise, bayağı yaratılıştaki insanların eylemlerini taklit ederler.”⁶ demektedir. Burada da iyi ve soylu – bayağı olarak iki şiir biçimi; ağırbaşlı ve soylu – hafifmeşrep olarak iki ozan biçimi karşımıza çıkmaktadır. İlk olması yönünden Aristo’nun bu görüşlerine yer vermemizin nedeni aynı zamanda şiirin ne olduğu sorusunun asırlardan beri tarif edilmeye çalışıldığını göstermek içindir.

¹Prof. Dr. İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006, s.16

²Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir*, s.16

³Aristoteles, *Poetika*, İsmail Tunalı (çev.), Remzi Kitabevi, Haziran 2009, s.11

⁴Aristoteles, *Poetika*, s.16

⁵Aristoteles, *Poetika*, s.16

⁶Aristoteles, *Poetika*, s.17

Ancak hiçbir zaman şiirin tam tarifi ortaya konabilmiş değildir, çünkü şiir onu işleyen şairin dilinde değişik manalara bürünen bir sanat olması yönüyle değişik dönemlerde çeşitli şairler tarafından çok farklı şekillerde tanımlanmıştır. Burada bir başka soru devreye girmektedir ki o da şiir tarif edilebilir mi, sorusudur. Şiirin tarifi noktasında K. Haedens'in şu sözü aslında konuya noktayı koymaktadır: “Şiir tarif edilebilseydi yüz türlü değil, bir türlü tarifi olurdu.”⁷

2. Şair ve Şiir

Türk edebiyatında da çok sayıda şair tarafından şiir nedir sorusuna cevap verilmeye yani şiirin tarifi yapılmaya çalışılmıştır. Bazı şairler şiir sanatı ile ilgili düşüncelerini anlattığı poetika türünde eserler vermiş olmakla birlikte, bunun haricinde bazı şairler de dergilerde yer alan çeşitli yazılarında, söyleşilerinde şiir sanatına dair görüşlerini dile getirmiş ya da sonradan araştırmacılar tarafından şairlerin eserleri üzerinden şiir sanatına dair görüşleri ifade edilmiştir. Konuyu örneklemek açısından burada seçtiğimiz birkaç şairin şiir tarifine yer vermenin doğru olduğu kanaatindeyiz:

“*Şiir Hakkında Bazı Mülahazalar*”da Ahmet Haşim, şiir için, “resullerin sözü gibi, muhtelif tefsirata müsait bir vüs’at ve şümulü haiz olmalı”⁸ derken şiiri okuyanın ona kendi hayatının anlamını verebileceğini söylemektedir.

Necip Fazıl, “Şiir nedir?” sualinin çok eski ve pek çetin bir sual olduğunu, Aristo’dan bugüne kadar duman kıvrımlarındaki muadelenin tespiti kadar zor görüldüğünü bu yüzden adi laflar ettiklerini ifade ettikten sonra ona göre şiirin “mutlak hakikati arama işi”⁹ olduğunu dile getirmektedir.

Ahmet Hamdi Tanpınar “bizim şiirden anladığımız mana, kelimelerin terkibinden doğan ritm, ahenk vs. vasıtalarla alelâde lisanla ifadesi kabil olmayan deruni haletlerimizi, heyecanlarımızı, istiğraklarımızı, neş’e ve kederimizi ifade eden ve bu suretle bizde bedî alâka dediğimiz büyüğü tesis eden bir sanat olmasıdır.”¹⁰ diyerek kendine göre şiiri tarif etmektedir.

Behçet Necatigil, “Şiir bir çıkartmadır, uyuyan topraklara uyumayışlardan. Şiir, kapatmalarla dolu bir haremi ele güne açmak gibi. Şiir, yananlar ve kendini

⁷Doğan Aksan, *Cumhuriyet Döneminden Bugüne Örneklerle Şiir Çözümlemeleri*, Bilgi Yayınevi, Mart 2011, s.18

⁸Ahmet Haşim, *Piyale-Göl Saatleri*, Antik Türk Klasikleri, Kadriye Kaymaz (haz.), Mart 2012, s.12

⁹Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, Ocak 1998, s.472-473

¹⁰Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, Eylül 2000, s.16

yakanlarla dolu içten bir yanışı gösterir. Şiir, ince soğan doğramak gibi. Çok eğilmişseniz üstüne, yaşarır gözleriniz.”¹¹ gibi sanatsal ifadelerle çok çeşitli şiir tariflerine yer vermektedir.

Salah Bırsel, “Bir şiir yalnız o şiire giren değil, bir de girmeyen sözcüklerden meydana gelir...Bir şiirin güzelliği kendi dışında bıraktığı sözcüklerin sayısıyla doğru orantılıdır.”¹² diyerek şiirde sözcüklerin önemine değinmektedir.

İlhan Berk, “Şiirin güzellik duygusu yaratmayan öğelerle ilişkisi yok gibidir. Şiirin erdemle, doğrularla, gerçekle ilgisi doğrudan doğruya olmaktan çok, dolayısıyladır (indirect)”¹³ derken şiirin temelinde toplumsal yararın değil güzellik duygusunun bulunduğunu, şiirin amacının güzellik yaratmak olduğunu ifade etmektedir.

Edip Cansever ise “Şiir yapmak toplumla ilgiler kurmaktır en önce”¹⁴ diyerek şiire toplumsal yaşam unsurunu katmaktadır.

Metin Altıok şiir nedir sorusunun her soru gibi yanıt beklediğini dile getirdikten sonra, herhangi bir şey için ‘nedir’ dendiğinde verilen yanıtın genellikle bir tanım niteliğinde olduğunu, tanımın da bir kavramın içeriğini açmak olduğunu, şiiri bir kavram olarak ele alacak olursak onun da bir tanımı olması gerektiğini, şimdiye kadar birçok şiir tanımlarının yapıldığını ama bu tanımların şiirin ne olduğunu ortaya koymakta yetersiz kaldığını bunun da nedensiz olmadığını dile getirmektedir. Çünkü “Burada bir yanlışlık söz konusudur. Bu da şiiri bir kavram olarak ele almaktan kaynaklanmaktadır. Çünkü şiir donmuş bir kavram değil, çok özel ve benzersiz bir varoluş biçimidir.”¹⁵

Haydar Ergülen “ Bugünün hayatına, vahşetine, şiddetine, terörüne karşı evden başka kalem, şiirden başka evim yoktur. Demek ki bugünkü hayata, ilişkilere karşı bir direnme yolu olarak görüyorum şiir yazmayı.” , ”Şiir yazmak, benim için selâm vermekle eş değer.”, “Şiir bir ‘nefes’tir, öyleyse doğal bir şeydir. Bu anlamda şiir,

¹¹Behçet Necatigil, *Bile/Yazdı*, Yapı Kredi Yayınları, Aralık 1997 s.29-30

¹²Salah Bırsel, *Şiirin İlkeleri*, Adam yayınları, Ocak 2001, s.26

¹³Alâattin Karaca, *İkinci Yeni Poetikası*, Hece Yayınları, Kasım 2013, s.263

¹⁴Karaca, *İkinci Yeni Poetikası*, s.265

¹⁵Metin Altıok “ Şiir Nedir?”, *Şiir Sanatı*, Yaşar Nabi Nayır-Salih Bolat (haz.), Varlık Yayınları, 2012, s.76

insanın yalın hâlidir.”¹⁶ diyerek şiir yazmanın kendisi için ne denli önemli olduğundan bahsetmektedir.

Erdem Beyazıt ise “en genel ve en basit anlamıyla söz sanatıdır; malzemesi kelimeler olan.”¹⁷ diyerek şiiri tarif etmektedir.

Bu örneklerini vermiş olduğumuz şairlerin şiir tanımlarında, tariflerinde görülen şey, şiirin tarifinin bir bütün olarak imkansızlığıdır. Denilebilir ki şair sayısı kadar şiir tanımı vardır. Bunun da en bariz örneği şairlerin şiir sanatına dair düşüncelerinin yer aldığı kitaplar olarak beliren poetikaların dünya üzerinde tek bir tane değil, şairin “nev’i şahsına münhasır” olarak var olmasıdır. Şair ve şiir tanımı konusunda şiire yön veren, şiirin ne olduğunu ifade eden unsur her şairin poetik tavrı, yani kendine özgü şiire bakış açısı olmaktadır.

3. Şiir Toplulukları

Neredeyse şair sayısınca ortaya çıkan şiir tarifleri, bağımsız kalmayı tercih etmiş şairlerin yanı sıra beraberinde belli başlı şiir topluluklarını da ortaya çıkarmıştır. Her ne kadar bireysel bir yaratı olarak kalsa da, Türk Edebiyatı özelinde birtakım unsurlar açısından aynı ortak paydada buluşan şairler bu şiir topluluklarının oluşmasını sağlamıştır.

Ortak bir kitap yayınlamak ya da bir süreli yayın etrafında bir araya gelen şairlerin oluşturduğu bu şiir toplulukları şiire, ideolojiye dair unsurlar açısından ortak bir paydada buluşabilmenin ürünüdür, ancak bu şiir topluluklarında yer alan şairlerin hepsinin şiir tariflerinin aynı olduğu anlamına gelmemektedir.

Öztürk Emiroğlu, *Türkiye’de Edebiyat Toplulukları* isimli eserinde, edebiyat topluluklarının oluşumunda üç önemli etken olarak tarihi ve sosyal olaylar, siyasal akımlar ve süreli yayınları saymaktadır. Bu açıdan bakıldığında edebiyat topluluklarının oluşumu sadece sanat paydasında gerçekleşmemekte, bunu tarihi ve sosyal olaylar ve siyasi hareketler de etkilemektedir.¹⁸

Türk edebiyatında özellikle süreli yayınlar olarak ortaya çıkan gazete ve dergiler, bu edebi toplulukların oluşumunda en önemli araçlar olmuştur. Özellikle

¹⁶Haydar Ergülen, “Karışık Poetik”, *Hece Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı*, S. 53/54/55, Mayıs-Haziran-Temmuz 2001, 2. Basım Ağustos 2010, s.491

¹⁷Erdem Beyazıt, *Hece Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı*, S. 53/54/55, Mayıs-Haziran-Temmuz 2001, 2. Basım Ağustos 2010, s.472

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için Öztürk Emiroğlu, *Türkiye’de Edebiyat Toplulukları*, Akçağ Yayıncılık, Ankara 2016

Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra Türk edebiyatında da yaşanan değişim hareketinin toplum nezdine yayılmasında dönemin devlet adamı kişiliğini de bünyesinde barındıran sanatçılar tarafından gazeteye verilen önem ve bir gazete çevresinde dönemin edebi metinlerinin de tefrika ediliyor olmasıyla oluşan edebiyat hareketi bu toplulukların da zeminini oluşturmuştur. 1890'lı yıllara kadar gazete çevresinde oluşan bu gruplar ve gruplarda yaşanan tartışmalar daha sonra dergiler çevresinde oluşmaya devam etmiştir. "Tanzimat'ın ikinci neslinden sonra, sanat ve edebiyat alanındaki yeri, dergiler doldurmaya başlar. Derginin gerçek anlamda bir sanat ve edebiyat dergisi olarak ortaya çıkması, Servet-i Fünûn ile olur. Recaizâde Mahmut Ekrem ile Muallim Naci arasında başlayan tartışmalar edebiyatta süreli yayınlar etrafında gruplaşmaların yaşanmasına sebep olur."¹⁹

Bu gruplaşmalar, farklı sanat anlayışlarına bağlı edebi toplulukların oluşmasını sağlamıştır. Özellikle cumhuriyet döneminde daha da artan ve ideolojik birlikteliği de barındıran gruplaşmalar, çeşitli dergiler etrafında değişik şiir topluluklarını oluşturmuştur. Örneğin; *Pazar Postası* dergisi Muzaffer İ. Erdost'un adlandırmasıyla İkinci Yeni adı verilen şiir topluluğunun oluşmasında onları bir araya getiren yayın organı olmuştur. İlhan Berk, Ece Ayhan, Cemal Süreya, Ülkü Tamer, Edip Cansever, Sezai Karakoç gibi şairlerden oluşan grup ortak bir şiir anlayışı etrafında bir araya gelmiştir. Aynı zamanda Sezai Karakoç dışında ideolojik birliktelik de söz konusudur.

Türk edebiyatında bu minval üzere gerek sanatsal gerek ideolojik unsurlar açısından ortak bir paydada buluşan ve bir yayın etrafında bir araya gelen sanatçılar tarafından Nev-Yunaniler, Nayiler, Rûbabçılar, Dergâhçılar, Yedi Meşaleciler, Toplumcu Gerçekçiler, Garipçiler, Hisarcılar, Maviciler, İkinci Yeniciler gibi çok sayıda edebi topluluk oluşmuştur.

4. Şiir Ontolojisi

Şiirin varlığını oluşturan, bir şiiri şiir yapan ana unsurlar içerik ve biçimdir. Bu konu şairler tarafından yıllarca tartışılan konuların da başında gelmektedir. Bazı şairler şiirde biçimi ön plana çıkarıp Öz şiir anlayışında olduğu gibi şiiri bir biçim sorunu olarak görmüşlerdir. Bazı şairler ise, Toplumcu Gerçekçilikte olduğu gibi şiire bir tez yükleyip içeriğe daha fazla önem vermişlerdir. Öyleyse en genel tabirle

¹⁹Emiroğlu, *Türkiye'de Edebiyat Toplulukları*, s.38-39

bir konu ya da temanın bir biçim etrafında bir araya gelmesiyle oluşan şiirde, biçim ve içerik neyi ifade etmektedir?

Şiir var olduğundan beri belki de en dikkat çeken şey “Şiir ne söylüyor?” sorusu olmuştur. Çünkü çoğu okurun dikkati ilk bakışta şiirin içeriğine yönelmektedir. Bu sorunun cevabı da bizi içeriğe götürmektedir. Muhteva/içerik/mânâ, İsmail Çetişli’ye göre, “manzumenin ilk kelimesinden son kelimesine kadar hangi duygu ve düşünce üzerinde durulduğu (tema); hangi mesele, intiba ve olayın ele alındığı (konu) ve okuyucuya ne söylendiğidir.”²⁰

“Her söz, metin ve edebi eser gibi, şiirin de bir muhteva/mânâsı olacaktır/olmalıdır. Muhtevasız/mânâsız bir metin, -diğer unsurları ne olursa olsun- ne edebiyat ne de şiir adını taşıyabilir. Başka bir söyleyişle manasızlık, hiçbir zaman şairin ve şiirin amacı olamaz”²¹ diyen Çetişli, şiirin muhteva/mânâ dünyasını, bütün edebi eserler gibi insanın belirlediğini, şiirin ve genelde sanatın kaynağının da insan psikolojisi olduğunu ifade etmektedir:

Yani şiirin muhteva/mânâsının başlangıç noktası da, bitiş noktası da insandır. Bununla birlikte, insanın his dünyası, şiirin muhteva/mânâsı için çok daha önceliklidir. Hislerimiz, heyecanlarımız, coşkularımız, hüznlerimiz, ihtiraslarımız, intibalarımız, onun mısraları içinde sanata dönüşüdür. Kabul etmek gerekir ki şiir, hem kaynağı hem de hitap ettiği hedef itibarıyla, insanın zihninden çok duygu dünyası ve duyarlılığına yöneliktir. Sanat olması bunu tabii ve zarurî kılar.²²

Yahya Kemal “Şiirin ve nesrin yazı marifetinden başka bir mahiyeti var, duymayanlar lisanda ne kadar üstat olsalar duyuramazlar, düşünmeyenler satırları ne kadar hünerle, zevkle oysalar düşündüremezler; söyleyecek ıstırapları, zevkleri, emelleri, hasretleri olmayanlar niçin şiir söylerler?”²³ diye sorarken aslında şairin “şiirin diğer unsurlarını kullanmada ne kadar usta olursa olsun muhtevayı yüreğinde ve benliğinde duymadan başarıya”²⁴ ulaşamayacağını dile getirmektedir.

Şiirde içerik düşünüldüğünde ve “Şair ne söylüyor?” sorusu sorulduğunda genellikle şiirde bir mesaj aranmaktadır. Ancak tabiatı itibarıyla insandaki estetik duygusunun bir ürünü olarak şiir, herhangi bir düşünceyi, bir davayı ya da bir meseleyi ifade etmek, bir mesaj iletmek gibi bir amaç içerisinde olmak zorunda değildir. Ancak şiir bunlarla ilgili içeriğe sahip olabilir, “her türlü fikir şiirin

²⁰ Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir*, s.42

²¹ Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir*, s.42

²² Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir*, s.43

²³ Yahya Kemal’dan aktaran Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir*, s.44

²⁴ Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir*, s.44

muhtevasında yer alabilir, ama bir şartla: şiirin dünyasına yabancı kalmamak ve ham bir fikir olmaktan öte bir niteliğe bürünmek.”²⁵

Gök kubbede söylenmemiş bir sözün kalmadığı yönündeki anlayış düşünüldüğünde o zaman şiirde içerik hep birbirinin tekrarı olan şeylerden mi oluşmaktadır şeklinde bir başka soru da devreye girmektedir. O yüzden içerik sorusunda “şair ne söylüyor” değil “şair nasıl söylüyor” daha önemli hale gelmekte, içerikte anlatılacak olanların bir kalıba dökülmesi de içeriği biçimle buluşturmaktadır. Öyleyse şiirde biçim/şekil/ yapı ne demektir?

“Yapı, soyut ve seyyal mânânın somuta dönüşmesine imkân veren bir kalıp ve mahfazadır.”²⁶ Şiirde biçim “metni oluşturan muhtevanın, dil malzemesiyle estetik bir terkibe dönüşmesinden doğar ve buna hizmet eder. Böyle bir yapıdan mahrum malzemenin estetik herhangi bir değeri olamaz. Çünkü malzeme, ancak belli bir yapı içinde estetik kimliğine kavuşabilir.”²⁷

Türk şiiri özelinde düşünüldüğünde halk şiirimizde mani ,semai, koşma; divan şiirimizde gazel, kaside, rubai, şarkı gibi biçimlerde belli başlı içerikler anlatılmış, fakat zamanla bu biçimlerde içerik olarak değişiklikler yaşanmıştır. Örneğin; Tanzimat’ın birinci dönemi düşünüldüğünde biçim olarak gazel, kaside gibi eski nazım biçimleri kullanılmaya devam edilmiş fakat bir aşk, güzellik, içki şiiri olan gazellerde toplumsal sorunlar ele alınmış, din ve devlet büyüklerini övmek için yazılan kasidelerde hürriyet ve vatan konuları işlenmiştir. Daha sonraki evrelerde değişen içeriklerle birlikte biçimde serbestliğe gidilmiş ya da değişik biçimlere yönelinmiştir. Dolayısıyla biçim, içerikten ayrı değil zamana göre içerik ile birlikte değişen bir şiir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Nice sanat eri suçlanmıştır biçimcilikle ... Nicesi aforoz edilmek istenmiştir... Sanattan anlamayanların verdiği ‘fetva’larla nice sanat eseri yıllar yılı gözden düşmüş, kilit altında, tozlu raflarda aydınlığa çıkacağı günü beklemiştir.”²⁸ diyen Mehmet H. Doğan kusursuz bir biçimcilik olarak görülen süsleme sanatı, halı desenlerinin bile bir geleneği, bir toplumsal özü dile getirdiğini ifade etmekte ve

²⁵ Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir*, s.45

²⁶ Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir*, s.52

²⁷ Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir*, s.54

²⁸ Mehmet H. Doğan “Şiirde Biçim Üzerine”, *Şiir Sanatı*, Yaşar Nabi Nayır-Salih Bolat (haz.), Varlık Yayınları, 2012, s.238

şiiirde biçim ve özün ayrılmaz kategoriler olduğunu, biçimin özden ayrılmadığını zamanla öz ile değiştiğini söylemektedir:

Sanat eserlerinin ne iç ve dış dünyalardan kopmuş, yalıtılmış boş bir kalıp, ne de bu dünyaların, toplumsal ve kişisel gerçekliklerinin ta kendileri olmadığı; bunların sanatçı yaratılışıyla yeniden kuruldukları düşünülürse; en biçimci sayılan bir sanat eserinin bile bir toplumsal ya da kişisel gerçekliği dışlaştırdığı, buna karşılık o ünlü deyişimiyle en gerçekçi sayılan bir sanat eserinin de bunu etkili şekilde yapabilmek için bir biçim kaygısı taşıdığı hatırlanırsa öz ile biçim'in birbirinden ayrılmaz kategoriler olduğu kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Örneğin, ilk bakışta koyu bir biçimcilik olarak görülecek olan süsleme sanatı, halı desenleri bile bir geleneği, bir toplumsal özü dile getirmekte, bu öze birlikte kendisi de görünür bir değişikliğe uğramaktadır zamanla.²⁹

Veysel Çolak “*Şiiirde Biçimden Yoksunluk*” başlıklı yazısında, Türkiye’deki yaşamın biçimsizliğinin şiire yansımış gibi olduğunu, şiirde biçim çeşitliliğinden yoksun olduğumuzu, şairin yaşamın sunduğu biçimleri algılamayıp dönüştüremediğini ve karşıt biçimler oluşturamadığını, böylece de biçim yinelemelerinin şiire egemen olduğunu; bunun da bir kısır döngüye dönüşerek şiirin daha yazılırken eskimesine sebebiyet verdiğini ifade etmektedir.³⁰ Nazım Hikmet örneğinden yola çıkarak biçimin aynı zamanda içerik olduğunu dile getirmektedir:

Nazım Hikmet, bir ten çorabının bacağı sarması gibi, biçimin içerikle bütünleşmesi görüşünde. Galiba bunu biraz daha ileri götürmek gerekiyor. Biçim aynı zamanda içeriktir gibi. Yapıda (biçimde) açığa çıkan ileti, içeriktir çünkü.

Bir metnin şiir olmasının koşulu, içerip önerdiği biçimde aranmalı galiba.³¹

Halk ve divan şiirimizde biçim denilince belli kurallara dayalı belli başlı nazım biçimleri ve onlara dayalı olarak ortaya çıkan vezin, kafiye gibi biçim unsurları özellikle Cumhuriyet döneminde şairlerin kendi poetik görüşleri doğrultusunda kendine mahsus biçim anlayışlarına özellikle serbest şiir, düzyazı-şiir tarzı biçimlere dönüşmüştür, ancak bu dönüşümde de dikkat çeken şey aslında içerik ile biçimin ayrılmazlığıdır. Deneysel anlamda şiirin içeriğiyle bağlantılı biçim denemeleri de bunun en önemli kanıtıdır.

5. Şiiir Dili

Şiiirin ana unsurlarından biri de günlük dilden farklı olarak kullanılan dildir. Günlük dilin bütün olanaklarını kullanan ve şair tarafından günlük dilde var olmayan yeni türetmelerin, yeni anlamların oluşturulmasıyla çok geniş bir yapıya bürünen şiir

²⁹Doğan “Şiiirde Biçim Üzerine”, s.239

³⁰Veysel Çolak “Şiiirde Biçimden Yoksunluk”, *Şiiir Sanatı*, Yaşar Nabi Nayır-Salih Bolat (haz.), Varlık Yayınları, 2012, s.308

³¹Çolak, “Şiiirde Biçimden Yoksunluk”, s.309

dilini Coseriu, “dilini öteki kullanılışlarından bütünüyle ayrı tutmakta, onda bütün dilsel olanakların gerçekleştiğini ileri sürmektedir.”³²

Samuel R. Levin ise “şiiirin normal konuşmadan, başka bakımların yanı sıra, dili kullanma yolu bakımından da ayrılık gösterdiğini”³³ belirtmektedir. Ayrımların çoğu ona göre birtakım edebi kurallardan çıkar; şairin şiir yazarkenki seçiminde belirir.³⁴ Levin’in ifadesinden de anlaşılacağı üzere şiir dilini günlük dilden ayıran en önemli unsurlardan biri olarak bizce şair belirtmektedir. Çünkü dilin günlük dil ve şiir dili olarak ayrı birer öge şeklinde ve şiir dilinin öteki metinlerin dilinden ayrı olarak belirmesinde şairin sözcük seçimi ve hatta günlük dilde olmayan sözcükler türetmesi etkili olmaktadır.

Doğan Aksan “*Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*” isimli eserinde bu konuda, şiir dilini öteki metinlerin dilinden ayıran yönleri olarak, tarih boyunca bu dilde uyak, ses yinelenmeleri, ölçü, ritim gibi unsurlardan ve kavram karışıklığından, eşadlı sözcüklerden, bölge ağızlarından, uzak çağrışımlardan, duygu değeri olan sözcüklerden, eşadlı ve çokanlamlı öğelerden, özel adlardan vb. yararlanılarak bir müzikalite sağlamaya yönelinmiş olmasını ifade etmektedir. Ancak bunlardan yararlanmayan örneklerin de şiir olma niteliği taşıdıkları düşünüldüğünde, şiirin ses yönü dışında içerik, anlam açısından da başkalıklarının bulunduğu kabul edilebileceğini söylemektedir.³⁵

Doğan Aksan şiir dilini, iletişim kavramı ve işlev, insan, içerik-öz, sunuluş, kalıcılık açısından ele almaktadır. İletişim kavramı açısından şiir dilinin günlük dilden, düzyazıdan ayrılan yönleri üzerinde duran Aksan, Carnap’ın şu ifadelerine yer vermektedir: “İçinde güneş ışını ve bulut geçen bir şiirin amacı bize hava durumuyla ilgili olaylardan haber vermek değil, ozanın kimi duygularını anlatarak bizde benzeri heyecanları uyandırmaktır.”³⁶ Burada da şiir diliyle iletişim kavramı arasındaki ayrım görülmektedir. Yine Jakobson’a göre “şiir dilinin en önemli tarafı, konuşanla dinleyen (ya da yazanla okuyan) arasındaki iletişimde kullanılan metin ve onun şiirsel işlevidir.”³⁷ Doğan Aksan, insan açısından şiir dilinde ise “insanın duygu

³²Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Bilgi Yayınevi, Mayıs 2013, s.25

³³Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.25

³⁴Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.25

³⁵Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.26

³⁶Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.29

³⁷Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.30

yönünün ağır bastığı bildirilerin en iyi örneklerini şiir dilinde”³⁸ bulmakta olduğumuzu belirtmekte, şiirin insanı etkileyen yönü üzerinde durmaktadır. Aksan, insan açısından şiir dili ve onun etkileyici yönünü Eliot’un şu ifadeleri ile sonlandırmaktadır: “Şiir bir milletin dilini, duyuş ve düşünüş şeklini, bir toplumun bütün üyelerinin hayatlarını, şiir okuyan veya okumayan, büyük şairlerin adlarını bilen veya bilmeyen, kısaca yeryüzündeki bütün insanları etkiler.”³⁹

Şiir dili incelemelerinde Doğan Aksan’ın üzerinde durduğu ve incelemeye esas aldığı en önemli başlıklar içerik-öz açısından şiir dili ve sunuluş açısından şiir dilidir. “Şiirin özü kadar, sunuluşu, söze dönüştürülmesindeki içtenlik, yakınlık, ses ve anlam bakımından şairin gösterdiği ustalık da önemlidir”⁴⁰ diyen Aksan, içerik ile sunuluşun aslından birbiri ile bağlantılı olduğunu dile getirmekte ve içerik açısından şiir dilinde imgeleri ele almakta, sunuluş açısından ise eşadlı öğelerden, kavram karışıklığından, uzak çağrışımlardan, duygu değerinden, benzetmelerden, aktarmalardan, sapmalardan, ses ve sözcük yinlemelerinden yararlanma gibi öğeleri incelemektedir. Kalıcılık açısından ise, şiirin kalıcı olmasını sağlayan özellikler üzerinde durmakta ve şiirin “elbette içeriği, özgün, kişisel duygu ve düşünce yönü”⁴¹nün bu kalıcılıkta önemli olduğunu ifade etmektedir.

Her şeyden önce bir dil sanatı olan şiirde, oluşturulan şiir dili şiirin içeriğinden sunuluşuna bir inceleme konusudur. Şairin şiirde yarattığı, kullandığı dil, şiirin içeriğinden özgünlüğüne, etkileyciliğinden kalıcılığına kadar birçok unsur belirleyen ve yaratan ana öge olmaktadır.

6. Şair ve Şiir İlişkisi

Şairin şiirle olan ilişkisini, şairin beslendiği kaynaklar ile politik ve poetik tutumu ortaya koyar, diyebiliriz.

Halk şiirimize ve özellikle divan şiirimize baktığımızda şairlerin şiirinin temelinde Ayet ve hadislerden peygamber kıssalarına, İslam tarihinden mitolojik öğelere değin birçok kaynağın var olduğunu görmek mümkündür. Bu kaynaklar şiiri besleyen ve şiiri oluşturan ana öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern şiir için ise, şairin kendi yaşamından tarihi ve toplumsal olaylara, gezip gördüklerinden

³⁸Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.32

³⁹Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.34

⁴⁰Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.35

⁴¹Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.271

yaşayıp öğrendiklerine, okuduklarından dinlediklerine kadar birçok unsur şairin şiir macerasında şiirini oluşturmada şiirinin anlamına, biçimine varana değin kaynaklık eden öğeler olarak belirmektedir. Şairin bu kaynaklarının çeşitliliği ve zenginliği şiirin çeşitliliğine ve zenginliğine vasıta olmakta, şairin şiir ile olan ilişkisinde şiiri besleyen, şiire yön veren, şiirin oluşumunu sağlayan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu unsurların şekillenmesinde, şiirin var edilmesinde bir diğer belirleyici unsur şairin politik ve poetik tutumu olmaktadır. Kaynakların işlenmesinde ve şiir olarak yaratılmasında şairin politik tutumu, dünya görüşü belirleyici olmaktadır. Örneğin; Yahya Kemal'in İstanbul'a bakışıyla Tefik Fikret'in İstanbul'a bakışı farklıdır. Her iki şiire de kaynaklık eden "İstanbul" ögesi "Siste Söyleniş" şiiriyle Yahya Kemal'de bir hayranlık olarak karşımıza çıkarken Tefik Fikret'in "Sis"inde bir mel'un olarak karşımıza çıkmasının sebebi işte bu bakış açısından yani politik tutumdan kaynaklanmaktadır. Fakat şairin şiir ile olan ilişkisinde, şiir yaratısında belirleyici bir öğe olarak bu politik tutum tek başına yeterli midir ya da bir anlam ifade eder mi?

"Hangi şair, gazete havadislerine kayıtsız kalıp emekli bir memur gibi köşesine çekilmiş, renksiz, iddiasız, efendi efendi esercikler yazmaya razı olmuştur? Böylesi olsa bile insan topluluklarının tevekkülü bırakıp dünya hayatını düzenlemeye karar verdikleri, yeni bir şuurla kaynaştıkları bir devirde kimin dikkatini çekebilir?"⁴² diye soran Sabahattin Eyüboğlu, şairin her aydın gibi bir doktrinin adamı olabileceğini ifade etmekte, şiir ve politika ilişkisine değinmektedir. Devamında ise "Şiirin bir çeşit eğlence, bir çeşit meze olarak kanabileceği günler geçmiş ola. Zaten değerli hiçbir şiir hiçbir zaman öyle olmamıştır ya. Bununla beraber şiirde esas olan gene de sanattır. Şair işinin ehli olmadıkça, şiirini, içinde en güzel düşünce de olsa, ne yayabilir, ne de uzun zaman yaşayabilir."⁴³ şeklinde sürdürdüğü sözleriyle aynı zamanda sanatsal duruşu ön plana çıkarmaktadır. Yani politik tutum tek başına yeterli değildir ve politik tutum tek başına bir şiirde kuru bir ifade ürünü olmaktan öte gidemez, ona ne şair ne de yazdığına şiir denebilir. Bu politik tutum poetik tavırla birleştiğinde yani işin sanatsal boyutu ön plana çıktığında ancak o zaman şair, şair; yazdıkları da şiir olabilir. Öyleyse diyebiliriz ki: Şairin şiir ile olan ilişkisinde onun

⁴²Sabahattin Eyüboğlu, "Şiir ve Politika", *Şiir Sanatı*, Yaşar Nabi Nayır-Salih Bolat (haz.), Varlık Yayınları, 2012, s.350

⁴³Eyüboğlu, "Şiir ve Politika", s.350

beslendiği kaynaklar, bu kaynaklara bakış açısında ise politik tutumu ve bunların hepsinin işlenmesinde poetik tavrı belirleyici unsur olmaktadır.

Şiir, şair, şiir toplulukları, şiir ontolojisi, şiir dili ve şair ve şiir ilişkisi olarak ele aldığımız bu başlıklar, şiirle ve şairle ilgili yapılan incelemelerde önem arz ettiğinden açıklanmaya çalışılmıştır. Bu tezde de Azer Yaran şiiri ile ilgili yapılan incelemelerin özü bu başlıklara dayanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Azer Yaran'ın Hayatı

Azer Yaran, 13 Eylül 1949 tarihinde Ordu ilinin Fatsa ilçesinin Kavraz (Korucuk) köyünde dünyaya gelmiştir. Ordu Lisesindeki eğitiminden sonra 1972 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatını bitirmiştir. 1970 yılında TRT'nin düzenlediği ses ve yetenek sınavlarını geçerek kurumun çok sesli müzik topluluğunda bas ses olarak şarkı söylemeye başlamış, kurum içinde profesyonel müzik eğitimi almıştır. 1974'te TRT muhabiri olmuş, dış yayınlar muhabiri olarak çalışmıştır. Daha sonra Sivas'ta Hayvan Sağlık Memurluğuna sürgün olarak gönderilmiştir. 1982'de memuriyetten ayrılarak reklamcılık, ansiklopedi hazırlama, basın çevirmenliği gibi işlerde çalışmıştır. Bu işlerde umduğunu bulamayan Azer Yaran doğduğu köye geri dönmüş ve 2 Ekim 2005 tarihinde vefat etmiştir.

İlk şiirleri 1976 yılında Cemal Süreya'nın yönetimindeki *Türkiye Yazıları* ve *Oluşum* dergilerinde yayımlanmaya başlayan Azer Yaran daha sonraki yıllarda şiir çalışmalarını sürdürürken Rusça'dan şiir çevirileri çıkmıştır. *Milliyet Sanat* ve *Gösteri* dergilerinin genç şairler özel sayılarında yer almıştır. 1979 yılında ilk şiir kitabı *Mayıs*, Türkiye Yazıları'ndan çıkmıştır.

1970'li yılların ikinci yarısından başlayarak bilimsel kitaplara ve Rus şiirinden çeviri çalışmalarına yönelmiştir.

1.2. Azer Yaran'ın Eserleri

Azer Yaran, Türk şiirine dört kitap armağan etmiş, bunun yanı sıra Rus Edebiyatından dilimize on beş eserin çevirisini yapmıştır.

1.2.1. Şiir Kitapları

1.2.1.1 Mayıs

Cemal Süreya'nın yönetimindeki Türkiye Yazıları Yayınlarının şiir dizisinin üçüncü kitabı olarak Kasım 1979'da basılan *Mayıs*, Azer Yaran'ın toplumcu duyarlılıkların ön plana çıktığı ilk şiir kitabıdır. Kitaba adını veren *Mayıs* şiiri kitabının açılış şiiridir ve 5. sayfada bulunmaktadır.

Toplamda 77 sayfadan oluşan kitapta yer alan diğer şiirler şunlardır: Mayıs, Acılar Acılar, Sone, Ayın Ondördü, Son Mayıs, Şiirler Okudum Bugün, Dönüş, Karadeniz Şarkıları, İdam, Türkü, Güz-1978, Rapor, Kuşları Öldürmeyeceğim, Varna'da Dostlarla, Uzakta Bir Sevi, Seni Seviyorum, Övgü.

1.2.1.2. Burada Gün Işığ ı Türk

Ahmet Telli'nin yayın yönetmenliğini ve kapak tasarımını yaptığı Gibi Yayınları'ndan Ocak 1996 tarihinde ilk şiir kitabından 17 yıl sonra çıkan Azer Yaran'ın ikinci şiir kitabı *Burada Gün Işığ ı Türk*, şairin fırtınalı yaşamından sonra mutlak bir yalnızlık ikliminin ürünü olarak doğayla bütünleşen, toplumcu konuları ihmal etmeyen şiirlerinden oluşmaktadır. Kitaba adını veren *Burada Gün Işığ ı Türk* kitabın 3. şiiridir ve 11. Sayfada yer almaktadır.

Toplam 70 sayfadan oluşan kitapta yer alan şiirler şunlardır: Ankara Seğmenler Bahçesinin Kayın Ağacına Şarkı, Ondördüncü Yaşa Şarkı, Burada Gün Işığ ı Türk, Türkü, Çavlan Kalbim Taylar, Dut, Pastırma Yazı, Koca İncir, Günce I, Günce II, Sis, Lacivert Yarasalar Destanı, Çile, Derin Bir Görünüm Üzerine Doğaçlama, Çakallar, Kır Yürüyüşünde Görünümler, Ham Toprakta, İlk Yaprak, Kar, Buutlar, Keneler, Fanus, İlahi, Yaban Akasyaya Şarkı, Kırd a Dans, Eskiz, Yaz Bozumu, Anka, Son Yaprak, Otobiografi.

1.2.1.3. Deniz ve Ten

Dizi Editörlüğünü Ahmet Telli'nin yaptığı Öteki Yayınevinden 1998 yılınca basılan *Deniz ve Ten* tıpkı *Burada Gün Işığ ı Türk*'te olduğu gibi mutlak yalnızlık ikliminin ürünlerindendir. Doğa yine ayrılmaz bir parça olarak vardır ve toplumcu konular yine şiirlerde yer almaktadır. Kitaba adını veren *Deniz ve Ten* şiiri kitabın 11. şiiridir ve 53. sayfada yer almaktadır.

61 sayfadan oluşan kitapta yer alan şiirler şunlardır: Giz Menekşesi, Tiran Üzerine Doğaçlama, Tarihsel Bir Tema Üzerine Doğaçlama, Komşuda Ölüm, Kum Tanesinin Şarkısı, Kırd a Bir Soluk, On Direnme Türküsü Ve Üç Uzun Hava, Gül Üstüne Çeşitleme, Meşe Kuş Şiir Çeşitlemesi, Dilemek Çeşitlemesi, Nüve, Ormanda Monolog, İtri Üzre, Yılbaşı Çiçeğ i, Yaz, Milyar Yaprak İçinde, Kara Gemi, Kopuz, NeriumOleander, Kırksevi Türküsü, Deniz Ve Ten, Batı-Doğ u, Deniz Görünümü, Şaire Ağ ıt.

1.2.1.4. Giz Menekşesi Toplu Şiirler (1975-2002)

Mayıs 2004'te Yapı Kredi Yayınlarından çıkan, Azer Yaran'ın 1975-2002 yılları arasındaki şiirlerini toplu olarak kapsayan ve toplam 275 sayfadan oluşan *Giz Menekşesi Toplu Şiirler (1975-2002)*, Azer Yaran'ın daha önce yayınlanan üç şiir kitabı, bunların haricinde dergilerde yayımlanan ve hiç yayımlanmamış şiirlerinden oluşmaktadır.

Mayıs, Güneşin Kuyusunda, Burada Gün Işığı Türk, Deniz ve Ten, Sonyaz Bildirisi başlıklı beş bölümden oluşan bu kitapta ilk şiir kitabı olan *Mayıs*'ta yer alan ve toplumcu duyarlılığın daha ön plana çıktığı, İdam, Güz-1978, Varna'da Dostlarla, Övgü gibi şiirler bu kitaba alınmamış onun yerine daha bireyci imgelerle örülü Gece, Bahar Ezgileri, Yalnız şiirleri konulmuştur. Bu da sanıyoruz ki, Azer Yaran'ın ideolojik söylemi ön plana çıkarmak istememesi ile alakalı bir durumdur. *Burada Gün Işığı Türk* ve *Deniz ve Ten* kitabında yer alan şiirler ise tamamen *Giz Menekşesi Toplu Şiirler (1975-2002)*'de yer almaktadır.

Ayrı bir kitap olarak çıkmamış, "Mayıs'ın izinde / dergilerde ve dosyalarda kalanlar" açıklamasıyla "Güneşin Kuyusunda" bölümü ve "1998'den sonra dergilerde yayımlanmış ve hiç yayımlanmamış şiirler" notuyla da "Sonyaz Bildirisi" bölümü *Giz Menekşesi Toplu Şiirler (1975-2002)* kitabında yer alan yeni şiirlerdir.

Güneşin Kuyusunda bölümünde yer alan şiirler: Şiir, Tansık, İmprovizasyon, Mavi, Dügün, Sonyaz, Yalnızlık Şarkısı ve Yolculuk Şarkıları üst başlığıyla İlk Söz, Savrulmuş, İyimser, Ürküsüz, Toprağa Bürünmek, Umutlu, Kır Çeşitlemeleri, Hoyratlar, Ay Üzerine Çeşitleme, Salıncak, Kavuşma, Görünüm, Su Kelebeği, Dere, Biliş, Uyanış, İşkencede Ölenin Monologu, Utku İçin Kaside'dir.

Sonyaz Bildirisi bölümünde yer alan şiirler ise, Bengi, Bun, Nektar, Sonyaz Bildirisi, Yazıt-Ezgi, Pastoral Çöküş, Kör Ozan, Kar Ezgisi, Yeni Bir İlkyaz, Kavak Ağacına Türkü, Kırık Dal, Pastoral Diriliş, Dönüşümler, Türkiye'nin Çalışlar Deresi'ne Güzelleme, Pınarın Çağdaş Ozanlar Kasidesi, Su Değirmeni, Mart, Köpük Tanrıça, Menekşeye Kaside, Advie Aysan İçin Dağ Türküsü, Yontu, Oluk, Kap, Yol, Üçüncü Binyıl Önünde Tiranlığa Karşı Türkü, Gömü, Süreğen Gece, Kurtuluş isimli şiirlerdir.

İdil başlıklı bölümdeki şiirler, Buhurumeryemin Türküsü, Büyük Bilgi, Derin ve Duru, Ayçanın Türküsü, Gözenin Türküsü, Ceviz Ağacının Türküsü, Meşenin

Türküsü, Suyun Türküsü, Bir Gözeden Evreni Düşünmek, Gözenin İkinci Türküsü, Adanmak Türküsü 'dür.

1.2.2. Çeviri Kitapları

Azer Yaran'ın Rusçadan dilimize çevirmiş olduğu kitaplar yayım sırasıyla şunlardır:

1. Rozaliyev – Türkiye’de Kapitalizmin Gelişme Özellikleri (1978)
2. Sergey Yesenin – Lirikler (1982)
3. Anna Ahmatova – Seçilmiş Şiirler (1984)
4. Gordlevski – Anadolu Selçuklu Devleti (1988)
5. Sergey Yesenin – Sönüyor Al Kanatları Günbatımının (1992)
6. Aleksandır Blok – Şiirler (1992)
7. Boris Pasternak – Kızkardeşim Hayat (1992)
8. Boris Parternak – İkinci Doğuş (1994)
9. Y. Lermontov – Deniz Kızı (1994)
10. A.Puşkin – Bakır Atlı (1995)
11. Gennadi Aygi – Sen-Simalarıyla Çiçeklerin (1995)
12. M. Tsvetayeva – Ruh ve Ad (1996)
13. V. Mayakovski – Dinleyin! (1999)
14. V. Mayakovski – Pantolonlu Bulut (2002)
15. A.Puşkin – Yevgeni Onegin (2003)

1.3. Azer Yaran'ın Poetikası

1.3.1. Şiir

Azer Yaran, şiiri, “erdemle donanmış duygu ve us mesleği”⁴⁴ olarak tanımlamakta ve “usun uç beyliği”⁴⁵ olarak nitelemektedir. Duyuş ve düşünüş ezgisini usuyla sürmekte olan şairin şiirinde bu “us” salt aklın, düşüncenin yahut gerçeğin temsili olarak değil, doğadan aldığı dil malzemesiyle ördüğü şiirinde duygu ile birleşen bir anlayışla karşımıza çıkmaktadır. Us, şiirlerinin felsefi boyutunu oluşturmakla birlikte bazen okuyucu açısından akılla yazılmış izlenimi verse de şiirin katmanlarına inildiğinde bu aklın duyguyla birleşmiş olduğu görülür, us şiirin izini sürmekte, duygu bu işlemin dil ile aktarımında ortaya çıkmaktadır. Ona göre,

⁴⁴İrfan Yıldız, “Azer Yaran ile “Burada Gün Işığı Türk” ve “Deniz ve Ten” Üzerine Söyleşi”, *Ordu Şairleri Antolojisi*, Gökhan Akççek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Şubat 2008, s.27

⁴⁵Yıldız, “Azer Yaran ile “Burada Gün Işığı Türk” ve “Deniz ve Ten” Üzerine Söyleşi”, s.24

karanlığı aydınlatmak için örtüsündeki bilinmeyeni bulmak ve yansıtmak gerekir, şiir aynı zamanda oradadır.⁴⁶

Felsefi manada us yüklü ve doğayla örülmüş bir şiirin yaratıcısı olarak Azer Yaran'ın şiirlerinde ve şiir anlayışında us önemli bir felsefi içerikken şiirlerin yaratılması yani sözcük seçiminde, benzetmelerin yapılışında, imgenin oluşumunda hep doğa vardır ve kullanılmıştır, çünkü doğa Azer Yaran'ın entelektüel ortamını oluşturmaktadır.⁴⁷ Ancak bu doğa salt gerçekliğin yansıtılması olarak değil şairin doğa ile hemhal duruşunun şiirin inşasında kullanılmasıdır. O şiirlerindeki doğa konusundaki görüşlerini şöyle açıklamaktadır:

Doğa benim bebeklik kundağımdır ve güveylik gömleğimdir. Daha ilk şiirlerimden başlayarak, şiirin ebedi konuları olan aşk, özlem, özgürlük, inanç, ölüm-ölümsüzlük, terör gibi konular bende doğadan alınan dil malzemesiyle yansır. En kentli yanlarımın belirdiği şiirlerimde sözcük kadrosu, benzetme, eğretilme ve imgelemde doğa önemli düzlem olmuştur. Kişisel yapımın temelinde de doğa vardır. Bir ağaç kovuğundan doğmuş ve bir akasyayla evli sayılabilirim.⁴⁸

Azer Yaran'ın şiir anlayışında canlı bir varlık olarak doğa, şiirdeki anlamın çözümlenmesinde; doğaya ait seçilen terimler ise şiirlerinde ahengin sağlanmasında başat unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu onun şiirlerinin pastoral; şiir anlayışının, ana izleklerinin doğa ve doğa terennümleri olduğu anlamına gelmemelidir, çünkü doğa şiirlerinin ereği değildir. Onun şiirlerinde doğa duyuş ve düşünüşüne ezgi olarak bir fon yaratmakta, şiirlerin oluşumunda ve yazılışında bir olanak olarak sürece katılmakta, söyleyişe malzeme vererek yapıda yer almaktadır:

Ancak şiirim nesnesi doğa değildir. Şiirsel söz sanatları, metaforlar, eğretilmeler, simgeler, imgeler ilk karşılıkları doğada olan sözcüklerle işlenmiştir. Bu uzun yıllar süren kent yaşamında yazdığım şiirler için belirleyici, ama sonraki dönem şiirlerim için daha da belirleyici özelliktir. Kısmen kentte, çoklukla kırdaki toprağın üstünde, göğün altında yapayalnız bulundum. Kentli kültürümün üzerine doğa benim duyuş-düşünüş düzlemim olmuştur. Ülkemizin ve benim yaşamımda fırtınalı bir deneyimden sonra mutlak bir yalnızlık ortamında doğa entelektüel iklimim oldu. Doğaya baka baka yazmak söz konusu değil, ama var olduğum her uzamda yurdun ve evrenin modellerine imgelemsel bir bakış daima söz konusudur. Doğayla aynı kumaştan olduğumu duyumsarım. Tümüyle kentli ve çağdaş konular ve izlekler üzerindeki şiirlerimin kıpırdanış, oluş ve yazılışında doğa bir olanak olarak sürece katılır. Usumla sürdürdüğüm duyuş ve düşünüş ezgime fon yaratır. Söyleyişe sadece malzeme ve harç vererek yapıda yer alır.⁴⁹

Azer Yaran'da görülen bu doğa, doğaya bakış “kamutanırcılık” olarak düşünülmemelidir. Çünkü şiirleri doğayı anlatmayı amaç edinmiş şiirler değildir.

⁴⁶Yıldız, “Azer Yaran ile “Burada Gün Işığı Türk” ve “Deniz ve Ten” Üzerine Söyleşi”, s.24

⁴⁷Yıldız, “Azer Yaran ile “Burada Gün Işığı Türk” ve “Deniz ve Ten” Üzerine Söyleşi”, s.23

⁴⁸İrfan Yıldız, (Azer Yaran ile yapılmış söyleşi), *Ordu Şairleri Antolojisi*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Şubat 2008, s.36

⁴⁹Yıldız, (Azer Yaran ile yapılmış söyleşi), s.36

Şiirlerinde yer alan doğa, şiirlerini oluşturan imge dünyasıyla ilgilidir. Yazdıklarında rastlanan kamutanrıcılık, bir erek değil şiirlerin sunduğu motiflerdir, çünkü şiirlerinin ana bildirisi çağdaş yaşamın sorunlarıdır.⁵⁰

çünkü yabanıldan yükseliriz
-bizde- tanrısal doğa
duyuya-usa kavuşur

yabanıldan yükseliriz
doğa — duyuya usa
bizde Tanrıya kavuşur⁵¹

Şiirinde de gördüğümüz üzere kamutanrıcı motif, tanrısal doğa imlemesi duyuya-usa; bu duyu ve us Tanrı'ya kavuşmaktadır. Hüseyin Avni Cinozoğlu, Azer Yaran şiirinde doğaya ait bu niteliklerin anlam genişlemesiyle şairin poetikasını aşikare ettiğini ifade etmekte, şiir için lüzumlu olan altın oran, us heyecan dengesi, ölçü ve çok katmanlılık gibi şiire dair nitelikleri Azer Yaran şiirinde görmekte olduğumuzu, onun şiirinin çift katmanlı bir derinliği bulunduğunu; düz anlamla doğaya ait görünümünün, anlam genişlemesiyle de şairin ya da bireyin ve hayatın ruh hallerine yönelik koordinatların dikkati çekmekte olduğunu dile getirmektedir.⁵²

Hayatı bir gürültünün içinden yeniden yaratmaktır şiir
Değil söz demlemek mutluluğun kanatlarında. (Şiirler Okudum Bugün , s.25)

“Şiirler Okudum Bugün” isimli şiirinde geçen bu mısralar, Azer Yaran'ın şiir tanımını ve şiire bakışını ortaya koymaktadır. Ona göre şiir, mutluluğun kanatlarında söz demlemek değil, hayatı bir gürültünün içinden yeniden yaratmaktır. Şairin duyuş ve düşünüşü tanrısal özdeğin en yüksek biçimidir diyen Azer Yaran, bu en yüksek biçimi şiir olarak tanımlamakta “böylece şiir şairin etkinliğinde evrensel doğanın en yüksek bir varoluş biçimidir.”⁵³ demektedir. Hayatını en iyi şekilde yansıtan biçimde “Ankara Seğmenler Bahçesinin Kayın Ağacına Şarkı” şiirinde geçen şu mısralar ise Azer Yaran'ın şiirini yansıtmaktadır:

Ve el atılmaz sevgili benim tebdil gezen yuvasız
serdengeçti şiirimini! (Ankara Seğmenler Bahçesinin Kayın Ağacına Şarkı, s.97)

⁵⁰Yıldız, (Azer Yaran ile yapılmış söyleşi), s.40

⁵¹Azer Yaran, *Giz Menekşesi Toplu Şiirler (1975-2002)*, Yapı Kredi Yayınları, Mayıs 2004, s.253 (Yapılan alıntılar bu baskıya ait olup, şiir incelemelerinde şiir adı ve sayfa numarası şeklinde metin içinde verilecektir.)

⁵²Hüseyin Avni Cinozoğlu, “Azer Yaran: Orda Bir Köy Var Uzakta”, *Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.44

⁵³Yıldız, (Azer Yaran ile yapılmış söyleşi), s.40

Azer Yaran şiiri, çağının şiirinden farklı bir düzlemde gelişmiştir. İlk şiir kitabı *Mayıs*'ta ideolojik unsurlar şiirde daha yaygın görülürken daha sonraki yazdıklarıyla Azer Yaran, onlardan farklı bir konumda olduğunu göstermiştir. Politik olarak aynı çizgide olsa da poetik olarak onlardan farklı bir şiir anlayışına sahip olduğu görülmektedir. Onun şiiri, çağının şiir anlayışından ve politik düşüncenin hakim olduğu sloganik şiirden ayrı, doğayla, evrenle bütünleşen bir halin şiiri olarak karşımıza çıkmaktadır. Selçuk Küpçük, Azer Yaran'ın bireysel kalp atışını ön plana çıkarması, kelimelere özel ikincil bir ses ve anlam derinliği katması, slogan seslenişten bütünsel anlamda kaçması, dilinin yeni kelime ve imgelem evrenine her zaman açık olması gibi yönleriyle poetik anlayışının yetmişlerin şiiri ile çok benzeşmediğini ifade etmektedir:

...Azer Yaran'ın bireysel kalp atışını ön plana çıkarması, kelimeler üzerinde bireysel hakimiyetini kurarak kendine ait bir dil-sözlük oluşturmaya, hatta kelimelere özel ikincil bir ses ve anlam derinliği katarak ilk kez duyduğumuz tınısal çoğalım ve serbest çağrışımlara koridor aralaması, duyargalarını bireyin içsel arayışı, sızı ve koşusuna yaslaması, slogan seslenişten bütünsel anlamda kaçışını, siyasal dışavurumu tercih etmeyişi, şiirini güçlü müzikal bir bahçeye çeviriyişini, ses üzerinde özellikle duruşunu, dilinin durağan kalmayıp yeni kelimeler ve imgelem evrenine daim açık, hatta kartopu gibi çoğalarak o mecraya hücum ettiğini ve belki de en ayrışanı: mistik bir ülkeye zaman zaman bilinçli yolculuğunu alt başlıklar olarak belirlersek, poetik bölüşümünün 70'lerin şiiri ile çok zayıf olduğunu görürüz.⁵⁴

Azer Yaran'ın şiirlerinden ve onun hakkında söylenenlerden yola çıkarak şunu diyebiliriz ki, onun şiir anlayışında ideolojinin şiirselleşmesi, politik duruşun ön planda olması gibi bir durum yoktur. O şiirini evrensel doğayla bütünleşme halinin temsillerini sergileyen, mutlak yalnızlık ikliminin ürünü, usun uç beyliği gibi ifadelerle nitelemiş, yazmış olduğu şiirlerde de şiiri, mutluluğun kanatlarında söz demlemek değil, hayatı bir gürültünün içinden yeniden yaratmaktır şiir şeklinde tanımlamış, kendi şiirini ise “tebdil gezen yuvasız serdengeçti şiirim”⁵⁵ şeklinde ifade etmiştir.

1.3.2. Şair

Şiire dair tanımlamalara değinen Azer Yaran, şaire dair doğrudan bir tanımlama yapmamıştır. Fakat “Şiirler Okudum Bugün” isimli şiirinde şairin geçtiği mısralarda şu ifadelerle rastlıyoruz:

Şair bu, zaman olur böyle kalabalık bir köşede

Yapayalnız ve gözüpek dizeler çiziktirir,

⁵⁴Selçuk Küpçük, “Yesenin'in Bolaman'daki Oğlu: Azer Yaran”, *Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.180

⁵⁵ Yaran, *Giz Menekşesi*, s.97

Şair gerçi bir kuyumcu değilse de

Yüreğinin tellerinde altın biriktirir. (Şiirler Okudum Bugün, s.25)

Bu dizeler Azer Yaran'ın şair tanımını ve şaire yüklediği misyonu yansıtmaktadır. Ona göre şair, kalabalıklar içinde yapayalnız ve gözüpek dizeler çiziktiren, yüreğinin tellerinde altın değerinde söz biriktiren kişidir. Bu şair tanımı aslında Azer Yaran'ın kendisidir. O entelektüel ortamını oluşturan doğa içerisinde yapayalnız bulunmuş bir şairdir ve yazdıkları yüreğinin tellerinde biriktirdiği altınlardır. O şiirlerinde yurtsal ve evrensel doğa ile iç içe ve yüz yüze durmuş bir şairdir:

Şiirlerimde yurtsal ve evrensel doğa ile iç içe ve yüz yüze durdum. Mutlak bir yalnızlıkta “ben”iyurtsal uzanım ve evrenin aynışmasında duydum. Bulunduğum uzamda yurdun ve evrenin modellerine imgelemimden bakarak yazdım. Böylece evrensel doğa karşısında bir konum belirmiştir. Elbette öznel bir durumdur. İlkel bilgilerden ve ilkel dinlerden en yeni düşüsel-bilimsel erişimlere kadar insanın bütün entelektüel tarihi gözden geçirmeye yeni düzlemler üstünde olabildiğince önyargısız konumlar düşünüyorum. O konumlardan yeni erimlere doğru dikkatle bakmaya ve yaratmaya inanıyorum.⁵⁶

Azer Yaran'ın şair kimliğinde “mutlak yalnızlık” önemli bir konum olarak belirmektedir, çünkü ona göre, “şiir zaten başka anlıksal işlerle bölüşülmeyen bütünlüklü zamanlar ister.”⁵⁷ Şairin yalnızlığı kum yığınının ayrı durmuş bir kum tanesinin yalnızlığıdır, o yalnızlık şiir tanrısının gölgesini duyumsadığı bir yalnızlıktır.⁵⁸ İşte bu mutlak yalnızlıkta o, gözüpek dizeler biriktirmiştir. Bu gözüpek dizeler ise, şairin benimsediği misyondur. Durduğu toplumcu çizgidir, şiirlerinin bildirisinde var olan çağdaş yaşamın sorunlarına eğilmesidir. Bazen özellikle ilk şiir kitabı olan *Mayıs*'ta yer alan şiirlerinde;

sesini ek, şarkını çimlendir

iz bırak bilinsin nerde vurulduğun⁵⁹

mısralarında olduğu gibi devrimci şair olarak karşımıza çıkan Azer Yaran, bunu yaparken toplumcu gerçekçi çizgide var olan slogan üslubundan çok uzakta, sanatı ideolojinin hükmüne alan pragmatik anlayıştan azadedir. Şairin böyle bir amacı yoktur. “Kırık Dal” isimli şiirinde geçen şu mısralar şair olarak Azer Yaran'ın amacını göstermektedir:

Şair en soylu ata binmek ister,

en güzel kadını ister sevmek,

⁵⁶Yıldız, “Azer Yaran ile “Burada Gün Işığı Türk” ve “Deniz ve Ten” Üzerine Söyleşi”, s.28

⁵⁷Yıldız, (Azer Yaran ile yapılmış söyleşi), s.43

⁵⁸Yıldız, (Azer Yaran ile yapılmış söyleşi), s.43

⁵⁹Yaran, *Giz Menekşesi*, s.72

en yüksek şiiri yazmak ister... (Kırık Dal, s.237)

“Kırda Bir Soluk” isimli başka bir şiirinde ise geçen şu ifadeler de şairin amacını ortaya koymaktadır:

Diller

üst hakikate dair

üst şiirler söylesin. (Kırda Bir Soluk, s.172)

Şair olarak Azer Yaran için şunu söyleyebiliriz: Azer Yaran, merkezden uzak bir coğrafyada yetişmiş, mutlak bir yalnızlık ikliminin ürünüdür. Burada başka bir soru devreye girmektedir. Peki bu ortamda, yani taşrada bir şairinin yetişmesi mümkün müdür, şairinin kimliğinde taşra nasıl bir etkindir?

Şiiri erdemle donanmış bir duygu ve us mesleği olarak tanımlayan Azer Yaran’a göre diyebiliriz ki şair bu mesleği edinmiş olan ruhtur. O bu mesleği edinmiş olan ruh için şiirin her uzamda erişilebilir olduğunu ifade etmektedir. Yani Azer Yaran’a göre taşrada şairin yetişmesi ve gün ışığına çıkması olanaksız değildir, fakat en başta kültürel olmak üzere pratik nedenlerle daha güçtür. Ancak şair ister merkezde ister taşrada olsun, bu duygu ve us mesleğini edinmiş bir şair için şiir her uzamda erişilebilirdir.⁶⁰ Çünkü Azer Yaran, “bütün karalarda yüreği şiir esintileriyle”⁶¹ dolu bir şairdir.

Burada Azer Yaran’ın ifade ettiklerinden ve şiirlerinden yola çıkarak şair tanımlamalarına, kendi şair kimliğine, şairin amacına, şairin dönemsel farklılığına, yaşadığı coğrafya itibarıyla şair ve taşra ilişkisine dair söylediklerine değindik. Peki Azer Yaran şiir topluluklarının neresindedir, herhangi bir edebi topluluğa niçin dahil olmamıştır, bunun şiir anlayışındaki etkisi nasıldır?

1.3.3. Şiir Topluluğu

Şairlerin dönemsel olarak zorunluluktan bir arada göründüklerini ifade eden Azer Yaran hiçbir edebi topluluğa girmemiştir. O, şairlerin meslektaşlık, arkadaşlık ilişkileri nedeniyle, aynı yayın organı etrafında gün ışığına çıkmak gibi pratik nedenlerle bir araya geldiklerini, bazen de tıkanan eskiye karşı yeni zamanın yeni şarkılarını söyleme atılımlarının şairleri bir araya getirdiğini ancak bütün bu durumlarda şiirin bireysel bir yaratı olarak kaldığını dile getirmektedir. Çünkü ona göre şiir, bu ortak anlayış ölçülerinin ötesine geçebilir, onları aşabilir. Yaşayan yaşlı

⁶⁰Yıldız, “Azer Yaran ile “Burada Gün Işığı Türk” ve “Deniz ve Ten” Üzerine Söyleşi”, s.27

⁶¹Yaran, *Giz Menekşesi*, s.74

kuşaktan ve kendi kuşağından şairlerle yakın dostluk ve arkadaşlık ilişkileri olageldiğini ancak grupların uzağında değilse de içinde yer almadığını ifade eden Azer Yaran, bu edebiyat gruplarının üyelerine bir dinamizm verdiğini kabul etmekte fakat yine de şairler tarafından özgün yolların seçildiğini, çünkü şiirin ortak anlayışın bağlarıyla başının hoş olmadığı dile getirmektedir.⁶²

Azer Yaran'ın seçtiği yol da özgün bir yoldur. İlk şiirlerinde ortaya çıkan toplumcu gerçekçi söylem dahi döneminden farklı bir konumda belirmektedir. O, doğanın yarattığı ezgiyle ve yapıya verdiği harçla imgeye dayalı ve tamamen kendine mahsus bir şiir dili kurmuştur. Bu yönüyle Azer Yaran, dönemindeki tüm topluluklardan ve şiir anlayışlarından bağımsız kendine has bir şiirsel duruş sergiler.

1.3.4. Şiir ve İmge

Şiir etkinliğinin özdoğasının dilsel yapının ve imgenin olanaklarını genişletmek olduğunu söyleyen Azer Yaran imgeyi “duyuş ve düşünüş hallerinin özgün birliği içinde gerçekliği alma-kendileştirme-yaratma yöntemi ve formudur. Ve yapıyı etkileyen bir süreç. Bu süreçte imgenin simgelediği üst gerçeklikle amacın ayniyeti olabildiğince başarılmalıdır.”⁶³ şeklinde ifade etmektedir. Şair olarak Azer Yaran'da imgenin oluşumu nasıldır?

“Geçmişteki ve andaki yaşantılar bende bilincimle organik ilişkide modeller gibi durur. Kurgusal süreçte o modeller bir üst düşlemle yoğrulur. Bu sürecin olanağında yeni olanı, imgelemimdeki yeni formlarında bir yeni gerçeklik olarak söylemeye çalışırım.”⁶⁴ diyen Azer Yaran, imgenin oluşumu hususunda bunları ifade etmektedir. Yani o, yeni olanı yeni formlarında bir yeni gerçeklik olarak söylemeye çalışmaktadır.

Azer Yaran'ın şair kimliğinde, şiirine kaynaklık eden öğeler arasında olduğu gibi imge dünyasında da, doğa en önemli unsurdur: “En kentli yanlarımın belirlediği şiirlerimde sözcük kadrosu, benzetme, eğretileme ve imgelemde doğa önemli düzlem olmuştur.”⁶⁵ der. O, şiirlerinde doğadan aldığı malzemeyle imgelerini oluşturmuştur, yani imgenin karşılıkları doğada var olan sözcük ve kavramlardır. Fakat bu doğanın kendisi demek ya da doğaya baka baka yazmak demek değildir. Tıpkı imgenin

⁶²Yıldız, “Azer Yaran ile “Burada Gün Işığı Türk” ve “Deniz ve Ten” Üzerine Söyleşi”, s.26

⁶³Yıldız, “Azer Yaran ile “Burada Gün Işığı Türk” ve “Deniz ve Ten” Üzerine Söyleşi”, s.25

⁶⁴Yıldız, “Azer Yaran ile “Burada Gün Işığı Türk” ve “Deniz ve Ten” Üzerine Söyleşi”, s.26

⁶⁵Yıldız, (Azer Yaran ile yapılmış söyleşi), s.36

tanımında ifade ettiği gibi doğadan bir alma-kendileştirme ve yaratma yöntemidir. Malzemeyi doğadan alır, bu var olan gerçekliktir. Onu kendileştirir ve yeni bir formda sunar. Bu da onda sanatsal etkinliğin doğasıdır, doğanın bizatihi kendisi değildir: “Doğaya baka baka yazmak söz konusu değil, ama var olduğum her uzamda yurdun ve evrenin modellerine imgelemsel bir bakış daima söz konusudur.”⁶⁶, der.

1.3.5. Şiir ve İdeoloji

Azer Yaran şair olarak, 1970’lerin toplumcu gerçekçi anlayışı içerisinde çıkmıştır. Özellikle yayınlanan ilk şiir kitabı olan *Mayıs*’ta toplumcu gerçekçi duruş daha belirgindir. Bu dönemde yazdığı şiirlerde bireysel ve toplumsal acılar etrafında devrimci bir duruş ön plandadır, fakat bu devrimci duruş kesinlikle toplumcu gerçekçiliğin slogan üslubundan çok uzaktadır.

Azer Yaran, gerek bireysel ve gerekse toplumsal gerçeklikten kopmamıştır. Fakat o gerçeklik anlayışını öte gerçeklik, aşkın gerçeklik olarak nitelemiştir.⁶⁷ Toplumcu Gerçekçilikte öne çıkan sosyalist bireyselliğin gerçekleştirilmesi amacıyla bir araç olarak görülen edebiyat anlayışı açısından şair olarak Azer Yaran farklı bir konumda belirmektedir. O Marksizm’le ulusal varlığı/duyusu ve mistik coşkuyu bir potada kaynaştırmayı düşlemiş ve adına öte gerçeklik , aşkın gerçeklik demiştir. ⁶⁸ Onun şiirinde görülen ideolojik yansımalar bu minval üzere şekillenmiştir.

Azer Yaran’da ideolojik yansımalar şiirlerinin bildirisinde ve imge kuruluşunda görülmekle beraber, şair olarak böyle bir gayretin içerisinde olduğu, yani ideolojiyi yansıtmayı hedefleyen pragmatik tavırlarla şiirini kurduğunu söyleyemeyiz. Çünkü o ideolojik dışavurumu tercih etmeyen, “Güncel, tüketilen, pratik, belki popüler söylem ve özellikle kelimelerden yana tercihini koymayarak, estetik anlamda da doğru olan daha üst bir dil ve söz ambarını kullanmaktaki ısrarcı tutumu”⁶⁹ benimsemiş bir şairdir.

⁶⁶Yıldız, (Azer Yaran ile yapılmış söyleşi), s.36

⁶⁷Ahmet Ada, “Azer Yaran’ın Şiirinin Kaynakları”, *Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.16

⁶⁸Mehmet Taner, “Sekili Kulun”, *Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.128

⁶⁹Küpçük, “Yesenin’in Bolaman’daki Oğlu: Azer Yaran”, s.180

1.3.6. Şiir ve Türkçe – Dil Anlayışı

“Şiirimdeki Türkçe, benim zihinsel organizmamla yazın dilinin özge bir buluşma halidir”⁷⁰ diyen Azer Yaran, Türkçe’ye ve şiir diline büyük önem vermiştir. Türkçenin ulusallaşması ve özelleşmesi sürecinde bir doyunluk noktasına eriştiğimizi ifade etmekle birlikte, bu noktanın olanaklarından ve kendi yaşadığı coğrafyanın (Ordu-Fatsa) dil malzemesinin zenginliğinden söz açtıktan sonra, bunun bir riskten ziyade bir şair içinengin olanakları olduğunu ifade etmektedir.⁷¹ O şiir dilini bu engin olanaklar üzerine kurmuş ve kendine mahsus bir şiir dili yaratmıştır. Azer Yaran sözlüğü, döneminin sözlüğünden çok farklı bir konumdadır. O sözlükte, yurt karası, deniz, gök ve gün ışığı Türkçe konuşmaktadır. O, yurtsal ve ulusal olana, ulusal kültürünün çiçeklenme olanağına kıyıldığı kanısındadır.⁷² Azer Yaran’ın şiir dilinin şekillenmesinde bu anlayışı ve yaşadığı coğrafya etkili olmuştur. Onun şiirindeki Türkçe, zihinsel organizmasıyla yazın dilinin özge bir buluşma halidir.⁷³

“Filolog olarak bir başka ulusun yazını üzerindeki uğraşlarım, ulusal dilimde çalışmalarımın yeni düzlemler bulmasına katkı sağlamakta olabilir.”⁷⁴ diyen Azer Yaran’ın şiir dili üzerinde bir başka etken olarak Rus Dili ve Edebiyatı mezunu olması, bu alandan yaptığı çeviri çalışmaları, kendi dilindeki çalışmaları üzerinde ve poetik ufkunun genişlemesinde etkili olmuştur diyebiliriz. Yılmaz Arslan’ın da ifade ettiği üzere onun Rus Dili ve Edebiyatı mezunu olması şiirinin yabancı sentaksını da, evrenselliğini de büyük ölçüde etkilemiştir. Aynı zamanda kullandığı öz Türkçe sözcükler şiirlerinin alt katmanlarına inmeyi zorlaştırmıştır:

Rus Dili ve Edebiyatından yaptığı çeviriler, onun şiirinin yabansı sentaksını da, evrenselliğini de büyük ölçüde belirler. Çoğu zaman öz Türkçe düşünüp kurguladığı şiirlerinin alt katmanlarına inmek kolay değildir. Çünkü öz Türkçe sözcükler, onun dilinin ve beyninin kurgusunda, lokal (bölgesel-yerel) sözcükler ve evrensel algılayışla da bütünleşmiştir.⁷⁵

Halim Şafak, Azer Yaran’ın oluşturduğu şiir dili için kentin sentetikliğinin ve onun oluşturduğu dilin dışında “kıyısız Türkçe” olduğunu ifade etmektedir:

⁷⁰İrfan Yıldız, “Azer Yaran’a 3. Kitabı “Deniz ve Ten” Dolayımında Sorular”, Ordu Şairleri Antolojisi, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Şubat 2008, s.33

⁷¹Yıldız, (Azer Yaran ile yapılmış söyleşi), s.36

⁷²Yıldız, “Azer Yaran ile “Burada Gün Işığı Türk” ve “Deniz ve Ten” Üzerine Söyleşi”, s.24

⁷³Yıldız, “Azer Yaran’a 3. Kitabı “Deniz ve Ten” Dolayımında Sorular”, s.33

⁷⁴Yıldız, “Azer Yaran’a 3. Kitabı “Deniz ve Ten” Dolayımında Sorular”, s.33

⁷⁵Yılmaz Arslan, Kentli Bir Kültürle Doğanın Koynuna Çekilmiş Fısıltı’nın Şairi: Azer Yaran, Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.169

Şiirlerinde oluşturduğu dil de kentin sentetikliğinin ve onun oluşturduğu dilin dışında oluşur. Dili hayatın dilidir. Aynı dil çoktan kentin terk ettiği bir dildir de. Bu dil onun için yaşadığı, konuştuğu, yazdığı “kıyısız Türkçe”dir... Dilin sentetikliği ve o sentetikliğin tahakkümü karşısında Türkçenin zenginliğini de duyurur. Türkçenin imkanlarını ortaya koyar. Bu kentte ya da kırdan nerde olursa olsun yine insanın oluşturduğu hayat ve kültür içinde yaşayan dildir.⁷⁶

O, seçtiği öz Türkçe ve yöresel kelimelerle oluşturduğu şiir dilinde başarılı olmuştur. Seçtiği kelimelerde öz Türkçe hakimiyeti vardır: Cennet yerine uçmak, cehennem yerine tamu, peygamber yerine yalvaç gibi. Bu kelimelerin diğer karşılıklarını da kullanmıştır, fakat şiir dilinde öz ve yöresel Türkçe hakimiyeti onu farklı bir konuma yükseltmiştir. Bu anlayış şiir dilini ve şiirin anlamlandırılmasını biraz zorlaştırsa da şiir dilinin zenginleşmesinde ve şiirlerinin özgünleşmesinde en önemli unsur olmuştur.

Özetle Azer Yaran’ın Türkçeye bakış açısı, yaşadığı coğrafya ve bu coğrafyanın dil özellikleri, Rus Dili ve Edebiyatı mezunu olması ve bu dilden yaptığı çeviriler onun şiir dilini oluşturması noktasında belirleyici olmuştur. Yurt karasının, denizin, göğün ve gün ışığının Türkçe konuştuğunu duyumsayan bir şair için bu şiir dili anlayışı onun şair olarak özgünleşmesinde en önemli etken olmuştur. O, “Türkçenin sunduğu ipek şiir”⁷⁷’in şairidir.

1.3.7. Şiir ve Biçim

Azer Yaran şiirinde geleneksel ve batı şiirinde görülen şiir biçimlerine bağlı kalarak yazma tam anlamıyla görülmez. Batı şiir geleneğinden sone biçimiyle de yazmıştır, halk şiir geleneğine de yaslanmıştır. Fakat bu ilk şiir kitabı *Mayıs*’ta görülen unsurlardır. Daha sonraki kitapları *Burada Gün Işığı Türk* ve *Deniz ve Ten*’de biçim ve söyleyiş özgürleşmiştir. Azer Yaran, şiirlerinin biçimsel boyutu ve biçimle ilişkisi üzerine ilk kitabı *Mayıs*’ta biçime yöneldiğini, fakat bunların içerikçe yeni şiirler olduğunu dile getirmekte ve bu biçime yönelişi klasikleri yoğun okuması ile açıklamaktadır. Daha sonraki şiirlerinde biçimsel öğelerden yararlanma ve biçime bağlı yazma yerini biçimsel özgürlük atmosferine bırakmıştır.

“Mayıs” kitabımdaki şiirlerde ise bir aşamada geleneksel formların etkisinde açılış görülür. Ama içerikçe yeni şiirlerdir. Samıyorum, biçime yöneliş çeviri ve ulusal klasikleri yoğun okumamla ve Rus şiirini daha yakın tanımamla ilgilidir. “Mayıs”ı izleyen şiirlerde söyleyiş yeniden özgürleşmiş, yarım uyaklar ve ses anırtırmaları uygulanmıştır. Bu şiirler “Mayıs” çizgisinin hoşnut olmadığım yanlarından arınmış gelişerek devamıdır, ama kitaplaşmamıştır. İşte, 70 kuşağının genel atmosferinde

⁷⁶Halim Şafak, Ergin Acı, Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.156

⁷⁷Yaran, Giz Menekşesi, s.27

yazmakla birlikte, benim özel çizimim böyle. “Burada Gün Işığı Türk” ve “Deniz ve Ten” ise bütünüyle yeni zamanda, yeni bir yaşamsal ve şiirsel donanım ile sürdürdüğüm şiir tutumumun ürünleridir.⁷⁸

Azer Yaran gerek biçimsel ve gerekse söyleyiş özellikleri açısından özgün arayışlar içerisinde olmuş bir şairdir. Azer Yaran şiiri, ilk başlarda kafiyeye bağlı biçimsel bir düzen arz etse de daha sonraları yerini düzensizliğe bırakmış, halk şiiri biçimlerine benzer şiirler, batı şiir biçimleriyle yazılmış şiirler, Uzakdoğu şiirlerine benzer biçimler, yazı-şiir tarzında kurduğu biçimler, üçlü-dörtlü-beşli gibi birimlerden oluşan çok çeşitli biçimlere sahip bir şiir kurmuştur.

1.3.8. Şiirin Oluşumu

Azer Yaran’ın şiirleri nasıl oluşmakta, nasıl yazmakta, yahut dizelerin işleme süreci nasıl gerçekleşmektedir? Entelektüel ortamının yani doğanın bu oluşumda etkisi nasıldır?

Doğa entelektüel ortamım olmuştur. Uyumla duyus ve düşünüş ezgimi sürerim. Doğa tümsel katılımıyla ezgiye fon yaratır, iç geçişlerle yapıya dahil olur. Duyuş-düşünüş ezgimin başını çektiği bir söyleyiş akışı, süreci gerçekleştirir. Organik ipliklerden bir bilinç akışıyla yazdığım şiirler de böyledir. Sıkıca tasarlanmış şiirlerde her bir dizinin işleme sürecinde böyledir. Biçime bağlı yazarken, sözün özgür ritmiyle yazarken, salt duyus-düşünüşün soyut ritmine bağlı yazarken böyle bir özgürlük duyarım. Ve şiir konuyla ve doğayla organik ilişkide bir dilsel süreç olarak oluşur. Yaşamla doğayla anlamı gözetken bir dilsel organik ilişkim bulunur.⁷⁹

Tüm bu oluşumlarda doğa, yaratma sürecine katılmaktadır. Şair, doğa ile temas halinde bir özgürlük duymaktadır:

Birkaç türlü yaratma tarzım var: Geleneksel biçim ve içerik tatlarının deforme halde sezildiği yöntem; yaşamla organik bağ içinde bir bilinç akışıyla gerçekleşen şiirler; daha ilk sözcükten başlayarak sıkıca tasarlanmış şiirler; ve şiir ve yaşam deneyimim üzerinde esin kıpırdanışıyla mırıltı halinde dökülen şiirler vb. Tüm bu tarzlarda doğa yaratmaya katılır. Doğa ile temas halinde bir özgürlük duyarım; geliştirilmiş bir biçime bağlı yazarken, sözün serbest ritmine bağlı yazarken, duyus-düşünüş sürecinin soyut ritmine bağlı yazarken böyle bir özgürlüğü duyarım. Yaşamla, konuyla anlamın ucunu kaçırmayan dilsel-organik bağlar dizgesi üzerinde dilsel süreç olarak şiir oluşur.⁸⁰

Azer Yaran şiiri, konuyla ve doğayla, anlamın ucunu kaçırmayan dilsel organik bağlar dizgesi üzerinde dilsel bir süreç olarak oluşmaktadır. Şiirin oluşumunda doğa ve doğanın ezgiye yarattığı fon, yapıya verdiği malzeme süreç unsurları olarak ortaya çıkarken, şiir, yaşamla, konuyla ve doğayla organik ilişkide dilsel bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır.

⁷⁸Yıldız, “Azer Yaran ile “Burada Gün Işığı Türk” ve “Deniz ve Ten” Üzerine Söyleşi”, s.26-27

⁷⁹Yıldız, “Azer Yaran ile “Burada Gün Işığı Türk” ve “Deniz ve Ten” Üzerine Söyleşi”, s.23

⁸⁰Yıldız, (Azer Yaran ile yapılmış söyleşi), s.36

Azer Yaran poetika türünde bir eser vermemiştir, burada onunla yapılmış söyleşilerden ve hakkında yazılanlardan hareketle Azer Yaran'ın şiire ve şaire dair görüşlerine ışık tutulmaya çalışılmıştır.

1.4 Azer Yaran'ın Şiir Kaynakları

Şairlerin yaşamı, dünyaya bakış açıları, ailesi, dostları, yaşadığı bölge, yaşadığı olaylar, yaşamında geçirdiği evreler, siyasi görüşleri, kişisel gelişimlerini ve şiir dünyasını etkileyen kişi ve eserler gibi daha sayısı arttırılabilecek birçok özellik onların şiire bakışlarında, şiirlerinin oluşumunda şüphesiz ki önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bu ve buna benzer noktalar şairlerin şiirlerinin oluşumunda beslendiği kaynakları oluşturmaktadır.

Hippolyte Taine, edebiyat tarihini incelerken göz önüne alınması gerekenleri “ırk, ortam ve dönem” olmak üzere üç grupta toplamaktadır. Taine'nin ırk sözcüğüyle bir ulusun ulusal özelliklerini; dönem sözcüğüyle genellikle belli bir dönemi kastettiğini ifade eden Berna Moran, edebiyatı açıklamada en önemli rolü “ortam”ın oynadığını dile getirmektedir. “Ortamı meydana getiren koşullar arasında iklim, toprak, coğrafi durum ve toplumsal koşullar yer alır. Bunlar insanların mizacına ve karakterine yön verir.”⁸¹ Taine'nin görüşlerinden yola çıkarak, şairlerin beslendiği kaynakların, yaşadığı iklimin, toprağın, toplumsal koşulların şiirini etkilediği ve şekillendirdiği düşünüldüğünde bu kaynakların bilinmesinin şiirlerini anlamlandırma noktasında önemli olduğu da ortaya çıkmaktadır. Ancak şair tarafından beyan edilmemiş olan kaynakların tamamen gün yüzüne çıkarılması da pek mümkün değildir. Azer Yaran ile yapılan söyleşilerde onun şiirini besleyen bazı kaynakların varlığına ulaşabiliyoruz. Bunlardan başka şiirlerinden yola çıkarak belirlemiş olduğumuz birtakım kaynakları da ekleyerek Azer Yaran'ın şiir kaynaklarını yaşamı, aile ve dostları, memleket-doğa, ideoloji, Rus şiiri ve şiir ustaları, mitoloji-din-kültürel unsurlar başlıkları altında açıklayacağız.

1.4.1.Yaşamı

Azer Yaran, 1970 yılında TRT'nin yaptığı ses ve yetenek sınavında başarılı olarak TRT Çok-sesli Müzik Topluluğunda bas ses olarak görev almıştır.⁸² Sesi ve curasıyla müzik alanında ön plana çıkan bir şair olarak Azer Yaran, “Uzun yıllar

⁸¹ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s.84

⁸² Ada, “Azer Yaran'ın Şiir Kaynakları”, s.15

radıoda a capella toplulukta profesyonel şarkıcı olarak çalıştım. Musiki ve türküler bana okul olmuştur.”⁸³ demektedir. Azer Yaran’ın bu cümlesinden yola çıkarak aslında yaşamında önemli bir yeri olan musiki ve türkülerin onun şiirine kaynaklık eden, şiirini besleyen öğelerden olduğunu ifade edebiliriz:

yüz akorla
çan çiçeğine
sesleniyor yalan kekik
-tek es – bir ses topuyla-
dere ritm ilerliyor
geceden su senkopuyla (Sonyaz, s.64)

“Sonyaz” şiirinden alınan bu kısımda müzik alanına ait bir terim olan “aksatım, ritmik harekette vurguların yerleşme düzeninde çeşitlilik yaratmak üzere, olağan vurgu düzeninin değiştirilmesi yöntemi”⁸⁴ manasına gelen senkop sözcüğü kullanılmış, aynı zamanda dördüncü mısırda yer alan “topuyla” ifadesiyle kafiye oluşturarak ahenk sağlanmıştır.

Zarın çınlıdayan fortessimosuyla
ürünü dermenin doruğunda
günışığının topladık meyvelerini
göğün mavi dal uçlarından (Yaz Bozumu, s.150)

enginlerin sahanlığında
Tanrı kızlarının korusu
dünyayı gür ninnilerle,
sözün zarı ördü akorlarını
doyunca duyuldu anlam
göksel yorumun duyuldu tınısı
pianolar forteler puandortlar (Anka, s.152)

“Yaz Bozumu” ve “Anka” şiirlerinden alınan bu parçalarda da, müzik biliminde gür ses elde etmeyi belirten forte sözcüğünün gürlük çeşidi olarak “çok güçlü”⁸⁵ anlamına gelen fortissimo, “aynı anda duyma ya da duyurma işlevinde olan üç ya da daha fazla sesin birleşimi”⁸⁶ anlamında akor, müzik biliminde “çok hafif ses, yumuşak ses”⁸⁷ anlamına gelen piano, “gür ses elde etmeyi belirten”⁸⁸ forte, “bir

⁸³Yıldız, “Azer Yaran ile “Burada Gün Işığı Türk” ve “Deniz ve Ten” Üzerine Söyleşi”, s.25

⁸⁴ Ahmet Say, *Müzik Sözlüğü*, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Eylül 2002, s.20

⁸⁵ Say, *Müzik Sözlüğü*, s.204

⁸⁶ Say, *Müzik Sözlüğü*, s.18

⁸⁷ Say, *Müzik Sözlüğü*, s.421

⁸⁸ Say, *Müzik Sözlüğü*, s.204

eserde ses hareketinin bir süre askıya alınmasını gösteren işaret, uzatma anlamında”⁸⁹ puandorg sözcüğü puandort olarak kullanılmıştır. “Kırda Dans” isimli şiirinin son kısmında da yine müziksel bir öge olarak şiirin altında yer alan nota göre, Sovyetler Birliğinin seçkin bir bale sanatçısı “Bessmertnova” kendisine yer bulmaktadır:

Bakıyor
nehirlerin buzlandığı çağda
ürün istiflediği zamanda ruhun
evrensel komün barikatlarına
talan akınlarında çalınan
han mülkünün harem burcunda
orada bir Bessmertnova (Kırda Dans, s.148)

Yaşamında önemli bir bölümü oluşturan bu meslek alanı onun şiirlerinde gerek ses olarak müziksel bir çoğalım ve gerekse şiirlerinde müzik alanına ait terimler ve türkülerden yansımalar olarak anlamla bağlantılı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Ankara Radyosunda müzisyenken 12 Eylül darbesi yönetimince TRT’den sürgün edilerek Sivas’ta Ziraat Memurluğuna sürgüne gönderilmiştir. 1982’de bu görevinden ayrılarak TASS Ajansı’ndan çevirmenlik yapmıştır. Mekan değiştirmek istediğini, İstanbul’a gitmek istediğini Özdemir İnce’ye söylemiş ve onun yönlendirmesiyle reklamcılık yapmıştır, fakat bu da onu mutlu etmemiştir.⁹⁰ Hayatının bu sürgün ve acı döneminin de şiirlerini besleyen yönü bulunmaktadır. Henüz 32 yaşındayken mesleğinden yoksun bırakılan şairin direniş türkülerinin oluşmasında yaşamındaki bu dönem belirleyici olmuştur.⁹¹ “Sivas’ın saçlarında kara çiçekler”⁹², o ise “savrulmuş”tur.⁹³ O, bu dönemde “sürgün türkü”⁹⁴, “traktör bıçaklarıyla sesi sürülen”⁹⁵ bir şairdir.

İşliğim dağıldı.
Kör bıçaklar bileğleniyor
yüreğimin köseletasında —
acının yordamında deviniyorum.

Cami avlusunda tarih mahmur,

⁸⁹ Say, *Müzik Sözlüğü*, s.440

⁹⁰ Özdemir İnce, “Burada Gün Işığı Türk”, *Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.124

⁹¹ Yıldız, “Azer Yaran’a 3. Kitabı “Deniz ve Ten” Dolayımında Sorular”, s.32

⁹² Yaran, *Giz Menekşesi*, s.70

⁹³ Yaran, *Giz Menekşesi*, s.70

⁹⁴ Yaran, *Giz Menekşesi*, s.186

⁹⁵ Yaran, *Giz Menekşesi*, s.74

bozkırla dolu gökyüzü.
Sivas'ın saçlarında kara çiçekler —
Sivas'ta yol kesiyor başıbozuklar.
Yozgat'ınsa türküleri yağmurlu
ayakları elleri çamur içinde.
Yurdun çatlak çizgilerinde
ben burada yitmiş ozanın ruhuyum,
mil çekili gözlerime
karanlık köşede boğazlanıyorum. (Savrulmuş, s.70)

“Bu şiirler direniş türkülerimdir”⁹⁶ diyen Azer Yaran'ın “On Direnme Türküsü ve Üç Uzun Hava”⁹⁷ genel başlıklı şiirlerinde işinden yoksun bırakılmış bir şairin bu dönemi en iyi şekilde yansıtmaktadır:

Sürgün türküyüm.
koşar bürünürüm başağa
tamburam uçarı uyum
ses tartarım. (XXX, s.186)

Direncin gökkuşağından düştün
sürüsüz çoban, yurtsuz han,
gönlünün kanatları küstü,
sessiz kırıldın. (XXX, s.180)

Onmadın bu ilde,
üşüdün yaktın işlerini,
yıldız çimer dere
çal giysilerini. (XXX, s.182)

Bu işlerde mutlu olamayan, dikiş tutturamayan Azer Yaran daha sonra doğduğu köye, Fatsa'nın Korucuk (Kavraz) köyüne geri dönmüştür. Kentte ve kırdaki gökyüzünün altında yapayalnız bulunan bir şairin mutlak yalnızlık ikliminin ürünleri bu dönemde verilmiştir. Yaşamında gerçekleşen bu dönüş, şairin şiirlerinde beslendiği kaynaklardan olacaktır. Köydeki evinin böğründeki tüm zamanlar yeşil kalan taflan ebedi yeşil kalan ağaçlara bir güzelleme olarak; Karadeniz yamaçlarının

⁹⁶Yıldız, “Azer Yaran’a 3. Kitabı “Deniz ve Ten” Dolayımında Sorular”, s.32

⁹⁷Bu kısımda yer alan şiirlerin 10 tanesinde şiir adı bulunmamaktadır. Şiirler XXX başlığıyla verilmiştir. Bunlar “On Direnme Türküsü ve Üç Hava” üst başlığının “On Direnme Türküsü” kısmını oluşturmaktadır.

ve yaylalarının ebedi yeşili ağı ağacı şiire yansıyacak ve “ebedi yeşilin temsil ettiği ölümsüzlüğe birer ululama”⁹⁸ olacaktır.

1.4.2. Aile ve Dostları

Azer Yaran şiirinde ikinci olarak ailesi ve dostları da onu şiir alanında besleyen önemli bir kaynak olmuştur. Evlenmesi, annesi, annesiyle olan ilişkisi, Azer Yaran’ın çocuğu şiirlerine yansımıştır. Annesinin çatlak elleri, Azer Yaran’ın oğlu için dut ağacına kurulan salıncak, oğluna ithaf ettiği on dördüncü yaşına şarkı şiirlerinde dile gelmiştir:

Ben aslında bugün annemi yazacaktım,
Çatlak ellerini sevdiğim, telaşında bazlama ekmek,
Beni ve kardeşlerimi büyüttü mavi dumanlı bir ocaktan (Şiirler Okudum Bugün, s.25)

Yıldız toprakları dökülür
sarsılan gök örenlerinde
körpe uzay dağcısı
harlı yörüngeler yolcusu
dinlen oğulcuğum yavrum
damlaların yoruldu (On Dördüncü Yaşa Şarkı, s.100)

Bunun yanı sıra yaşamında kurduğu dostluklar şiirlerine yansıyan bir başka kaynaklardır. Azer Yaran, kendisinin şiir çevirilerinden övgüyle söz eden, şiiri Türkiye Yazıları’nda yayınlanınca Cemal Süreya’yı arayarak şiiri çok beğendiğini ve şairinin kim olduğunu soran Cahit Külebi’nin ölümü üzerine “Şaire Ağıt”, yakın arkadaşlarından şiirlerini birbirlerine gösterdikleri Metin Altıok’un öldürülmesinden on yıl sonra, duyduğu acıyı dile döktüğü “Menekşe’ye Kaside”, yine yakın arkadaşı olan şiirler ve söyleşiler paylaştığı Behçet Aysan’ın eşi Advie Aysan’ın amansız bir hastalıkla boğuşması üzerine “Advie Aysan İçin Dağ Türküsü” şiirini kaleme alır. Kendisiyle yapılan bir söyleşide Cahit Külebi, Metin Altıok, Behçet Aysan, Muzaffer İ. Erdost isimlerinin onun için ne anlam ifade ettiği sorulduğunda şu cevabı vermiştir:

--“Hatta geçenlerde Cahit Külebi telefon etti. Dergide Azer Yaran adlı bir genç şair var. O kim? Diye sordu. Şiirini beğenmiş.” Bunları Türkiye Yazıları’nda ilk şiirlerimi yayımlayan ve epey sonra benimle ilk kez karşılaşınca şiirlerimi övgüyle değerlendiren Cemal Süreya söylüyor. Cahit Külebi 80’li yılların başlarında Hürriyet Gösteri dergisinde yer alan kendisiyle bir söyleşide genç şairlerle ilgili izlenimleri sorulunca, benim Yese’nin’den ‘Lirikler’ adıyla yayımladığım çevirilerimi övgüyle anıyor, ‘Anneme Mektup’ çevirisini Türkçe’de en sevdiği birkaç şiir çevirisinden biri olarak

⁹⁸Yıldız, (Azer Yaran ile yapılmış söyleşi), s.39

özellikle vurguluyor: Benim bu kurak yaşamımda en büyük sevinçlerimden biri, o şiirleri okumak olmuştur.” Külebi, benzer duygularını birçok yerde yineler. Çok sonra kendisiyle ilk karşılaşmamızda eski bir dost gibi beni kucaklamıştır. Ve karşılıklı sempatimiz sürmüştür. Yaşamakta olduğum sılamda, Bolaman’ın bir kıyı lokantasında oturduğum bir öğle vakti televizyon haberlerinde Külebi’nin öldüğü duyuluyor. Orada ‘Şaire Ağıt’ şiimi yazıyorum... Metin Altıok ise Ankara yıllarımda en yakın arkadaşlarımdan biri. Yayınlanmamış ya da henüz yazılma evresindeki şiirlerimizi birbirimize gösterdik... Öldürülmesinden on yıl sonra ‘Menekşe’ye Kaside’ şiirim onun acısıyla yazılmış ve ona adanmıştır. Şiiri de şiirimizin çiçekler yelpazesinde mor menekşe gibi durur...Behçet Aysan’da çok yakın arkadaşım. Nice şiirler ve söyleşiler paylaştık. Eşi, dilci Advie Aysan yakın arkadaşım. Onu yaşamdan alan amansız hastalığıyla boğuşurken ‘Advie Aysan için Dağ Türküsü’nü yazdım...Ve Muzaffer İlhan Erdost, bir yayın soylusudur. Yayınladığı yüzlerce kitabın dili üzerinde her basımda titizce yeniden çalışan yaratıcı bir yayıncı. Şiir çevrilerim dışındaki çeviri kitaplarının yayıncısı odur. Şair, bilimsel yazın ve toplumsal etkinlik adamı, ressam, fotoğraf sanatçısı. Yirmi beş yıllık ağabey-arkadaşım. Ankara’ya gittikçe ‘Körfez’ lokantası yıkılmadan önce bazı öğle sonraları onun da davetiyle ikişer kadehi ve söyleşileri paylaştık.⁹⁹

Görüldüğü üzere Azer Yaran’ın sorulan soruya verdiği bu cevap da onun şiirsel birikiminde ve şiirini besleyen öğeler arasında dostlarının ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Dostlarıyla yaptığı şiir üzerine söyleşiler, şiirlerini birbirlerine göstermeleri, Azer Yaran’ın şiirsel yaşamını ve şiire bakışını belirleyen unsurlardan olmakla birlikte bu andığımız dostlarının hayatlarında geçirdiği evreler de Azer Yaran şiirinde kendisine yer bulmuş ve şiirlerine kaynaklık etmiştir.

1.4.3. Memleket-Doğa

Azer Yaran, şiirlerine kaynaklık eden, şiirlerini besleyen, imgelerinin oluşumunda en büyük paya sahip olan şüphesiz ki yaşadığı yer ve doğadır. “Azer Yaran’ın şiir aynasındaki görüntüsü kozmosun tabiata yansımasıdır.”¹⁰⁰ Çeşitli işlerle uğraştıktan sonra Fatsa’nın Kavraz köyüne dönen Azer Yaran’ın şiirlerinde, bu coğrafyanın izleri görülmektedir. O, doğa ve doğaya ait unsurlara büyük önem vermiş, şiirin oluşumunda bu unsurlardan yararlanmışır. Doğanın entelektüel ortamı oluşturduğunu ifade eden bir şair için de bu gayet doğaldır.

Azer Yaran, yaşadığı bölgenin yöresel özelliklerine şiirlerinde yer verir. Ona göre Ordu’nun Fatsa-Ünye çevresi Türkiye’de Türkçe’nin en güzel konuşulduğu bölgelerin başında gelmektedir. Dolayısıyla bu yörede kullanılan kelimeler, bölgenin özellikleri onun şiirine yansımıştır. Ayrıca Karadeniz, Ordu, Fatsa-Ünye arası, Kavraz, Çalışlar Deresi yaşadığı Ordu-Fatsa coğrafyasının izleri olarak mısralarında yerini alır:

⁹⁹Yıldız, (Azer Yaran ile yapılmış söyleşi), s.41-42

¹⁰⁰ Ertan Alp, “Tanrının Çiçek Açtığı Bir Deniz Ozan: Azer Yaran”, *Mavi Yeşil Dergisi*, Mart-Nisan 2016, S.98, s.11

Yırtılmış zümrüt göğsü Ordu'nun
Ve yine biteviye inleyen dereler akar,
(...)
Pul olan yüreklerimizi Karadeniz'den
Al yıldızlı denizcilerin toplasın (XXX, s.49)

Ay eğri bıçak yarası
Fatsa-Ünye arası (Ay Üzerine Çeşitleme,s.83)

Karada taş çöküğü, tektonik eşik
çatılışın elleriyle konulduğundan beri
boz topraklarda akıyor Çalışlar Deresi (Fanus,s.142)

bir zaman içre kör ozan —
her nasılsa uğramış Kavraz'a (Kör Ozan,s.228)

Azer Yaran “findıklık”, “findık pürçekli”, “findık bahçesi”, “gargalak” (su üzerinde yüzen odun parçaları), “karşılama” (yöresel halk oyunu) gibi yöre ağzında kullanılan ifadeleri de şiirlerinde kullanır:

Findıklığın eteğinde bir koşu
sıçırıyor dirim uzaklığından (Dere, s.88)

Findık bahçesinin çayırında pembe
çiçekler ordusu — taçyaprakları mavi damarlı (Bun, s.218)

Çiftetelli, karşılama oynuyorlar
Samanyolu'nun damlayan ağartısında (Kırda Dans,s.147)

çomaklarda, akışın pulanyalarıyla silinen gargalaklarda (Lacivert Yarasalar Destanı, s.121)

Işın fısıldadı ılıdı kış — findık pürçekli (Bengi, s.215)

Deniz, Karadeniz halkı için önemli geçim kaynağıdır. Dolayısıyla deniz, balıkçılar ve bu dünyaya ait her bir unsur, Azer Yaran'ın şiirlerine yansıyan birer öge olarak karşımıza çıkar:

Uykulu denizi terkederken
Ayışığı tekneleri kalaylıyordu,
Sabırlı ağlar kuma değerken
Balıkçılar işleri kolaylıyordu. (XXX, s.47)

Çektirmenin bordasını rüzgâr yalıyor,
Uğulduyor karada bir çınar,
Sığınakta bir tekne demir alıyor,
Cesaret türküsünce açılıyor denize balıkçılar. (XXX, s.49)

Selçuk Küpçük de Azer Yaran'ın şiir kaynakları arasında yer alan memleket-doğa hususunda benzer şeyleri söylemekte, “Özellikle ömrünün son yıllarını geçirdiği Bolaman, Korucuk köyünden epey beslendiğini, köyün sosyal hayatı, tabiat verileri, yöresel değişler ve duyuların Azer Yaran şiirinin en önemli beslenme damarları olduğunu”¹⁰¹ dile getirmektedir.

Azer Yaran'ın şiirlerinde en önemli öge, doğadır. Şiirlerinin isimlerinde doğaya ait çeşitli unsurları görmek mümkündür: Kır Çeşitlemeleri, Su Kelebeği, Dere, Dut, Koca İncir, Kır Yürüyüşünde Görünümler, Yaban Akasyaya Şarkı, Kırdan Dans, Gül Üstüne Çeşitleme, Kavak Ağacına Türkü, Ceviz Ağacının Türküsü, Meşenin Türküsü, Suyun Türküsü. Bu örnekler Azer Yaran'ın şiir adlarından birkaçı olmakla beraber bu adlandırmalarda dahi doğanın şiirleri besleyen yönü görülmektedir. Bitki örtüsünden kuş adlarına, çavlanlardan derelere doğa şiirindedir:

Alacakarga
sonbahar ağaçlarının doruklarını çırpıp çırpıp
(...)
karataş
sarı gagasının ardı sıra tin tin
(...)
kınalı kuş çalıyı sallıyor
(...)
göçmen kuşlarının yitik sürüsü
(...)
alıcı kuş
kuşluk vakti olunca
(...)
Ekin faresi bir koşu görünüyor (Kır Yürüyüşünde Görünümler, s.131)

Yedi yıl körüklenmiş ölüm
toprak yoldan camlara elem yeliyle
incirin ıhlamurun eriğin dutun
mandalının armudun can veren bürümesinde (Komşuda Ölüm, s.165)

¹⁰¹Küpçük, “Yesenin'in Bolaman'daki Oğlu: Azer Yaran”, s.180

Danakıran dikenucu ısırgan
Bir top yılan minaresi
Bir çehre kan ile kav
Şırıltının yönünde çayda
Bir salvo keklik ötüşü (Ormanda Monolog, s.194)

danakıran dikenucu çakal ini
yalaz-tarih damında ruhun
lale manolya melek gelin
gün vuran yağmurda ışıın-tanrıça
çavlanda söndü dingin uğur (İtri Üzre, s.195)

“Yerliydi, çünkü bizlere şiirlerinde: “kızılağaç, danakıran, kavak, kabalak, dereotu, tavşankulağı” diyordu, o sonsuz Karadeniz, dahası Ordu/Fatsa florasından. Doğa görünümüleri izlenimci bir ressamın fırçasından fırlatılıyordu sanki belleğimize şiir haliyle”¹⁰² Yılmaz Arslan’ın da dediği gibi yerlidir, Azer Yaran’ın mısralarında doğa görünümüleri sanki bir ressamın fırçasından belleğimize şiir haliyle fırlatılıyor gibidir. Hüseyin Avni Cinozoğlu da Azer Yaran’ın hayatında memleketine dönüşüyle birlikte doğanın sesine yakından şahit olmasının doğa manzaralarına karşı duyarlılığını arttırdığını bu nedenle tabiatın, kozmolojinin Azer Yaran şiirini besleyen önemli bir damar olduğunu dile getirmektedir.¹⁰³

1.4.4. İdeoloji

Marksizm’le ulusal varlığı birleştirmeyi düşlemiş ve adına öte gerçeklik, aşkın gerçeklik demiş bir şair olarak Azer Yaran şiirinde, ideolojinin ön plana çıkmadığını, onun siyasi dışavurumu tercih etmediğini ancak şiirlerinde ideolojik yansımaların mevcut olduğunu dile getirmiştik. Bu yönüyle baktığımızda Azer Yaran şiirine kaynaklık eden bir diğer unsur da ideolojidir. Özellikle ilk kitabı *Mayıs*’ta ideoloji daha yoğun hissedilirken sonraki şiirlerinde bu unsur daha silik bir hal alır. İlk şiir kitabı *Mayıs*’ta yer alan daha sonraki *Giz Menekşesi Toplu Şiirler (1975-2002)*’e alınmayan “İdam” şiirinde ideoloji belirgin olarak kendini hissettirir. Bu şiir, 1971 darbesinden sonra, 6 Mayıs 1972’de idam edilen Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan için yazılan bir ağıttır:

¹⁰²Arslan, “Kentli Bir Kültürle Doğanın Koynuna Çekilmiş Fısıltı’nın Şairi: Azer Yaran”, s.166

¹⁰³Cinozoğlu, “Azer Yaran: Orda Bir Köy Var Uzakta”, s.27

Mayısdı, ölümdü ve kara kavak
Yüzünü ağıtla dallarına gömdü,
Karanlık durdu rüzgâr esmedi,
Ay bütün filizlerde söndü.
Ve bahardı,
Baharın üç ağırlı eklemi
Bu üç ölümdü.¹⁰⁴

Mayıs kitabında ideolojik yansımalar daha ağırlıktadır. “Bu ilk kitaba ‘Mayıs’ adının seçilmesi de bir rastlantı değildir. 1 Mayısların çağrıştırdıkları çerçevesinde kurar şiirini.”¹⁰⁵ Şiir ve ideoloji konusunda da ifade ettiğimiz şekliyle Azer Yaran, siyasal dışavurumu tercih etmemiş bir şairdir, sonraki şiirlerinde de ideolojik yansımalar mevcut olmakla birlikte bu politik duruşla alakalı değil, şiirin çağdaş bildirileri ile alakalıdır.

Keneleri narin deriden
çimdiğinle yakala
kopart zorla

Toprağın bitek yüzeyinden
arsız kökleri ayıkla
ne kadar ayıklardan.

Sığırların meme kabalarına
sardılar irilendiler
botanik ve zoolojinin dış kapılarında
keneler.

Tiranlar,

besleyici damarların
definelerinden tıklanlar (Keneler, s.141)

Kene ve tiran imgeleri ile örülmüş bu şiirde ideolojinin yansıması olarak, halkı sömüren kan emicilere karşı, sömürü düzenin bitmesini isteyen, emperyal kenelerden yani burjuvaziden kurtulup bağımsız yaşamı örgütleyen bir ruh görülmekte, toplumsal eleştiri yapılmaktadır.

¹⁰⁴Azer Yaran, “İdam”, *Mayıs*, Türkiye Yazıları Yayınları, Kasım 1979, s.36

¹⁰⁵Veysel Çolak, “Yaşamın Masal Dizesi”, *Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.149

Uçlanan filizinden seni vururlar
düşmanları aşkın umudun,
sesini ek — şarkını çimlendir,
iz bırak bilinsin nerde vurulduğun.

Ve vurulursa özü en son başağın,
Ağusu öldürümün bulursa bir tol,
göz açtırma — aman verme hayıflanmaya,
vuruluşun burçlarını zaptederek— öl. (Ürküsüz, s.72)

“Ürküsüz” isimli bu şiirinde de Azer Yaran “Devrimci umudunu, devrimci şairin, silahı elinde bir gerilla misali çatışarak ölmesini savunmaktadır.”¹⁰⁶ “Rapor” şiirinde fabrikada, madende, tarlada emeğiyle çalışanlar, yüce işine gidenler anlatılmakta ve günün sonunda ise haydutlar ganimeti paylaşmaktadırlar. Bu şiirde diyalektikler ön plana çıkarken bununla birlikte muhalif bir duruş sergilenmektedir:

(...)
Hayatın kasları ısınıyor,
Fabrikada, madende, tarlada ağır katarını çekiyor gün,
Bir çınar devriliyor, toprağın kalbi ağrıyor,
Çınlayan fidanları suluyor gözyaşı bugün.

Güpegündüz bir el sıkıca kapadı pancurları,
Yüce işine giden adamı vurdular,
Bahçelerde çocuklar toplanıyordu aşarak yüksek surları,
Nar gülüşlere pusular kurdular,
Ama kayda değer bir güneş var bugün.

Kan bahçesi ikindi meydanı, çocuklar
İçiyorlar ışığın son damlasını,
Sanki bir çocuk ihtiyarlığı yaşayacaklar,
Bir perde örtüyor günün son hurdasını,
Ardında haydutlar ganimet paylaşacaklar.
(...) (Rapor, s.29)

“Pastırma Yazı” şiirinde görülen “işkence karabasanı, kıyılmanın ve dirilişin kanlı ateşi” gibi bağdaştırmalar da ideolojik yansımalarıdır:

İşkence karabasanında mevsim ilerledi

¹⁰⁶Cinozoğlu, “Azer Yaran: Orda Bir Köy Var Uzakta”, s.43

kıyılmanın ve dirilişin kanlı ateşlerinde
birbirine karıştı çiçeğin dayanmasındaki gün yanığı
ve direnişin yuvasındaki kül. (Pastırma Yazı, s.109)

Savunduğu düşünceye ait, devrim, devrimci, vurulanlar, idam edilenler, emek, emperyalizm, sömürü, burjuva, direniş... kavramları bizzat ya da imgeler yoluyla Azer Yaran şiirinde yer alan ideolojik kaynaklardır. Ancak o bunu yaparken politik anlamda öne çıkmayı yeğlememiş, sloganik söylemden ve aforizma tarzı mısra anlayışından uzak durmuştur.

1.5.5. Rus Şiiri ve Ustaları

Şairliğinin yanında iyi bir çevirmen olan Azer Yaran, Rusçadan dilimize şiirler çevirmiştir. Şiir dili mevzusunda değindiğimiz bu özelliği, Azer Yaran şiirine kaynaklık eden ögeler arasında da karşımıza çıkmaktadır. “Örneğin, benim Türkçe’ye çevirdiğim Rus şairlerinden biri olan Boris Pasternak da üstün bir doğa diliyle yarattığı şiirlerinde kamutanrıdır. Fakat onda kamutanrıçılık bir erektir.”¹⁰⁷ diyen Azer Yaran’ın bu düşüncelerinden yola çıkarak, Pasternak özelinde Yesenin, Puşkin, Mayakovski, Blok gibi Rus şairlerin şiirlerinin de onun şiirine kaynaklık eden ögelerden olduğunu söyleyebiliriz. Bu Azer Yaran’ın şiir dünyasının oluşmasında bir etkilenmedir. Pasternak, kamutanrıdır, yani doğayla tanrıyı bir kılan görüşe inanmaktadır. Azer Yaran’da ise, kendisinin de belirttiği üzere Pasternak’taki gibi bu bir amaç değildir; fakat şiirlerinin kaynağında Rus şair Pasternak’ın ve ondan yaptığı şiir çevirilerin de olduğunu görmekteyiz. Yayınlanan çeviri şiirlerinde, çeviri yaptığı şairlerin şiirleri üzerine değerlendirme yazıları da yazan Azer Yaran şöyle diyor Pasternak için: “Boris Pasternak’ın yaratıcılığında, denebilir ki, başlıca olan çizgi, harikulade ve yüce armağan olarak yaşamın ve tanrısal evrenin güzelliği karşısında hayret ve saygıdır.”¹⁰⁸ Yaşamın ve tanrısal evrenin güzelliği karşısında Pasternak’taki gibi aynı hayret ve saygı şair olarak Azer Yaran’da da mevcuttur.

Veysel Çolak, Azer Yaran şiirlerini anlamlandırmaya çalışırken özellikle bir başka Rus şair olan Sergey Yesenin’den yaptığı şiir çevirilerini de göz önünde bulundurmak gerektiğini belirtmektedir:

Azer Yaran’ın şiirini anlamaya çalışırken özellikle Sergey Yesenin’den yaptığı çevirileri de göz önünde bulundurmak gerekiyor. Gerek anlatımcı, öykülemeye dayalı şiir tutumu,

¹⁰⁷Yıldız, (Azer Yaran ile yapılmış söyleşi), s.40

¹⁰⁸Boris Pasternak, *İkinci Doğuş Seçilmiş Şiirler*, Azer Yaran (çev), Adam Yayınları, Eylül 1994, s.9

gerekse doğayı, doğa'nın böcekten, bitkiye tüm öğelerini şiirinde kullanması; onun da kırların, ovaların, ormanların, suların, denizlerin, kuşların şairi olarak gövdeleşmesini sağlıyor.¹⁰⁹

Çolak'ın bu ifadeleri de Azer Yaran'ın gerek biçimsel açıdan gerekse içeriğinde yer alan doğa unsurları açısından şiirlerinin kaynağında bir başka Rus şair olan Yesenin'in etkisini dile getirmektedir. Yesenin'in Azer Yaran'a kaynaklık eden ve Azer Yaran'ın Yesenin'le bir başka benzerliği, Azer Yaran'ın “Şiir Toplulukları” kısmında ifade ettiğimiz, şiirin ortak anlayışın bağlarıyla başının hoş olmadığını dile getirdiği düşüncesidir. Yesenin de bu konuda “Şimdi her türlü okulu yadsıyorum. Sanıyorum, şair herhangi belirli okula bağlanamayabilir de. Bu, şairin ellerini ve ayaklarını bağlıyor. Ancak özgür bir sanatçı özgür söz doğurabilir.”¹¹⁰ demektedir. Azer Yaran'ın Yesenin'inden çevirdiği bu ifadeler, Yesenin'in kitabından değil de Azer Yaran'ın kendi kitabından, ona ait düşünceler olarak okunuyor gibidir. Yesenin Oka Irmağında sulanan atlara, ayın çeşitlemelerine dalarken; Azer Yaran da Çalışlar Deresinin, Bolaman kıyılarının, Floranın yer boyunca adsız çocuklarının ve doğasının şiirlerini yazmıştır:

Otların ve sürülen tarlaların kokusu, duman salan bir trenin ardından koşan, yetişemeyen ve vazgeçen ince bilekli tay, uzaklarda kalan ve bir daha dönülemeyecek olan baba evi, geçmişin dayatıp durduğu mistik duygu, toplumun apansız ve olağanüstü değişimi, “ahşap” yurduna ve doğasına, yanarak ama yeniliklerden yana ve güçlü bir sevgi. Oka ırmağına at sulamaya giderler dayılarıyla, ay suyun uzun yüzeyinde sarkar durur ... Yesenin'in yaratısının ilk dönemi eski, “ahşap” yurdun, yazarın yüreğine yakın duyumsadığı değerlerinin şarkıcılığı ve ulaklığıyla belirgin. Daha sonra bir iç denge ve geçtiği yolun bilincine ulaşmayla özellik kazanan, hüznle harmanlanmış durgun bir sevinç başlıyor. Derin değişikliklere, yeniden kurulmakta olan toplumun yazgısına kayıtsız kalmıyor.¹¹¹

Deniz ve Ten kitabıyla Azer Yaran'da bir değişimin başladığını ifade eden Ahmet Ada, bu değişimde Azer Yaran'ın aldığı Rusça eğitimin ve yakın yaşlarındaki Rus şairlerinin içinde büyüttükleri gerçeküstü, kozmik ve evrene dair varsayımlardan ürperttikleri şiirleri doğrultusunda, bunun Azer Yaran şiirine de yaradığını ifade etmektedir. Azer Yaran'ın Mayakovski'den Pantolonlu Bulut'u çevirdiği sırada bu eserin onu derinden etkileyen bir uzun şiir olduğunu, Yesenin, Ahmatova'nın da onu etkilediğini ve Rus şairleriyle bir şiir kardeşliği başladığını dile getirmektedir:

... aldığı Rusça eğitim ve yakın yaşlarındaki Rus şairlerinin içinde büyüttükleri gerçeküstü, kozmik ve evrene dair varsayımlardan ürperttikleri şiirleri doğrultusunda, onun şiirine de yaramıştır. Mayakovski'nin “Pantolonlu Bulut”u, (çevirdiği sırada) onu derinden etkilemiş bir uzun şiir örneğidir. Yesenin, Ahmatova da öyle. Şiir kardeşliği

¹⁰⁹Çolak, “Yaşamın Masal Dizesi”, s.149

¹¹⁰Sergey Yesenin, *Sönüyor Alkanatları Günbatımın*, Azer Yaran (çev.), Adam Yayınları, Ekim 1992, s.11

¹¹¹Sergey Yesenin, *Lirikler*, Azer Yaran (çev.), Ayça Yayınları, Mart 1982, s.5-6

başlar Rus şairleriyle. Artık Mayıs'taki Karadeniz şiirleri köpürten duygusal ve uyak bağımlısı şair gitmiş, yerini “can şırıltısı” işiten, “bela ile doku dokuya yolculuk tasarlayan” bir Azer Yaran gelmiştir. Şiirlerindeki bu umulmaz değişim biraz da onu farklı bir kıyıya iter. Artık türkücü Azer Yaran gitmiş, kamaşan yükselme duygusuyla dolu bir şair gelmiştir.¹¹²

Ahmet Telli de, on yıl arayla Ankara Üniversitesi DTCF Rus Dili ve Edebiyatı bölümünde öğrenim gördüklerini, “ağabey” sözcüğünü Azer Yaran gibi candan dile getiren çok az kişiye rastladığını söyledikten sonra aynı büyüyle yani Rus edebiyatının derin hümanizmiyle büyülediklerini, Azer Yaran'ın Sergey Yesenin'de sanki kendi ruh kardeşini bulduğunu dile getirmektedir:

Aynı büyüyle büyülenmiştik. Rus Edebiyatının yalın, derin hümanizmiyle. Azer şair kimliğiyle şiir çevirisine yöneldi. Yesenin ilk kez onun Türkçesiyle Türkçe konuştu. “Sönüyor Alkanatları Günbatımının” adlı Yesenin seçkisi, Rus şiirinden dilimize yapılmış en güzel, en başarılı çeviriler arasındadır. Azer Yaran, Sergey Yesenin'de sanki kendi ruh kardeşini bulmuş gibiydi. Ve zaten şiir çevirinde başarının başka bir yolu da yoktur.¹¹³

Azer Yaran, bir başka Rus şair ve yazar Puşkin'in *Yevgeni Onegin* adlı epik şiirini Türkçe'ye çevirmiştir. Bu kitaba yazdığı “Puşkin ve Yevgeni Onegin” isimli giriş yazısında “Yevgeni Onegin'de Puşkin sapma-açılımlarla öznel-lirik öğeleri epik yapıtına dahil etmiştir.”¹¹⁴ demektedir. Bir söyleşisinde de kendisi “ Epik nitelikteki şiirlerimde de, o şiirlerin anlatı evrelerinde bana özgü lirik açılışlar belirebilir.”¹¹⁵ demektedir. Bu düşünceler şiir anlayışında Puşkin kaynağına bizi götürebilir. Rus şairler ve Rus şiiri hususunda söylediğimiz bu ifadelerin ortak noktası olarak şöyle diyebiliriz: Azer Yaran'ın çevirmen kimliğinin etkisiyle Rus şairleri ve Rus şiirini tanıması kendi şiirine kaynaklık etmesini sağlamıştır.

Rus şairler ve Rus şiiri mevzusundan sonra, Türk şairleri içerisinde de Azer Yaran'ı etkileyen, onun şiir anlayışının gelişmesine katkı sağlayan ve şiirlerine kaynaklık eden şairler de vardır. “Şiirler Okudum Bugün” isimli şiirinde geçen “Ve eğitti içimde çınar gibi bir şiiri, eğitti Nazım Hikmet”¹¹⁶ mısrası, şiirini besleyen bir diğer kaynağa işaret eder ki o kaynak Nazım Hikmet'tir. Diğer bir şair ise Cahit Külebi'dir. Azer Yaran'ın şiiri Cemal Süreya'nın Türkiye Yazıları'nda yayınlanınca çok beğenen, Yesenin'den çevirdiği Lirikler ilk kez yayınlanınca da ondan övgüyle söz eden Cahit Külebi ile ilgili onun vefatı üzerine yazdığı “Şaire Ağıt” şiirinin

¹¹²Yıldız, “Azer Yaran ile “Burada Gün Işığı Türk” ve “Deniz ve Ten” Üzerine Söyleşi”, s.24-25

¹¹³Ataol Behramoğlu, “Bir Kardeşi Yitirmek”, *Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.122

¹¹⁴Aleksandr Sergeyeviç Puşkin, *Yevgeni Onegin*, Azer Yaran (çev.), Yapı Kredi Yayınları, Haziran 2003, s.9

¹¹⁵Yıldız, (Azer Yaran ile yapılmış söyleşi), s.37

¹¹⁶Yaran, *Giz Menekşesi*, s.25

haricinde Azer Yaran, Cahit Külebi şiiri için “Onun şiiri Türk halk yaratısına özgü şiir sözün çağdaş bir örnek olarak somutlaşmasıdır.”¹¹⁷ demektedir ki aynı durum Azer Yaran şiirleri için de geçerli olmaktadır. Şiirlerinde halk şiir tarzını yansıtan ifadeler, biçim olarak halk şiirine benzeyen şiirler içerik açısından çağdaş bir örnek olarak Azer Yaran’da da vardır.

1.6.6. Mitoloji-Din-Kültürel Unsurlar

Azer Yaran şiirini besleyen bir diğer unsur da mitolojidir. Rüstem Gürler’in ifadesiyle “Azer Yaran’da doğa sevgisi Türk mitolojisi ile buluşmuştur.”¹¹⁸ Azer Yaran şiirlerinde Türk mitolojisini yeni bir söyleyişe evirmiş, bu mitolojiden ivmelenerek bu çağı anlamaya¹¹⁹ çalışmıştır. *Deniz ve Ten* kitabında yer alan hem mutasavvıfça söylem hem de mitolojik kültürden alışım sorulduğunda Azer Yaran şu cevabı vermektedir:

Deniz ve Ten’de soyutlama gibi görünen, mitolojik olanla öznel çağdaşın bireşiminde gerçekliğin kendisi olarak yansımıştır. Gerçekten her şey şiirde söylendiği gibidir! Benim acunda ruhum yüzülmüştür. Yaşarken toprağa-suya-havaya dönüştüm. Engin denizde fişkırان bir köpük sütununda doğan Aşk Tanrıçası benim dönüştüğüm toprak adasına doğru; benim duyum olan bir suda, benim usum olan bir karaya doğru yüzmektedir. Canlı halde toprak oldum. Köpük Tanrıça benim tahammülümü hafifletiyor üst gerçeğin de gerilimi kolaylaştırıyor.¹²⁰

Ay, deniz, gök, dağ, gün, gök hepsi Türk mitolojisinde var olan kavramlardır. Azer Yaran bu doğa terimlerini Türk mitolojisi ile birleştirmiştir. Bunun yanı sıra Azer Yaran şiirinde görülen başka bir unsur Yunan Mitolojisine ait öğelerdir. Argos, Troya, Helena, Hades, Eros, Pan gibi Yunan Mitolojine ait terimler şiirinde yer almaktadır. Dini unsurlar olarak ise, Musa’nın vadisi, Nuh’un gemisi ve Ararat, Kabe, çarımıha gerilme, tamu, uçmak, yalvaç, peygamber şiirlerinde yer alan diğer unsurlardır:

yola fişkırانmakta olan oluğun
gerinmekte olan boz toprağın
ağmakta olan günün
hayatın kasıklarında seğirdi Eros. (Pastırma Yazı, s.110)

Ve güdümlü bir uzay köpeğinin kozmik bir paçavrayı
sürüyebileceği gibi, ışıklı yorganında dinlenen yeryüzünü

¹¹⁷Yıldız, (Azer Yaran ile yapılmış söyleşi), s.42

¹¹⁸Rüstem Gürler, “Uçan Atlı”, *Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.82

¹¹⁹Küpçük, “Yesenin’in Bolaman’daki Oğlu: Azer Yaran”, s.180

¹²⁰Yıldız, “Azer Yaran’a 3. Kitabı “Deniz ve Ten” Dolayımında Sorular”, s.30-31

Hadesin yokluğuna çekiyorlardı, (Lacivert Yarasalar Destanı, s.119)

Zulmünüzün kamu acısı içre
durur soluksuz ruh —
deep-blue'nuzla sizi
çevre ummana gömsem
kaç çift yaratık hangi Nuh
kaç Ararat olursunuz (Üçüncü Binyıl Önünde Tiranlığa Karşı Türkü, s.258)

Azer Yaran şiirinde, mitolojik ve dini unsurların yanı sıra, Türk kültürüne ait öğeler ve kültürel manada Türk toplumunda yeri olan kişiler de onun şiirini besleyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk musikisinin ilk örneklerinin verildiği kopuz ve onun özelinde çağdaş ulusal musiki çalışmalarında büyük yer tutan müzik tarihçisi Mahmut Ragıp Gazimihal, Türk musikisinde önemli bir yeri olan Itri, hem kültürel hem tasavvufi manada Türk toplumunda önemli bir yeri olan Mevlana Celaleddin Rumi şiirlerine kaynaklık eden kültürel öğelerdir:

danakıran dikenucu çakal ini

yalaz-tarih damında ruhun
lale manolya melek gelin
gün vuran yağmurda ışın-tanrıça
çavlanda söndü dingin uğur
musikiye kıyıldı Osmanlıca
bir yalının çöplüğünde yakıldı bahar
buhuri kömür Itri yağmuru
lale manolya erguvan

danakıran dikenucu çakal ini (Itri Üzre, s.195)

Şiirinde geçen bu isimler için kendi ifadesiyle “kültürel derinlik ögesi de, ruhsal dışavurum da söz konusu”¹²¹ dur. Itri'nin kaybolan bestelerine bir yazıkklanmanın anlatıldığı bu şiir, onun şiirlerine kaynaklık eden kültürel değerlerin bir göstergesidir. Bu unsurlar tezin ikinci bölümünde metinlerarasılık ve göndermeler açısından incelenmeye tabi tutulacaktır.

¹²¹ Yıldız, “Azer Yaran’a 3. Kitabı “Deniz ve Ten” Dolayımında Sorular”, s.32

İKİNCİ BÖLÜM

AZER YARAN ŞİİRİNİN İNCELENMESİ

2.1.Biçim İncelemesi

Azer Yaran şiirinde serbest şiir biçimine ait unsurlar ağır basmakla birlikte, halk şiiri tarzını yansıtan biçimler, divan şiiri tarzını yansıtan biçimler, batı şiiri biçimleri, üçlü-dörtlü-beşli biçimler, düz-yazı şiir biçimlerinin var olduğunu belirtmiştik. Bunun yanı sıra deneysel edebiyat alanında değerlendirebilecek şiirin içeriği ile biçimin benzeştiği örnekler de Azer Yaran şiirinde mevcuttur. Azer Yaran, şiirinde biçim konusunda özellikle ilk şiir kitabı olan Mayıs'ta bir aşamada geleneksel formların etkisine açılış görüldüğünü fakat içerikçe yeni şiirler olduğunu ifade ettikten sonra biçime yönelişinin sebebini çeviri ve ulusal klasikleri yoğun okuması ve Rus şiirini daha yakın tanımasıyla açıklamaktadır.¹²² Bu kısımda şiirlerinden örneklerle saydığımız başlıklara uygun biçim incelemesi yapılacaktır.

2.1.1. Halk Şiiri Nazım Biçimleri

Azer Yaran şiirinde, halk şiiri nazım biçimleri olarak koşma, semai, varsağı, destan şeklinde nazım biçimleri, hece ölçüsü gibi unsurlar görülmemektedir. Ancak halk edebiyatı nazım biçimlerini andıran şiir biçimlerine Azer Yaran şiirinde rastlanılmaktadır. Halk şiiri geleneğine uygun olarak nazım biçimlerinde kullanılan dörtlük nazım birimi özellikle ilk dönem şiirlerinde biçimsel olarak göze çarpan en önemli unsurdur:

Ilık yağmurdan geçiyorsun
Ergenliğin büyüyle kutsayacak seni yaz,
Yürüyorsun, önün sıra titreyerek yürüyor
Göğsünde bir çift tınaz.

Yürü, cesur ve iyimser
Yazgı ne getirir bilinmez,
Sende delişmen bir rüzgar eser,
Çiçeklerin küser, üstesinden gelinmez.

¹²²Yıldız, "Azer Yaran ile "Burada Gün Işığı Türk" ve "Deniz ve Ten" Üzerine Söyleşi", s.26

Fırtınalar soldurmadı benim çiçeklerimi
Yüreğimi yakan daha güçlü değil benden.
Bilerek bir gün çekeceklerimi
Her bahçesi solanı tuttum elinden.

Dertlenme geçmişin kiri ve acısıyla,
Gelecek gün biriken güçle yaşanacaktır.
İnleyeceğim yeni heyecanların sancısıyla,
Sevgi tacıma bir gün yağmur boşanacaktır.
(...) (Son Mayıs, s.24)

“Son Mayıs” isimli şiirinden alınan bu parçada da görüleceği üzere şiir dördlük nazım birimi ile kurulmuş, dördlükler kendi içerisinde çapraz kafiye ile kafiyelenmiştir. Aynı konuda bir başka örnek:

Ruhumda ipek pençeler; eski bir düş
Dağılan anıları taradı,
Unutulmuş bir türkü ve ilk öpüş
Ve kestane gözlerini aradı.

Geçitten daldım aynı koruya,
Yüreğimde bastırılmaz dürtü,
Kıskanç meşe yine hazır beni kovmaya,
Bir yaprak düştü, çınladı içimde ürküntü.

Sorguya çektim ağaçların her birini,
Pembe çiçeğim nerede diye,
Ve ak kavak boğdu sesimi
Yaprakların korusu başladı türküyü.
(...) (Dönüş, s.26)

Bu şiirde de yine dördlük nazım birimi ve çapraz kafiye kullanılmıştır. Bunların haricinde Azer Yaran’ın Mayıs kitabıyla ilgili kendisinin söylediklerine paralel olarak kitapta yer alan “Karadeniz Şarkıları” bölümündeki tüm şiirler dördlük nazım birimiyle oluşturulmuş ve çapraz kafiye ile kafiyelenmiştir. “On Direnme Türküsü ve Üç Uzun Hava” başlıklı şiirlerde de adlandırma olarak halk şiiri etkisi görülmekte, türkü nazım şekli ve usulsüz türkü çeşitlerinden uzun hava şiirlerine ad olmaktadır. Hüseyin Avni Cinozoğlu da bu “On Direnme türküsü ve Üç Uzun Hava” bölümüyle ilgili geleneksel halk şiirine benzer biçimleri yansıtmaları nedeniyle İspanyol şair Lorca

ile benzerlik kurmakta “Azer Yaran da halk şiir edasını modernize eden bir biçim halinde yetkin bir deney yapıyor”¹²³ demektedir.

Bunların haricinde Azer Yaran şiirinde halk şiiri biçimi olarak tüm unsurlarıyla birebir biçimlerin görülmediğini ifade etmiştik, ancak aşağıdaki şiir yapı itibarıyla halk şiiri nazım biçimlerinden koşmanın çeşitlerinden olan ayaklı koşmaya benzemektedir:

Orada zümrütler yakardın,
Gece örtünürdü ak bir tülü,
Elden bir çağrı çıkardım;
Kollarımda aç sümbülünü
sen güzelim, sen güzelim.

Türkçenin sunduğu ipek şiir
Taçınla biraz nazdın,
Ektim taçına şiir,
Sesinin ibrişimiyle yazdın
iyim benim iyim benim.

Deniz yeli saçlarını tarardı,
Çocukları sever dururdun,
Avucunda kuş sesleri vardı,
Sana bir türkü çağırıyordum
güvercinim güvercinim.

İçtiğim son yudum,
Ve dudaklarımda çağ susuzluğu,
Ak üzgünlüğünle mırıldanıyordun
Kuşlarla bir sestem umarsızlığı
ah sevgilim ah sevgilim. (Uzak Sevi, s.27)

Şiirde yer alan, “sen güzelim sen güzelim, iyim benim iyim benim, güvercinim güvercinim, ah sevgilim ah sevgilim” mısraları tıpkı halk şiirindeki ayaklı koşmada görülen ziyadelere benzemekte, birbiri ile ses açısından da ahenk oluşturmaktadır. “Türkü” ismini taşıyan bir başka şiirinde ise, ölçüye bağlı olmamakla birlikte halk edebiyatı nazım biçimlerinden türküyle benzerlik olarak tekrar eden mısralar “kavuştak” formunda değerlendirilebilir:

¹²³Cinozoğlu, “Azer Yaran: Orda Bir Köy Var Uzakta”, s.46

Kayanın koynunda
özgür çiçeğim
özümde tohum
çınar görkemim
torbamda azığım
varsıl şölenim

aşkım benim
aşkım benim.

Tenimde sarayım
ve yıkkın damım
akordu ve gök uyumu
gür orkestramın
sözsüz söylencem
eşsiz destanım

benim aşkım
aşkım benim. (Türkü, s.104)

Mayıs çizgisini takip eden şiirlerinden “Günüşiğının Kıyısında” bölümünde yer alan “Hoyratlar” ise halk şiiri nazım biçimleri açısından en dikkat çekici olanıdır. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde daha çok mani türlerinden kesik mani/cinaslı mani şeklinde söylenen hoyratlar da, “ilk mısra genellikle tek heceli olur. İlk mısradaki söz veya söz grubu, daha sonraki mısralara ayak verir. Ayaklar söylenişi, bir veya birbirine yakın, ancak manası ayrı kelimelerden seçilir. Böylece meydana gelmiş cinaslı hoyratlar yanında, cinassız hoyratlar da vardır.”¹²⁴ Azer Yaran şiirinde de hoyrat, benzer şekilde cinaslı-cinassız şekilleriyle kullanılmıştır:

dal üşüdü
ayazdı dal üşüdü
dil yazdı buz bağladı
zel düştü dal üşüdü
bu yazı dalsız domursuz
hecesi toz bağladı
bu yazı ab-dal işidir
çul düştü dal üşüdü (Hoyratlar, s.80)

¹²⁴Mehmet Özbek, *Folklor ve Türkülerimiz*, Ötüken Yayınları, 1981, s.48

Örnekte de görüldüğü üzere, tıpkı halk şiirinde olduğu gibi cinas oluşturan sözle başlanmış ve daha sonraki mısralarda Arap alfabesindeki dal harfi ile ağacın parçası olan dal cinaslı kullanılmıştır. Altı parçadan oluşan “Hoyratlar” şiirinde dört mısradan oluşan örnekler de yer almaktadır ve bu örneklerde yine “kesik” mısra bulunmaktadır:

kan ağrıldı
acıya kan — ağrıldı
kan ağrı esti — soy
evrende kan ağrıldı (Hoyratlar, s.80)

kale çiçeği
şahlara — kale çiçeği
uç beyi gönlüm asi
gönlümde — kale çiçeği (Hoyratlar, s.81)

Halk şiirinde görülen şiirin son dördlüğünde mahlasın söylenmesi geleneği, Azer Yaran’ın şiirinde şöyle yansımıştır:

göksel damda sesini kasırğa basar
soluğunun humusunda Azer ölür
şair! ölümün üzre bir filiz sürmüş —
Azer’in türküsüne gömün onu

şiirin uzamına gömün
tanrılar zamanına gömün (Şaire Ağıt, s.211)

Bu da Azer Yaran şiirine yansıyan bir başka halk şiiri biçim özelliğidir. Kendisi de bu şiiri ile ilgili “...son dizelerde ozanın adının belirtilmesi geleneği diriltirmiştir.”¹²⁵ demektedir. Tüm bunların ortak noktası olarak halk şiiri biçimleri Azer Yaran’da bir bütün halinde görünmemektedir. Fakat “Hoyratlar” şiirinde ve diğer verdiğimiz örneklerde olduğu gibi halk şiirine ait biçimsel yansımalar Azer Yaran şiirinde mevcuttur.

2.1.2. Divan Şiiri Nazım Biçimleri

Azer Yaran, şiirlerinde divan şiirinden alıntılar yapmış bir şairdir. Ancak divan şiiri nazım biçimleri, halk şiiri nazım biçimlerinde de olduğu gibi bütünlüklü bir hal olarak yani aruz ölçüsünün kullanıldığı, beyit sayısının, bölümlerinin tam olduğu şekliyle yansımamıştır. Divan şiiri nazım birimlerinden, iki mısradan oluşan beyit

¹²⁵ Yıldız, “Azer Yaran’a 3. Kitabı “Deniz ve Ten” Dolayımında Sorular”, s.29

nazım biriminin yansıması bir hayli mevcuttur. Mevlana'nın anısına yazılan "Nüve" şiirinde;

musikinin bürüdüm özünü özüdüm mavi sesi
ışın ırmağı aktım duydum semavi sesi

künyeyi dışa ünlledim sesimde açıldı kuyu
ad evrende yankıdı zerrede sonsuz gözesi

ışyan madende sildim ağaran rakıda pusladım
zamanın uz köşesi uzamın dairesi

adlandırıdım odlandırıdım çözdüm gökkubbeyi
odlandırıdım odlandır odlan od 'o' sesi (Nüve, s.193)

beyit nazım birimi ile kurulmuş bir şiir karşımıza çıkarken, aynı zamanda divan şiirinde genel anlamda aşk, güzellik, zevk-sefa, hikemi konuları işleyen gazel nazım biçiminin yansımaları mevcuttur. Şiire bakıldığında beyitlerle kurulmuş ve gazelde olduğu gibi ilk beyit kendi arasında kafiyeli, sonraki beyitlerin ikinci mısraları ilk beyitle kafiyeli şekilde düzenlenmiştir. Kafiye şeması gazelde olduğu gibi aa, ba, ca, da şeklindedir. Bir başka örnek ise;

yıl sonu gece yıkkın bir damım
davrandım çiçekleri öze topladım

diri taçyaprağı yazgı göğeren
diri taçyaprağı dolu sadağım

us'tan umar umdum seste küllendi
uz ummana sönümüyle yanan ırmağın

us'tan umar aldım töze üfledim
söz giyindim köz gecesi Tanrının

sureti diledim hali gönlümde
aşkın şimşeklerle vurgun bir dağın (Dilemek Çeşitlemesi, s.192)

"Dilemek Çeşitlemesi" şiiridir. Bu şiirde yine beyit nazım birimi şeklinde ikili mısralarla kurulmuştur. Kafiye şeması açısından gazele benzemektedir. M-n seslerinin de kafiye oluşturduğu düşünüldüğünde, kafiye şeması aa, ba, ca, da, ea şeklinde kafiyeleniş görülmektedir. Azer Yaran'ın yazmış olduğu diğer "Gül Üstüne

Çeşitleme, Meşe Kuş Şiir Çeşitlemesi, Ay Üzerine Çeşitleme” gibi şiirlerinde de birimler beyitlerle kurulmuştur.

Azer Yaran şiirinde, divan şiiri nazım biçimlerinden bir başka örnek ise; divan şiirinde, din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla yazılan kaside Azer Yaran şiirlerine isim olmuştur:

kızılağaç danakıran kavak
ayrıntısına biteyin türkü
kabalak dereotu tavşankulağı
göğün örtüsüne gece gün
mor buhur mavi bulak
ayağı çıplak menekşe özgür
tüm menekşelerden boynu bükük
tüm menekşelerden daha gür

saf yaşam vrakıyor— cemre
evrenin iç bombası Karadeniz’e doğru
bu derenin yalpalayan kolu
akıyor sarhoş — yakın erimli
pare pare güneş karılmış
suda menekşe akıyor
bir sapın üstünde dinmiyor tütsü
bütün menekşelerden daha mor
(...)
kar baskısında — menekşe diri
ve ezilmiş dehrin tabanlarında
erin yaka cebinde — mor bir şiir
menekşe şiirlerin en yoksulu
menekşe şiirlerin en varslı (Menekşeye Kaside, s.250-251)

“Menekşe’ye Kaside” isimli bu şiir, 2 Temmuz 1993 Sivas katliamından yaralı olarak kurtulan ancak komadan çıkamayıp 9 Temmuz 1993’te hayata gözlerini yuman şair Metin Altıok’un anısına onun acısıyla yazılmıştır. Klasik bir kaside gibi beyitlerle kurulu, aruz ölçüsünün kullanıldığı, kasideye has bölümlerin bulunduğu bir kaside değildir. Ancak kasidelerin işlediği konuya bağlı olarak, Metin Altıok’un şiirini övmektedir ve Metin Altıok’un vefatı ve onun acısıyla yazıldığı için kaside

türlerinden mersiye, yani modern bir ağıt formundadır. Metin Altıok'un “şii de şiiimizin çiçekler yelpazesinde mor menekşe gibi durur.”¹²⁶

Divan şii nazım biçimlerinden yine kasideyi yansıtan bir başka şii örneği “Utku İçin Kaside”dir. Bu şiiine Baki'den alıntıladiğı;

Biz mütteka-yi zer-keş-i caha dayanmazız

Hakkın kemal-i lütfunadır istinadımız

mısralarıyla giriş yapan Azer Yaran'ın şiiide anlattıkları Baki'nin söylediklerine paraleldir:

Adsız çocuğum. Ruhunun bıçağından başka dirliğin
yok. Doğanın uslamı ötesinde ağulanır gür varlı-
ğın senin eşsiz kanın... Yenmekten başka umarın yok
—ölümünün tiz hançeriyle ruhunda çürükler, olmak
hakkından ve yenilmek hakkından yoksun — sen yemek
zorundasın.

Bir'sin — ellerinde sonsuzluk yeşeren. Yenmeye yargı-
lısın— yenilirsen onur doğmadan onursuzlanır.

İblis hayatın tek hücre öncesinde cenin işlemiyle
onuru kendine göre yeniden yaratıp imparatorluğunun
kapısında hizmetkar durdurmaya kalkışıyor onurun
erişimlerini müstemleke yönetiminde ezerek kalkışıyor,
doğal tarihin rahminde oluşun gözesinde onu kendi
ayrılığının güvencesine koşuyor. Diren! — gaipten
önce üstünlüğe yargılısın göze sensin kaynakta atan.
Sen yenilirsen sevgilin hayat kötülüğünün egemenliğine
sermaye düşer.

(...)

Utkun — Tanrının dirilişidir. Utkunla bir Oğul ve
bir Ulus senin küllerinde yenider doğar; utkun —
yazgının eşsiz bir yazılışıdır. (Utku İçin Kaside, s.93)

Görüldüğü üzere divan şiiindeki kaside ile şekil olarak herhangi bir benzerliği yoktur. Fakat kasidelerin övgü şiiirdi olduğu düşünöldüğünde, İblis'in kurduğu sömürge yönetiminde onur ezilmektedir, fakat ona karşı direnme ön plana çıkmakta, İblis'in karşısına utku konulmakta, utku övölmektedir. Utku ise, Tanrının dirilişidir.

¹²⁶Yıldız, (Azer Yaran ile yapılmış söyleşi), s.42

Bir başka kaside adını taşıyan şiir, “Pınarın Çağdaş Ozanlar Kasidesi” dir. Bu şiir de geleneksel kaside biçiminin dışında, ozanın anlatıldığı bir şiirdir. Tüm bunların ortak noktası olarak Azer Yaran şiirinde divan şiiri biçimleri tüm özellikleri ile görülmemekte sadece isim olarak ya da divan şiiri biçimlerinden yansımalar şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

2.1.3. Batı Şiiri Nazım Biçimleri

Batı şiirinde kullanılan sone, terza-rima, triyole, balad gibi nazım biçimlerinin yanı sıra Türk edebiyatında en çok kullanılan nazım biçimi serbest nazım olmuştur. Azer Yaran şiirinde de sone şeklinde ismi belirtilmiş olan ya da ismi belirtilmeyip şekil itibarıyla terza-rimaya benzeyen şiir örneklerinden ziyade en çok kullanılan serbest nazım olmuştur. Bunun yanı sıra Azer Yaran şiirinde düz-yazı şiir olarak nitelendirebileceğimiz şiir şekilleri ve deneysel şiir olarak biçimde görselliğe dayanan şiir örnekleri de mevcuttur. Batı şiiri nazım biçimlerinden doğrudan yansıyan;

Şimdi ay ile salaşında gece göğünün
Mavi kurşun mürekkebiyle doğa resmediyor bizi.
Yakamoz titreyen suda ayın bin bir izi
Bir düşte çözülüyor güçlüğü ördüğümün.

Ayışığıyla gülüyor kızlardan biri,
Deniz istekle deviniyor yüreklerde ateşler,
Yakamoz bir konide bakır tenlerde güneşler,
Gözlerde ayrışıyor serin yangın yeri.

Birden ayı seviyorum çözerek kimliğini,
Oynak içkilerinde boğarak benliğimi,
Sarıyor türkülerimi hayın güzelliğiyle.

Kıyıda dans ediyor ışık, bir adam ve ay,
Üşütüyor karanlığı derine gerdiği yay,
Dağılıyor rüzgârımda duru gazelleriyle. (Kıyıda Sonet, s.23)

“Kıyıda Sonet” isimli bu şiir, sone nazım biçimine uygun olarak iki dördlük ve iki üçlük şeklinde kurulmuş ve kafiye şeması “abba-ddc-eef-ggf” şeklinde oluşturulmuştur. Batı şiirinden alınan sone nazım biçiminin özelliklerini yansıtmaktadır. Üç dizeli bentlerle kurulu ve sonu tek dizeyle bitirilen batı şiir biçimlerinden terza-rimaya;

Şair en soylu ata binmek ister,
en güzel kadını ister sevmek,
en yüksek şiiri yazmak ister...

Ben tümlendim en soy atla,
en sevgime karıştı sevdiğim kadın,
en yüksek şiire ruhum derişti.

En özsel toprağa basmak istedim,
en yersel suyu istedim içmek,
en esen havayı çekmek istedim.

En özsel toprak — yaban oldu,
en yersel su — dibe batıyor,
en esen havaya bela karıştı
(...)
Binebildiğimiz soylu at — bizimdir,
sevebildiğimiz güzel kadın — bizim,
diyebildiğimiz yüksek şiir — bizimdir.

Binebildiğim soylu at,
sevebildiğim en güzel kadın,
yazabildiğim en yüksek şiir

kayboldular kayboldular kayboldular (Kırık Dal, s.237-238)

örnek olarak verilebilecek “Kırık Dal” şiirinde, on bir tane üç dizeli bent ve bir bitiş dizesi bulunmaktadır, bu yönüyle de batı şiir biçimlerinden terza-rimaya örnek oluşturmaktadır. Dizelerin kuruluşu itibariyle terza-rima biçimine örnek olarak gösterebilecek bir başka şiir:

milyar yaprak içinde
bir yaprak nice durur
durdum senin bahçende

milyar yaprak içinde
bir aşk nice durur
durdum senin aşkında

milyar yaprak içinde
bir acı nice durur

durdum acı ülkende

milyar ölüm nöbetinde
bir ölüm nice durur
öldüm ölüm beldende

milyar gazelin humusu
döner bir can sürer
şimdi dalımdan koptum

ben uçtum uçtum sende (Milyar Yaprak İçinde, s.200)

“Milyar Yaprak İçinde” isimli bu şiiridir. Üç dizeli beş bentten oluşmuş ve sonu tek dizeyle bitirilmiştir.

Bu dize sayısına bağlı gerçekleşen batı şiir biçimlerinin yanı sıra Azer Yaran’da ilk dönem şiirlerinden itibaren en çok görülen şiir biçimi serbest şiirdir. Herhangi bir ölçü ve dize kısıtlamasına bağlı kalmadan oluşturulan seslerin ve kelimelerin ritmine dayalı serbest şiirde durak da yoktur. Şair bir duraklamaya ihtiyaç duyduğunda dize kırılmakta, bir alt satıra geçilmektedir. Cevdet Kudret serbest şiir konusunda kimi ozanların kırılan dizeleri, yerine göre merdiven biçiminde yazdığını; söz dizeden dizeye geçerken cümle bitmemişse, o zaman dize başlarında küçük harf kullandığını, büyük harfin nesirde olduğu gibi yalnız cümle başında kullandığını¹²⁷ ifade etmektedir ki bu Azer Yaran şiirinde en çok görülen serbest şiir özelliğidir. Şiirde yer alan bölümlerde ilk dize sadece büyük harfle başlamakta cümle bitene kadar diğer dizeler küçük harfle devam etmektedir:

(...)

Bir orman yaşayıp geçmişti benimle
yazla baharla kışla
uzaklaşan titreşimlerle,
şimdi hüznün ibrişimlerle
dikili bir marka
iliklerime.

(...)

Kim bilir şu sıra yine
toparlanma dönemindedir

¹²⁷ Cevdet Kudret, *Örneklerle Edebiyat Bilgileri-1*, İnkılap ve Aka Basımevi, İstanbul 1980, s.448-449

oyuncu sessizliğinde deniz
yeşil damarlı mermer
uykusuz
sert

tiz. (Gece, s.15)

İlk dönem şiirlerinden olan bu şiirde doğa içinde geçen çocukluktan ibrişimlerle iliklerine dikili bir marka olan hüzne evrilen yaşam anlatılırken serbest şiir biçimi tercih edilmiş, duraklamalarda dize bir alt satıra geçirilmiştir, ilk dize büyük harfle başlamış cümle bitmediği için diğer dizeler küçük harfle başlamıştır.

Serbest şiir, kuralsız şiir demek değildir. Şiir onu sınırlayan ve bazen de sözün gereksiz yere uzatılmasına neden olan herhangi bir ölçüden azadedir. Ölçüye bağlı oluşan uyağı, serbest şiirde, şair isterse kullanır, istemezse kullanmaz. Ritim daha çok ses ve kelime tekrarları ile sağlanır:

hiç kimse yok
avluda kış
odada sobadan başka

hiç kimse yok
harman yerinde bahar
duvarsız camda
salınan perdeden başka

hiç kimse yok
hayat — durduğum taş
kütlesi — anlam

kanatlı sanrıda — kuş
hiç kimse yok

hiç kimse yok — ışıksız gece
ama — hiç kimse yok — düş
algı ötesi Tanrı

hiç kimse yok
(...) (Yalnızlık Şarkısı, s.65)

Azer Yaran'ın "Yalnızlık Şarkısı" isimli bu şiirinde serbest şiirin özellikleri görülmekte, şiir herhangi bir ölçüye bağlı olmadan, dizeler üçlü, ikili ve birli şekilde

bölümler oluşturmaktadır. Ritim, uyak kullanmak yerine şiirin ana duygusunu veren “hiç kimse yok” dizesinin tekrarlanmasıyla oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra serbest şiirin sunduğu imkanlardan olan, şiirin içeriğinin görsel olarak biçime yansımaları, deneysel edebiyat bağlamında deneysel şiir olarak da değerlendirilen bu özellik, Azer Yaran şiirinin biçim özellikleri arasında görülmektedir:

(...)

Mavi damlalarla tozuyan
gök tokacıyla kalbim dövünüyor
suyu savılan değirmen taşıyla
düşe düşe dönüyor kalbim
yerin frenleriyle
duruyor atılıyor kalbim.

Ve
kürenin fayları harca gömülü
toprağın elleriyle çatılı us
harca gömülü usun malası
ve aşkın
mayası.

Toprak düşünüyor
düşlerin kılcallarında
çakıyor döllenme
çiçek coşuyor ve
çavlanın aylasında
sevincin avuçlarında
düşüyor su
boynuna köprücük
kemiklerine
göğsüne,

su döne büküle
büküle
döne
su.

..... (Çavlan Kalbim Taylar, s.106)

“Çavlan Kalbim Taylar” şiirinden alınan bu kısımda şiir baştan aşağı bir çağlayan görünümü vermekte, suyun çağlayandan düşüşü biçime yansımaktadır. Suyun döne

büküle hali, kelimeler üzerinde de kendini göstermekte “su döne büküle” ifadesi diğer dizelerde dönmekte,

büküle

döne

su.

şekline girmektedir. Suyun aldığı hal biçime yansımakta, içerikle biçim bir görsellikte buluşmaktadır.

Azer Yaran şiirinde karşılaşılan bir başka nazım biçimi düz-yazı şiir biçimidir. Tek başına dize bir nazım birimini oluştururken dizelerin kuruluşu, bütünlüklü bir hal içinde düzyazıyı andırmaktadır ve bu tarz kullanım da Azer Yaran şiirinde sık görülen biçim özelliklerindendir:

Yarasa kayasının kara ağzında yabancı güneş pürçekleniyor,
binyılın kıvrımlarında günün çavıyor saatleri. Sırma ışığın
çıkırıklarında damıtılan mavi tirelerle örülü gölge ağlarda
yarayalar uyuyor.

Işın rüzgârıyla aşınan kayanın orkidesinde ölçüye girmez
devinimde ağrısız görünüm, suskunun akustik tansığı...
günün kandilleri dibinde durulan taş yuvanın bakışsız
duruşlar boşluğunda tepkisiz uykularda dinleniyorlar, ka-
yasal göğüs kafesine üflenmiş yaşam atışları, onları kan
seğirmesi kubbede cınlıyor. Günişığı kaburgalarında yara-
saların can sarkaçlarını sarmaşıklar bürüyor, böğürtlen,
taş yosunu, ot başağı tevek, tarak yapraklılar, tespih
yemişliler... Uğurböceği ve yılan kabukları, mavi gök dö-
küntüleri, çiçek bulutçukları, ışın gözenekleri, ötüş püs-
külli susku gazelleri, çürümenin ucunda olanaksızlıktan
kaynayan çiçeklenmenin kuyusu.

(...) (Lacivert Yarasalar Destanı, s.116)

Altı bölümden oluşan “Lacivert Yarasalar Destanı” isimli şiirden alınan bu bölümde de görüldüğü üzere Azer Yaran, düzyazı-şiir formunu kullanmıştır. Düzyazıda olduğu gibi satır bölme gibi unsurlar görülmekte düzyazının da özelliklerinden yararlanarak bir şiir formu ortaya çıkmaktadır. Destan türüne uygun olarak biçimsel bir yansıma da söz konusudur.

Tüm söylenenlerin ortak noktası olarak, ilk şiirlerinde görülen biçime bağlılık ve halk şiirinden, divan şiirinden, batı şiirinden yansıyan biçim unsurları, şiirlerinin

çoğunda yerini düzensizliğe yani serbest şiire bırakmıştır. “Azer Yaran şiirinin düzensizliğini etkilendiği şiirseller kadar doğanın düzensizliğine, kaosa borçludur.”¹²⁸

2.2. İçerik İncelemesi

2.2.1. Konu ve Temalar

Azer Yaran şiirinde işlenen konu ve temalar hususunda en önce şunu belirtmek gerekir ki Azer Yaran’ın temaları çok geniştir. Tek boyutlu bir tema anlayışı yerine şiirlerinde birden fazla tema ortaya çıkmaktadır. Mesela bir şiirinde toplumsal olaylar konu edilirken aynı şiirde ölen öldürülen çocuklar, bireysel ve toplumsal acılar da tema olarak yer almaktadır. Bu da Veysel Çolak’ın ifadesiyle temalarını yaşamsal genişlikte seçtiğinin göstergesidir: “Temalarını yaşamsal genişlikte seçer ve şiirlerine yedirir. Bunu yaparken yaşamın bütününcü önceler. Tek boyutluluktan özenle kaçınır. Kavga, aşk, doğa; kısaca yaşamla ilgili ne varsa şiirine sığdırmaya çalışır, başarır da bunu.”¹²⁹

Azer Yaran şiirlerindeki temaları bireysel ve toplumsal acı, yalnızlık ve yabancılaşma, toplumsal olaylar, ideolojik öğeler, çevre, ölüm-ölümsüzlük, aşk, çocuk ve çocukluk, değerlerle ilgili kavramlar başlıkları altında incelemeye tabi tutacağız. Ancak burada şunu belirtmek yerinde olacaktır: Azer Yaran şiirinde yer alan konu ve temalar bunlarla sınırlı değildir, şiirlerinde en çok işlenen konu ve temalar bu başlıklar altında incelenmeye gidilmiştir. Şiirlerinde birden çok temanın da var olduğu göz önünde bulundurulduğunda dolayısıyla sınıflandırma yapmak, kategorize etmek gibi bir amacın dışında, şiirlerinin konularına bütüncül bir bakışla bakmak ve şiir dünyası hakkında bilgi edinmek, temanın işleniş biçimleri hakkında değerlendirme yapmak amacıyla tarafımızdan bu şekilde bir tasnif yapılmıştır.

2.1.1.1. Bireysel ve Toplumsal Acılar

Azer Yaran şiirinde en çok dikkat çeken tema bireysel ve toplumsal acılardır. İlk şiirlerinde başlayan bu tema sonraki dönem şiirlerinde de ağırlıklı olarak görülür. *Mayıs* kitabında da yer alan “Acılar” başlıklı iki bölümlük şiirde hücrede geçirilen bir yaşamdan sürünerek aydınlığa çıkılan yolculuk ve bu yolculuktaki acılar anlatılmaktadır:

¹²⁸Şafak, “Ergin Acı”, s.154

¹²⁹Çolak, “Yaşamın Masal Dizesi”, s.149-150

Bir gün sürünerek çıktım ışığa
Eski nemli kuytularımın
Yüzümde erken gülüş
Kara kuşlarca öldürülmüş
Beni tanımadı anam

Şimdi ağır gürültülerdeyim
Çevrem yıkılmış güzellik sormuş
Hücremin amansız duvarlarında
Çırpınıyor mavi bir kuş

Ve kalbimde ağır acılar
Akışıyla ağırlı bir suyun
Beni acı denizine sürüklüyorlar
Kimsesiz babasıym bir çocuğun

Yine bende bana kinle şen şakrak
Ağulu çiçekler açıyor zulüm malıyım
Ve ben eriterek sindirerek doyarak
Şimdi bu acıyı yaşamalıyım (Acılar, s.19),

Şiirde yer alan “ağır acı, ağırlı bir su, amansız duvarlar, acı denizi, kimsesiz babasıym bir çocuğun, ağulu çiçekler açan zulüm malıyım” gibi ifadeler “acı” kavramı etrafında bir araya getirilmiştir. Şiirin ikinci bölümünde de aynı ifade tarzı devam etmekte, öldürücü sokaklardan geçilmekte, yağmur bile tokat gibi inmektedir. Tüm bu unsurlar acı duygusunu yansıtan ifadelerdir. Ancak o, tokat gibi inen yağmurların bir gün kalbine sanki rahmet gibi boşanacağını da kendisine telkin etmektedir:

Dertlenme geçmişin kiri ve acısıyla,
Gelecek gün biriken güçle yaşanacaktır.
İnleyeceğim yeni heyecanların sancısıyla,
Sevgi tacıma bir gün yağmur boşanacaktır. (Son Mayıs, s.24)

Sevinçli yıldızların arasına karışmak istemekte, ancak karışamamaktadır çünkü hüznün içinde örgütlenmiştir. O bağrında sevinç ve acı çağlayanları ile yüklü bir şairdir:

Bu kutsal kıpırdanışın dili yine aynı,
Buranın yeşili, martıları, suyu ve değirmeniyim,
Çağılıyor bağrımda sevinç ve acı çağlayanı,

Yüküm ağır, ben bu dilin çevirmeniyim. (XXX, s.53)

Acılarda burkulmuş bir ozandır, işkencelerde aşkını savunmakta ve mevsimlerin geçmesini, acının düşmesini ayrılık ve zulmün bitmesini dilemektedir. Bireysel acı, politik duruş da düşünüldüğünde işkence, zulüm gibi toplumsal temlerle örülmüş devrimci bir umut halinde karşımıza çıkmaktadır:

Yumuşacık esinti sıladan, —
yurdun tülünde yar gülümsedi.
Çimende menevşetürkülendi,
acılarda burkuldu ozan,
ruhunda ıslığı türkmavisi—
şiirin yandı al gömleğinde.

Sevgilim sevgilimsevgilim
aşkımızı savunurum işkencelerde,
acı düşer mevsimler geçer
ayrılık biter ve zulüm. (İlk Söz, s.69)

Azer Yaran şiirlerinde var olan acı temasının şekillenmesinde yaşamında geçirdiği evreler de etkili olmuştur. Rus Dili ve Edebiyatı mezunu olması, Rusça'dan çeviriler yapması sakıncalı görülmüş, mesleğinden yoksun bırakılıp Sivas'ta ziraat memurluğuna sürülmüş bir şairdir. Yani işi dağıtılmış, acının yordamında devinmektedir:

İşliğim dağıldı.
Kör bıçaklar bileğleniyor
yüreğimin köseletaşında —
acının yordamında deviniyorum. (Savrulmuş, s.70)

Hayatının bu evresi ve bu evrede yaşanan acı en iyi “On Direnme Türküsü ve Üç Uzun Hava” başlıklı bölümdeki şiirlerinde yansımaktadır. “Sürgün türküyüm” diye ifade ettiği şekliyle bu dönemde onun sesinde acı parlamakta, acı onu dağlamaktadır. Dizelerde dikkat çekici olan unsur, acı teması etrafında kurulan imgeler, tamamen bireysel olarak yaşadığı durumu anlatmaktadır, yani sürsüz çoban, yurtsuz han gibidir, gönlünün kanatları küsmüştür, sessiz kırılmıştır:

Şarkınla acuna sığmazsın
sesinde acın parlar,
şarkılarını yağmalasınlar
ağır geliyor. (XXX, s.179)

Direncin gökkuşağından düştün
sürüsüz çoban, yurtsuz han,
gönlünün kanatları küstü,
sessiz kırıldın.

Yılık çağ ağnıyor çimde,
talan ekin, vurgun su,
ergiyen ay bakışlı aktı inden
yabanıl acı. (XXX, s.180)

Onmadın bu ilde,
üşüdün yaktın işlerini,
yıldız çimer derede
çal giysilerini

Dağdan dağa atladın
ay güneş uzay gittin,
ışırısın göğagülardan dağ
acı dağladı seni (XXX, s.182)

Fırtınalı yaşam onu işinden yoksun bırakmanın yanında ailesini de dağıtmıştır.
“On Direnme Türküsü ve Üç Uzun Hava” bölümünde, Üç Uzun Hava’dan biri
“ayrılık”tır:

(...)
usunu yitirmiş gitti yar
su yar aktı ellerimden
son yankısı yüreğinin çatlıyor
acılarımın bükümlerinde

yâri öptüğüm ısı masalsı
şimdi ayak basılmaz bir kumsal
acımın ve sevincimin bahçesi
yolumun üzerinde ve yasak (ayrılık, s.187)

Azer Yaran, tema olarak bireysel acılarını anlatsa da bireysel ve toplumsal acıları birlikte düşünmüş bir şairdir. “Şiirler Okudum Bugün” isimli şiirinde kendi çocukluğundan, çekilen sıkıntılardan, annesinin çatlak ellerinden bahsederken “köy çocuklarının annelerini çilekeş ve mazlumluğunu, anneye duyulan özlem ve

şefkati”¹³⁰ de beyan etmekte “bireysel ve toplumsal acılara tercüman olunmaktadır.”¹³¹:

Şiirler okudum bugün Türkçenin ormanlarında,
Adım adım dizelerle içimde direncim, sevincim, acım,
Çocuklaştım, aldım gövdemi salladım dallarında
İlkgençlik suyunu yakmış gür bir ağacın.

Hayatı bir gürültünün içinden yeniden yaratmaktır şiir,
Değil söz demlemek mutluluğun kanatlarında.
Şair bazı okur da kitabını sevdiği bir şairin,
Doyar, şiirler düşünür, uyur kitabın yapraklarında.

Ben aslında bugün annemi yazacaktım,
Çatlak ellerini sevdiğim, telaşında bazlama ekmek,
Beni ve kardeşlerimi büyüttü mavi dumanlı bir ocaktan
Ve eğitti içimizde çınar gibi bir şiiri, eğitti Nazım Hikmet.
(...) (Şiirler Okudum Bugün, s.25)

Bireysel ve toplumsal acının birlikte yansımaları en iyi görebildiğimiz şiirlerinden biri de “hüzün”dür. Şiirde kendi yaşadığı acı ve ülkenin yaşadığı acı birliktedir:

(...)
sürek avında türküm vuruldu
çiçek soldu dans büzüldü
(...)
ülkenin bağrında oğulları kırıldı
gözlerin kanlı eğimini onarıyoruz
(...) (hüzün, s.188)

Azer Yaran şiirinde, açlık, keder ve ölümle birleşen bir toplumsal acı, insanların koynuna konulmuş bir tapudur. Kendi acıları kadar bazen birlikte bazen ayrı olarak, şairin toplumun bir ferdi olduğunu unutmadan kendi başına toplumsal acı da en önemli izleklerinden birini oluşturmaktadır:

(...)
Acı eskitmiyor ateşini yaşayan adamın,
Oynak sabahın ardında halkım,
Avuçlarda çılgılık çılgılığa keder ve açlık.

¹³⁰Cinozoğlu, “Azer Yaran: Orda Bir Köy Var Uzakta”, s.35

¹³¹Cinozoğlu, “Azer Yaran: Orda Bir Köy Var Uzakta”, s.35

Sabah karabasan getirdi; ölüm ilanları.

(...)

Bilinmiyor bekleyişte nelerin gittiği,

İnsanların koynunda acı için birer tapu,

(...) (Rapor, s.28-29)

Hayatı acıyla olgunlaşmış bir şair olarak Azer Yaran için Halim Şafak, Azer Yaran'a ve yazdıklarına bakarak şiir ve hayattaki olgunluğun ancak acıyla açıklanabileceğini ifade etmektedir:

Azer Yaran'a ve yazdıklarına bakarak söylersem şiir ve hayattaki oldunluk ancak acıyla açıklanabilir. "ruhumuzu olgun kılar acı" derken ihtimalen "ergin acı" dediği olgunun, oluşturanın da hayat olduğunu belirtmiş olur. Bu "Yorgun hayat"tır.

Acının erginliği ise hem yaşadığı hayat içinde sessizliğe ve metanete yol açar hem de yorgunluk kadar dayanma ve direnme gücü verir. Bununla da kalmaz bütün saldırganlığına rağmen yazdıklarında hep bir dinginlik, arınmışlık söz konusudur. Azer Yaran, ergin acıyı yaşaması gerektiğini baştan kabul etmiştir.¹³²

Azer Yaran şiirinde acı, tek başına bir tema olarak ortaya çıktığı kadar diğer temalarının da alt başlıklarında karşımıza çıkmaktadır. Burda örnek olarak vermediğimiz acının işlendiği diğer şiirlerindeki imgelerden yola çıkarak Azer Yaran için acının humusunda filizlenmiş, gönlünde acılar ulusu taşıyan, muazzam acının keskin telinde olan bir şairdir diyebiliriz. Acı teması kendi yaşam serüveninden kaynaklı bireysel bir acı olarak karşımıza çıktığı kadar, toplumsal unsurlarla örülmüş bir acı olarak da karşımıza çıkmaktadır.

2.1.1.2. Yalnızlık ve Yabancılaşma

"Şiirimin derin ve engin yalnızlıkların şiiri olduğu doğrudur."¹³³ diyen Azer Yaran şiirlerinde yalnızlık teması kuvvetli bir şekilde görülmektedir. Şiirin başka anlaksal işlerle bölüşülmeyecek bütünlüklü zamanlar istediğini söyleyen şair için yalnızlık şiirin habercisi, besleyicisi diyebiliriz. "Yalnız" isimli şiirinde de bu görülmektedir. Baştan sona yalnızlığı çağrıştıran imgelerle örülmüş şiirde, yalnızlık ikliminde şiirin yalın atları koşmaktadır:

Gecenin siyah dudağında fısıltı

ve mavi çarpı işaretleri

Yüreğinde lambalar kısıldı.

Öyle ıssızda vuruldu

cesedi bulunmaz yiter renkleri.

¹³²Şafak, "Ergin Acı", s.155

¹³³Yıldız, (Azer Yaran ile yapılmış söyleşi), s.43

Gecenin karnında bir göz
zifiri suskunluğa atılmış zehir
Dağda eşkıya ateşince basıldı söz.
Bir oda, saat ve masa
ve havada hüznü devir.

Yüreğinin ağrıyan tiktakları
ve pelte karanlığı tırmalayışı birinin
artıyor yalnızlığı, özlemi cesareti.
İstekle soluklanıyor, içinde yalın atları
koşuyor, koşuyor bir şiirin.
(...) (Yalnız, s.17)

Bu yalnızlık Azer Yaran'ın teninde şiir tanrısının gölgesini duyumsadığı bir yalnızlıktır.¹³⁴ Aynı zamanda acı ile birlikte olan bir yalnızlıktır, yani yalnızlık duygusu acı duygusu ile birlikte verilir, şair acıdan hiçbir zaman yalnız değildir. Avluda acı perisinden ve teninde şiir tanrısının gölgesinden başka hiç kimse yoktur:

(...)
hiç kimse yok

şiir koşuyor aşka
duyuş algı kavrayış
düş düşlem imge yaratışın
yeni sözü us ve acı

hiç kimse yok
avluda acı perisi
ve tenimde Şiir Tanrısının
gölgesinden başka (Yalnızlık Şarkısı, s.65)

Azer Yaran şiirlerinde yalnızlık teması bilinçli bir yabancılaşmanın ürünüdür. Bu yabancılaşma, kente ve onun karmaşasına karşı yabancılaşmadır. Kalabalıklar içinde bulunduğu yerlere yani kente yabancıdır, orada da yalnızdır ve Azer Yaran'da şiir mucizesi ancak bu yalnızlıkta gerçekleşir diyebiliriz:

ey pazar yerinde yaşadığım yalnızlık
zehirli bir ateş var kaburga kavşağımda
geceye ten tadında gizlediğim dostluk

¹³⁴Yıldız, (Azer Yaran ile yapılmış söyleşi), s.43

düştüm dünyasına karabasanın
acemi er saflığındayım
bir serçe korkaklığındayım

geçtim suların gümüş aynalığundan
ayışığı berraklığındayım
mutlu bir koşuda yanıyor ayaklarım (Delirmek,s.21)

Ankara’da çalışmış, Sivas’a sürgün edilmiş, memuriyetten ayrılmış,
İstanbul’da değişik işler denemiş, hiçbirinde mutlu olamamış, ailesi dağılmış bir
şairdir, yalnızdır, yoldaşsızdır:

(...)
yoldaşsız yürüdüm
eşliksiz aştım
hiçten kaynayan
yiten bir ömrü
(...) (İmpovizasyon, s.60)

“Kum Tanesinin Şarkısı” şiirinde olduğu gibi yalnızlığı kum yığınınından ayrı durmuş
bir kum tanesinin yalnızlığıdır. Bu yalnızlık bilinçli bir tercih olarak karşımıza
çıkmaktadır:

Ben bir kum tanesiyim.
Som direncimde kristallerim ışıldar.
Çevrimlerimin mavi çarklarıyla
kırlangıçlar bileğler uçuşlarını
(...)
Bir uygarlık öreninde ruhların ışınlam çeçi —
uç aşımında ışırlam yalnızlığın kabuğunu rüzgâr dolandır.
Evrenin gözyaşıyla yüzeyleyirim
pırıltıyla, sim.
(...) (Kum Tanesinin Şarkısı, s.168)

O en sonunda bilinçli bir yalnızlığı tercih etmiştir, bu yalnızlık doğduğu köye
dönüştür: “Ey şehir, sana döndüm.”¹³⁵ Orada da yalnızdır. Geceleyin karanlık
kimsesizliğinde sahilin köpekleri havlamaktadır, sarhoş balıkçılar çekip gitmekte,
ağaçlar uyumakta, o ise bu atmosferde şiirin mırıltısını duymaktadır:

İpek dalgaların ıssızlığıyla
Denizin soluğu yüreğimi dağlıyor
Geceleyin karanlık kimsesizliğimde

¹³⁵Yaran, *Giz Menekşesi*, s.47

Sahilin köpekleri havlıyor.

(...)

Şiir nerede başlamıştı? Şair,

Nerede başlamıştı senin nazlı eğrin?

Uyudu sızılı yapraklarıyla ağaçlar

Mırıltısını duydum şiirin. (XXX, s.51)

Artık o mutlak yalnızlık iklimindedir. Kendisi de özellikle fırtınalı sayılabilecek bir dönemden sonra mutlak bir yalnızlık ikliminde bulunduğunu “*Burada Gün Işığı Türk*” ve “*Deniz ve Ten*” kitabındaki şiirlerin böyle bir iklimin ürünü olduğunu dile getirmektedir.¹³⁶ Burada yalnızlığının teninde şiir tanrısının gölgesini duyumsadığı yalnızlık olduğu yine karşımıza çıkmaktadır. Bu yalnızlık ikliminde acı mavi, sevinç karadır. O çığlardan yalnızlık dokumakta, kayalardaki uğultuyu duymakta, bataklıkta açmakta, kayadaki lığda, dikendeki uçta, dağdaki kardadır. İmgelemi oluşturan doğa temleri, yalnızlık duygusuna bürünmüştür:

(...)

kar yağdı kar küredim

yalnızlık dokudum çığlardan

kayalardan uğultular

(...)

çamurdan çamurdan çamurdan

mavi acılar bahçeledim kara sevinçler

baktım açmışım bataklıklarda

kayadaki lığda dikendeki uçta dağdaki karda

buradayım ve hemen orada — göz açıp kapayıncaya kadar

gecenin tarhlarında açan yıldızlar

güz bilmez yön bilirler sonsuz

sonsuz yön dönüşümünde kadınlar sevdim

özlemlerime doğru bir atım var

atım ve ben — yalnızlıklar yalnızlıklar

özge erimlere doğru — ben ve atım

(...) (Yeni Bir İlk Yaz, s.233)

Kimi zaman kalabalık bir köşede yapayalnız ve gözüpek dizeler çiziktirmiş, kimi zaman yalnızlığın dip uçlarında şiirin mırıltılarını duymuş bir şairdir. “Kentte ve kırdaki gökyüzünün altında yapayalnız bulunmuş”¹³⁷ tur. “buhurumeryemin türküsü” isimli şiirinde ifade ettiği gibi doğanın ortasında ona yoldaş sadece yıldız ve

¹³⁶Yıldız, “Azer Yaran ile “Burada Gün Işığı Türk” ve “Deniz ve Ten” Üzerine Söyleşi”, s.23

¹³⁷Yıldız, “Azer Yaran ile “Burada Gün Işığı Türk” ve “Deniz ve Ten” Üzerine Söyleşi”, s.23

aydır, o tek vatandaşı olan devlet, tek başına millet gibidir. Şiirde geçen “bir’in devleti, tek üyeli budun” ifadeleri kuvvetli bir yalnızlık imgesi olduğu kadar, hayatta direnişin sembolü olarak da okunabilir:

(...)
ikindiye al gölgeleri
koyu sonra kurşuni akşamın
karlı bir evren yolunda Şair
sana yoldaş yıldızım la ayım
köprü üstünde bakıştık — yüzün
rüzgârlı düş — gölgelenmiş su

sen — tek can doğa
bir’in devleti — tek üyeli budun (buhurumeryemin türküsü, s.265)

Bu söylediklerimizin ortak noktası olarak, Sezai Sarioğlu’nun ifadesiyle Azer Yaran: Yalnızlığa misillemedir, Azer Yaran şiiri: Yalnızlığa milistir.¹³⁸ Yalnızlık Azer Yaran şiirlerinde başlı başına bir izlek, acıyla birleşen bir duygu ve Azer Yaran’ı besleyen onun şiir yaratısında teninde şiir tanrısının gölgesini duyumsadığı bir kaynak olarak ortaya çıkmaktadır.

2.1.1.3. Toplumsal Olaylar

Azer Yaran şiirlerinde, yaşamında da derin izleri olan toplumsal olayları işlemiştir. Şiirlerin genelinde muhalif bir duruş hakimdir. *Mayıs* kitabına adını veren “Mayıs” şiiri adıyla birlikte 1 Mayıs kutlamalarında çıkan işçi olaylarını hatırlatmakta, sanki bu acı olayların izleri silinmek, zaman yakılmak istenmektedir:

Dirilişin nöbet günleri
Yitiyor ihtiyar yosma
Gökte bir bulut ve güvercin
İle mavi ova
Sevgi tutuşur ellerimizde
Gözlerinde oynak ateşler götürürler
Mayıs kızları bizde
(...)
Sıcak bir yel tadından koşarak
Yollara çıktım zakkum kokuluyum
Deli ağı ve duygu dokuluyum

¹³⁸Sezai Sarioğlu, “Şairlerin Fizan’ı Azer Yaran: Yalnızlığa Misillemedir”, *Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.148

Kül olmaya birikimim var
Teninde eritiyorum heyecanı
Kız yanıt ver
Nerden tutuşturalım zamanı (Mayıs, s.12)

Mayıs kitabında yer alan “Rapor” şiirinin ilk baskısında şiirin altında Bülent Ecevit’in “Edebiyatçılar görevlerini yapmıyorlar.” sözüne yer verilmiştir. Şiir Ecevit’in bu sözü üzerine yazılmış, o söze bir cevap niteliğindedir. Aynı zamanda şiir bu yönüyle toplumsal sıkıntıları ve toplumsal karmaşayı bildiren bir rapor gibidir:

Tan ağarmış, bulutlu uğultuyla uyandım,
Bir evi havaya uçurdular anababa ve çocuğuyla,
Ağaçlarda yaralı çiçekler açtı, yandım,
Sevgilim koştu sarıldı dudak uçuğuyla,
Sevgi öksüz bugün.

Acı eskitmiyor ateşini yaşayan adamın,
Oynak sabahın ardında halkım,
Avuçlarda çığlık çığlıya keder ve açlık.
Sabah karabasan getirdi; ölüm ilanları.
Ve kalemlerin ağzında soy yalan açık-saçık,
Bir baca mahzun, övgü ölüme bugün

Sokağa çıktım adımlarını kapandan sakınan kış gibi,
Kendimi ıssızlığa gömse sığdıramıyorum ıssızlığa kalbimi.
Haydutlar loşlukta bir çocuk öldürüyordu,
Algın boynunu büküyordu karanfilin,
Kundaklara akrepler saldırıyor, sövgü sevince bugün.

Okullar soğukta, dallar gamlı ve gürdü,
Yaşlı bir kuş denizinde anne dövünüyordu,
Cinayetin namlusuna atılan kan gördüm,
Kanın direnişini gördüm, alev bürünüyordu,
Bahar çiçeklerini biledi bugün.

(...) (Rapor, s.28)

Şiirde toplumsal olaylar yansıtılmakta, bir ev havaya uçurulmakta, çığlık çığlığa keder ve açlık avuçlarda, haydutlar loşlukta bir çocuk öldürmekte, okullar soğuk, çiçekler dahi bilenmiş, fabrikada, madende, tarlada gün ağır katarını çekmekte, yüce işine giden bir adam vurulmakta, bir perde günün son hurdasını örtmekte ve ardında

haydutlar ganimet paylaşmakta, gün bir vurulanla başlamakta, bir vurulanla bitmektedir. Toplumsal karmaşa yine toplumsal imgelerle yansıtılmaktadır. Şiirin ikinci kısmında geçen;

İri bir rüzgârla ve acıyla yazıyor şiirini

Her hecede yeniden vurulan bir el (Rapor, s.31)

dizeleri şairin toplumdan ayrı düşünölemeyeceğinin de ifadesidir. Toplum bir vahametın içerisindeyken şair ondan farklı değildir, şiiri ancak acıyla yazmaktadır, yani edebiyatçılar görevini yapmaktadır, rapor ortadadır, der gibidir. Şiirde toplumsal olaylar yansıtılırken muhalif duruş yalın bir şekilde ön plandadır.

Hüseyin Avni Cinozoğlu'nun ifadesiyle “12 Eylül öncesindeki Faşizm'in ölüm ve korku günleri, Azer Yaran şiirinde önemli bir katmandır.”¹³⁹ Toplumsal bir olay olarak darbe ve onun birey ve toplum üzerinde yarattığı etki Azer Yaran'da sevgili ile bütünleşmiştir. Bireysel ve toplumsal acı temasında ifade ettiğimiz şekliyle bireysel ve toplumsal olan Azer Yaran'da ayrı değildir, bir söylem olarak sevgili üzerinden toplum kara günde umudun sıralarını tutmak için imeceye çağrılmaktadır. Türkiye'nin üzerinden kanla geçerken bir fırtınanın kara silindirleri onda ağırbaşlı bir öfke ayaklanmaktadır:

Sevgilim
toprağımızın liflerinden
sızılı mırıltılarla haberler geliyor
ezgi parçalanıyor dalgalarında antenlerin
ovaların rüzgârını kesip biçiyor birileri
ülkemizin yırtılıyor şölen giysileri,

sevgimizin oyuncakların
bayram sabahı ışıkla yıkanmış saçların
Türkiye'nin üzerinden kanla geçiyor
bir fırtınanın kara silindirleri.

Bakarsın evler yerle bir
uzun ince ağıtında gözyaşlarının
tükenir analar
en yoğun çocukluğuna çocukların
ölümler kıran gelir.

¹³⁹ Cinozoğlu, “Azer Yaran: Orda Bir Köy Var Uzakta”, s.38

Bir yanı
sevgimizin inleyen telinde
ve ağırbaşlı bir öfkenin ayaklanmasıyla
ve türkülerle kenetli ellerim.

Gün
bir kara gün imecesi halinde
dalda tutuşan çiçeğin
uçurtmada direnen sevincin
ve umudun sıralarını tutma günüdür,

sevgilim
kalk
gidelim. (Bahar Ezgileri, VII, s.41)

Sözün kurşuna dizildiği bir devirde, darbe altında toplumsal olaylar yaşanmakta, bu darbelerde ülkenin geçirdiği bunalım, ülkenin bağrında öldürülen oğullar şiirlerine yansımaktadır. Ancak bu yansıtırken yaşamındaki bireysel olaylar ardından toplumsal olaylarla bütünleşmektedir. Toplumda yaşanan bu süre avında o da vurulanlardandır, türküsü vurulmuştur, ülkenin bağrında ise oğulları kırılmıştır. Bu yaraları ise Azer Yaran'da yaşamla bütünleşmiş halde var olan o “doğa” yani yine yurdun uçsuz bucaksız mavisi onaracaktır:

(...)
süre avında türküm vuruldu
çiçek soldu dans büzüldü
kelebeğin yaldızı kırdı tozudu
yağmalandı biter bir ovada
türküm üzerime serpti külünü
(...)
ülkenin bağrında oğulları kırıldı
gözlerin kanlı eğilimini onarıyoruz
bakışların düzenliyoruz atışlarını
yurdun uçsuz bucaksız mavisi
onarıyor karayı ve denizi (hüzün, s.188)

Azer Yaran, toplumsal olayları yansıttığı şiirlerinde bir “kötülük” evreni çizmez, karanlık onurun kafatasıyla oynarken, köklerinde sızı duyusuyla puslu kundağında uyuyorken Türkiye o, gelecek günler için iyimser olmaya çalışmaktadır. Her ne

kadar toplumsal olaylar ve onun acı yüzü ön planda olsa da şair, kötümser olan değil, “iyimser ve umut var” olandır:

(...)
Kalenin eteğinde evlerin
yağıyor avlularına gök döküntüleri,
günüşiği ağrıyor
sular yalpalıyor —
köklerinde sızı duyusuyla Türkiye
uyuyor puslu kundağında.

Bulutlar kınalı
çitler güllü
çocukların ışın sürüleri —
ayakları çaylarda
gözleri uzay.

Dün baktım toprak sürülmüş
bugün baktım gökler bahçe
yarın baktım ülke toy düğün
(...) (İyimser, s.71)

Darbeler ve darbelerin kendinde ve toplumda yarattığı kanlı izlerin yanı sıra toplumsal bir olay olarak modernitenin yarattığı cehennem de Azer Yaran şiirinde ayrı bir izlektir:

Ve dünyasal cehennemi tanrısal sorumluluk
alanlarına yaydılar,
o zaman canın ve nüvenin öncesine saldırdı küfür
çarmıhtaki hal tamusal oldu
yüzülen deri zebanilere çarık
gözbebekleri dağlanan bilincinin konulduğu zindan
varlığın sebebini iftiranın zifiri gölgesiyle örttü.

Anlam bile hiçlik bile kurudu
mevsimler yıllar yüzyıllar ve
evrensel zamanlarca.
(...) (Günce II, s.113)

Şiirde, “Modernitenin inşa ettiği cehennemi betimlemektedir. Dünyasal modern akıl Yaradan’a kafa tutarcasına, dünyayı şoursuzca yağmalamaktadır.”¹⁴⁰ Şair bundan rahatsızdır, bu cehennemde bireyin ve genelinde toplumun yüzülen derisi zebanilere çarık olmaktadır.

Azer Yaran’da bir başka toplumsal olay teması ise savaştır. *Mayıs* kitabında yer alan “Kuşları Öldürmeyeceğim” şiirinde toplumun tüm dinamiklerini yerinden oynatan savaş, anne-çocuk ilişkisi üzerinden, çocuk söylemiyle lanetlenmekte bir barış şiiri ortaya konmaktadır:

Anne, iyi askerler olur mu?

Savaş olursa, anne, kötü askerler

Çocukları öldürür mü?

Savaş olursa anne.

Babam asker olursa, anne,

Çocukları okşasın benim için.

Niye hep uyuyor o çocuk?

Adamların başlarında kanlı örtüler.

Anne, televizyonda bu akşam niçin?

Atlara binmiş Atatürkler?

(...)

Çocuğun annesini niye öldürmüşler?

Evlere bomba mı yağmış, niye, anne?

Kaplasınlar tabutlara gümüşler,

Anne, sen hiç ölme.

Teyzelerin eşarpları kanda, karalı,

Ölmüşler mi, bağlamıyorlar,

Resimlerde çocukların şakakları yaralı,

Artık niye ağlamıyorlar?

(...)

Gördün mü, bir ev yaptım, çatıyı çattım,

Dumanı tütüyor pembe,

Ufkuna bombalar değil de

Bahçesine yağmur yaptım.

Kuşların da düşmanı var mı sence?

¹⁴⁰Cinozoğlu, “Azer Yaran: Orda Bir Köy Var Uzakta”, s.30

Sana bir şey diyeceğim!

Anneciğim ben büyüyünce

Kuşları öldürmeyeceğim! (Kuşları Öldürmeyeceğim, s.32-33)

“Kuşları Öldürmeyeceğim” şiiri, öldürülen çocukların ve annesi öldürülen çocukların, evlere yağın bombaların ve eşarpları kanlara bulanmış teyzelerin yerine çocuk masumluğuyla ve anne sevgisi ile örülmüş dumanı pembe tüten, ufkuna bombaların değil, bahçesine yağmurlar yağın bir dünyanın “evrensel bir barış, kardeşlik şiiridir.”¹⁴¹

Azer Yaran şiirinde bir tema olarak, Türkiye’nin içinden geçtiği 12 Eylül döneminin korku günleri, bireyselden çıkıp toplumsalla bütünleşen bir yapıda karşımıza çıkmaktadır. Modernite ve onun yarattığı cehennem, savaş karşıtlığı toplumsal olaylar bağlamında karşımıza çıkan diğer konu ve temalardır.

2.1.1.4. İdeolojik Öğeler

İdeolojik olarak toplumcu gerçekçiliğin cephesi içerisinden çıkış yapmış olan bir şair için elbette ideolojik öğeler de şiirlerinde var olan konulardandır. “Şiir ve İdeoloji” kısmında, şiirlerinde amaç olarak ideolojik bir dışavurumun olmadığını ifade ettiğimiz Azer Yaran şiirinde bu başlık altında şiir konuları arasında olan kapitalizm-emperyalizm-burjuvazi karşıtlığı, tiranlar, devrim, devrimci kavramları ele alınacaktır.

Azer Yaran’ın kapitalizmi, onun doğurduğu sömürge düzenini ve ondan beslenenleri en iyi yansıtan şiiri “Keneler” başlıklı şiiridir. “Halkı sömüren ‘Komprador Burjuvazi’ vahşi kapitalizmin sömürgenlerini konu ettiği Keneler adlı şiirde toplumsal eleştiri bir yetkinlik, biçimsel bir ustalıkla tezahür etmektedir. Komprador Burjuvazi, keneler gibi kan emici ve bu ülkenin yoksul halklarını sömüren keneler olarak nitelendirilmektedir.”¹⁴² Şiirin başlangıcında her yere çöreklenen, emeği sömüren bu kenelerden kurtulma, bağımsız yaşama savunulmaktadır:

Keneleri narin deriden

çimdiğinle yakala

kopart zorla

Toprağın bitek yüzeyinden

arsız kökleri ayıkla

¹⁴¹Cinozoğlu, “Azer Yaran: Orda Bir Köy Var Uzakta”, s.38

¹⁴²Cinozoğlu, “Azer Yaran: Orda Bir Köy Var Uzakta”, s.45

ne kadar ayıklarsan.

Sığırların meme kabalarına
sardılar irilendiler
botanik ve zoolojinin dış kapılarında
keneler.

Karanlığın derininde
kurumlarla salgılanan meşum yönergeleri
kan güdümüyle algıladılar.

Tiranlar,

besleyici damarların
definelerinden tıkananlar

ilk ekmekten beri
hep düşecekmiş gibi.

Lagar yarasızlık tahtlarında
gönleri yüreklerine çökmek üzre
ne yana ağacağı belirsiz

kara kan tulumları (Keneler, s.141)

“Keneler” şiirinde de görülen siyasi gücün tek sahibi, genel zorbalığın adı olarak tiran, bir başka konudur. Voznesenski’den alıntılıdığı “Tiranlar ozanı anlamazlar / Anladıkları zaman yaşatmazlar” dizeleriyle başlayan “Tiran Üzerine Doğaçlama” şiirinde “Bireyi inciten, yok sayan iktidarlara ve onun işleyişine karşı çıkar.”¹⁴³ Şiirde, “tarihsel olarak bireyin ve toplumun tiranla karşıt duruşları ve tiranın düşlenen ve istenen yazgısal çöküşü”¹⁴⁴ anlatılmaktadır. Tiran, çavlanın uğultusunda barınan, akışın fısıltısına bürünendir. Vicdanın kellesinin vurulduğu bir çağda, işkence labirentinde cehenneminden tüten dumanla beslenmektedir. Tiran, “bir ilerleme ve yükselme doruğu gibi gösterilen çağımızda, bu boyutlarda var olma cüretini gösterebilmektedir”¹⁴⁵ Tiran, egemenlerdir, “bireyin bastığı toprağı ayaklarının altından çekebilir ve çekerler; doğadaki suyu olanaksızlaştırabilirler ve olanaksızlaştırırlar; havayı mülkleri kılabilir ve mülkleri kırlarlar. Her bir birey için

¹⁴³Çolak, “Yaşamın Masal Dizesi”, s.151

¹⁴⁴Yıldız, “Azer Yaran’a 3. Kitabı “Deniz ve Ten” Dolayımında Sorular”, s.31

¹⁴⁵Yıldız, “Azer Yaran’a 3. Kitabı “Deniz ve Ten” Dolayımında Sorular”, s.31

toprak el malı olur; su acı nesnesi; hava yaşamın değil de ölümün kaynağı.”¹⁴⁶
“Üçüncü Binyıl Önünde Tiranlığa Karşı Türkü” şiirinde ise acı, tirandan hesap sorucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tiran kan dökücüdür, şair tiranın çöküşünü dilemektedir, o bağışlasa bile hiçbir şeyi unutmayan acı, şairin deyişiyle amansız kan sorucu, kin sorucudur:

Dünyasal tamu ateşinizde
ruh yanmaya alışkın —
Evren kutuplarınızı yaksam
duysam ne yanarsınız
(...)
Yıldırmanızın sağır ürküsünde
üşümeye ruh alışkın —
sizin ansızın Sibirya-nızda
ebedi buzlarınızı çözsem
dursam ne batarsınız.
(...)
Ey şair, canındaki İsa
usuldur öç güdücü değil!
ama ruhun o yufka yalvacı
dökülen kamu kanı bağışlasa
hiçbir şeyi unutmayan acı

amansız kan sorucudur
amansız kin sorucudur. (Üçüncü Binyıl Önünde Tiranlığa Karşı Türkü, s.258)

Azer Yaran şiirinde tiran zorbalığın, vicdanı yok eden, mutluluğu himayesine alan, umudu köreltenin adıdır; ozan ise özgürlüğün, tirana karşıt duruşun adı, vicdanın, mutluluğun, umudun oğludur:

(...)
özgürlüğün özge oğlu
sana tiranlar mı öğretecekmiş
buluncu kut'u umudu
(...) (Adanmak Türküsü, s.275)

¹⁴⁶Yıldız, “Azer Yaran’a 3. Kitabı “Deniz ve Ten” Dolayımında Sorular”, s.31

Tüm bu kenelerin, tiranların karşısında şair; korkusuz, devrimci umudunu yitirmeyendir. “Ürküsüz” şiirinde “Devrimci umudunu, devrimci şairin, silahı elinde bir gerilla misali çatışarak ölmesini savunmaktadır.”¹⁴⁷

Gençliğin vurgun beldelerinde
aktı yılların toynak sesleri,
sancı seğirdi uzun
sancı atılga çaresizliklerde.

Uçlanan filizinden seni vururlar
düşmanları aşkın umudun,
sesini ek — şarkını çimlendir,
iz bırak bilinsin nerde vurulduğun.

Ve vurulursa özü en son başağın,
ağusu öldürümün bulursa bir yol,
göz açtırma — aman verme hayıflanmaya,
vuruşun burçlarını zaptederek— öl. (Ürküsüz, s.72)

Ozan acılarda burkulsa da işkencede aşkını savunmaktadır, bu aşk “devrim”den başkası değildir. Mevsimler geçecek, acı düşecek, ayrılık ve zulüm bitecektir çünkü şaire göre “Türkçe bir devrime mayalı”¹⁴⁸dır:

(...)
Sevgilim sevgilimsevgilim
aşkımızı savunurum işkencelerde,
acı düşer mevsimler geçer
ayrılık biter ve zulüm. (İlk Söz, s.69)

“Cumhuriyetim aşkın anayurdu

cumhuriyetimin kıyızlığını kızlar onurun ibrişimleriyle işlesin.”¹⁴⁹ dediği ulusal devrim de Azer Yaran’ın devrimci anlayışında ve şiirinde yer alacaktır. Mustafa Kemal’in görklü anısına ithaf ettiği şiirinde ulusal devrimi yüceltmektedir:

(...)
ulusal devrimin iklimi
tarihin toprağıyla ve güneşle ve rüzgârıyla
öyle denk öyle doğru (Kurtuluş, s.262)

¹⁴⁷Cinozoğlu, “Azer Yaran: Orda Bir Köy Var Uzakta”, s.43

¹⁴⁸“Türkçe mayalı bir devrime”, Yaran, *Giz Menekşesi*, s.201

¹⁴⁹Yaran, *Giz Menekşesi*, s.163

Daha önce ifade ettiğimiz şekliyle ideolojik manada Marksizm ile ulusal varlığı birleştirmeyi düşlemiş şairin bu düşüncesinin şiire yansımış hali olarak, Marksist ve ulusal devrim öğeleri birlikte karşımıza çıkmaktadır.

Azer Yaran'ın şiirlerinde, ideolojik öğelerin doğrudan konu edildiği şiirler olmakla birlikte bu konuların birer kavram olarak diğer şiirlerinin içeriğinde de yer aldığı örnekler mevcuttur. İdeolojik öğelerin konu edildiği şiirlerde ortak nokta olarak iş yüceltilmekte, emek vurgulanmaktadır. Ancak bunlar bir siyasi dışavurumun değil, şiirlerinin izlekleri ve çağdaş bildirileri olarak değerlendirilmelidir.

2.1.1.5. Çevre

Çevre, Azer Yaran'ın şiirlerinde “bebeklik kundağı ve güveylik gömleği”¹⁵⁰ olarak nitelendirdiği doğa anlayışının bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevreye bakış, çevre sorunları Azer Yaran şiirindeki önemli konulardan biridir. Karadeniz Şarkıları bölümünde yer alan şiirlerinden birinde, ağır sancılar taşıyan kıyı, nükleer silahlar altında ezilen toprak anlatılmaktadır:

(...)

Ama ağır sancılar taşıyor kıyımız,
Yamaçlarda kadınlar, yangınında derin ahların,
Tepelerimizde eziliyor yorgun toprağımız
Altında nükleer silahların. (XXX, s.50)

Bu dizeler akla Karadeniz kıyılarını vuran Çernobil nükleer santralinin patlaması olayını getirmektedir. Nazım Hikmet'in Japon Balıkçısı şiirinde olduğu gibi “Balık tuttuk, yiyecek ölür”¹⁵¹ün Azer Yaran şiirinde toprakta yaşanmış halidir. Bu hali yansıtan başka bir şiir ise “Ankara Seğmenler Bahçesinin Kayın Ağacına Şarkı”dır. Bu şiirde de Azer Yaran'ın kişisel benliği, ülkeyle ve doğa anlayışıyla birleşen çevre teması belirgindir:

(...)

Ben
evrensel belanın
biteviye eriminde ören yeriyim
nükleer kül dökülü
hüzünün çataklarından derinlerime

¹⁵⁰ Yıldız, (Azer Yaran ile yapılmış söyleşi), s.36

¹⁵¹ Nâzım Hikmet, *Yeni Şiirler (1951-1959)*, Yapı Kredi Yayınları, Şubat 2017, s.95

Ve
senin büyülü teleğın değiyor
geçiyor ölkemin vurulmuş yüzeyinden
büylü ışının toprağının
radyasyon özlölülerini iyileştiriyor
dokunuyorsun sakatların eksiki tamamlanıyor
(...) (Ankara Seğmenler Bahçesinin Kayın Ağacına Şarkı, s.98)

Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gelip dayandığı son noktada, çevrenin bu denli katledilmesi, yok edilmesi, dünyanın bir cehenneme çevrilmesi problem olarak Azer Yaran şiirinde görölmektedir, o “bilimsel ve teknolojik gidişi eleştiren bir şair. Nükleer karşıtı.”¹⁵²dır.

Gaddarlık
Kırazlar kurudu, ayvalar devrildi, elmaları kestiler,
sağlıklı gövdeleri doğradılar,
ayakta kalan ağaçların dal uçlarında
son meyvelerini kesekleriyle döktü rüzgâr,
(...)

Gaddarlık
göğe yaslanan dağın belinde hayata pusu var,
eteklerde yandan akan derenin üzerinde
stabilize güzergahın büklümünde kimyasal duman
günışığının yoluna duruyor.

Tanrısal yansımanın perdelediği yerde
tanrısal soluğun nükleer hortumlarla süpüröldüğü,
göğsel özgürlükte çalım satan aynalarla suretin
çarpıtıldığı yerde,

diyorlar ki, basmaya toprak yok,
bilmeye bilgi, izlemeye dava, çiçeklenmeye uzam!
diyorlar ki, yazmaya dil, sevmeye insan, yanmaya aşk yok,
beklemeye umut, istinada tarih...
Ve yoldaşlığa Tanrı!
(...) (Burada Gün Işığı Türk, s.102)

Dünyayı, çevreyi, kimyasal dumanlarla, nükleer hortumlarla yağmalayan bir anlayışta artık ne basmaya toprak ne de sevmeye insan kalacaktır. Azer Yaran bu

¹⁵²Cinozoęlu, “Azer Yaran: Orda Bir Köy Var Uzakta”, s.30

anlayışı eleştirmekte ve şöyle demektedir: “Yurtsal ve ulusal olana kaygısındayım. Kara beğeni uygarlığın olanaklarını geriliğinin donatımına almıştır. Ulusal kültürün çiçeklenme olanağına kıyılıyor.”¹⁵³

Sinlerdeki ölümlere de ölümsüzlük dileğiyle ebedi yeşil ağaçlar yetiştirilir. Ordu’da çocukluğumun Kirazlımanı kıyındaki gömütlükten sinleri küreyip kaldırmışlar. Gür servileri yerinde bırakmışlar. Orası bir gezi alanı yapılmış. Dallarına bez parçaları bağlanan ve dibine en ufağından bozuk paralar atılan bir kenardaki adak ağacı artık yerinde değil...Biteyi ve direyi şirretçe dalanan gezegenimizde yeni yeşil alanlar kazanmak için bu örneğin yayılması olasılığını “Bengi” şiirimde sorun yaptım.¹⁵⁴

Yeşilin doğasına kıyılan bir zamanda, bitki örtüsünün hayvan faunasının şirretçe talan edildiği bir devirde doğayla bütünleşen bir şairin şiirlerinde yer alan çevre temasında yukarıda ifade ettiği şekliyle yaşadığı çevrede gördüklerinin de etkisi vardır, aşağıdaki şiiri açıklar nitelikte olan Azer Yaran’dan alıntadığımız bu ifadeler, şiirde görüleceği üzere doğayı katleden teknolojik canavarlara karşıtlığı da beraberinde getirmektedir:

(...)
toprak su gök —
biteyi ve direyi şirretçe dalanan
gezegende yeni yeşil alanlar kazanmak için
bir teknolojik canavar sinleri taşıyla toprağıyla
serviler arasından küreyecek
— umut edemezsiniz yeni bir yaşam

(...)
yüreğimi toprak yiyecektir
sürürler teknolojik köpeklerle serviler
iğneyapraklılar arasından — toprağı

Yeryüzünde sinliklerden gayrı yeşil alan
kalmadığı gün yiyen yüreğimi toprağın bilinmez
kürendiği yer
bilinmez atıldığı ruhumun — uzay

kılcal nabzı Toprak Tanrısının
evrende
atar. (Bengi, s.215-216)

“Lacivert Yarasalar Destanı”, bir sabah deniz kenarında karabatakların zehirlenip de kıyıya vurduğunu gören ve onların yanına çöküp gözlerinden yaş

¹⁵³Yıldız, “Azer Yaran ile “Burada Gün Işığı Türk” ve “Deniz ve Ten” Üzerine Söyleşi”, s.24

¹⁵⁴Yıldız, (Azer Yaran ile yapılmış söyleşi), s.39

akıtan¹⁵⁵ bir şairinin çevre anlayışının, doğa algısının, şiirdeki ifadesiyle “kimyasal bıçkılarınızla kıymayın” diyen usunun yansımasıdır:

(...)

Ötekiler yaşamın düşmanıydı. Doğaya aykırı, piç, iğrençtiler.
Evrenin atık çukurunda yurtlanmışlar, pasla ve kokuşmayla
besleniyorlardı, gelişmiş ve düşmüştüler, teknolojiktiler ve
manyaktılar. bilgileri yaşama arşıydı. yıkkın haznelerinde kö-
tülüğün formülünü barındırıyorlardı, gaz bileşimleriyle işken-
ce ediyor, kara ışınlarıyla habis belayı yönlendiriyorlardı. dev-
rildiği kuyudan biteviye doğrulan yaşama gücünü kastın mız-
raklarıyla aşağıya dürtüyorlardı, canın uç seğirmesinde arbede
kuruyorlardı, lacivert boşluğu değişiyor melek kanatlarının atı-
yorlardıçıtlayan uçuş yollarını, bitek toprağın korkuluklarına,
uykunun göksel camlarına güdümlü canavarlar salıyorlardı.

Büyük yorgunluğumun üstüne asırlık orman uykum iniyor,
kimyasal bıçkılarınızla kıymayın, yer soluğunun mavi buğusu
ağlımım kuşağında eylensin, geceyi örtünen usuma, günışığının
nöbeti ötesinde yarasaların kan uykusuna sataşmayın, içrek on-
gunluğa ilişmeyin.

Sayıklama saatler sayısınca onlara böyle diyordum.

(...) (Lacivert Yarasalar Destanı, II, s.118)

Azer Yaran’da çevre teması üzerinden ebedi yaşama övgü anlayışı da ön plana çıkmaktadır. “Taflan” şiiri, ebedi yeşil kalan ağaçlara bir güzellemeyi ve bir ölümsüzlük dileğini yansıtırken, Karadeniz yaylarının ve yamaçlarının sürekli yeşil kalan ağuş ağacını ifade eden “Nerium Oleander” şiiri, bu bitkideki ebedi yaşama birer övgüdür. “Bu şiirlerim ebedi yeşilin temsil ettiği ölümsüzlüğe birer ululamadır.”¹⁵⁶

(...)

Seni

aşkın koynuna diktim

fırtınadan koru evin örtüsünü.

Seni

¹⁵⁵Fatin Hazinedar, “Şairim Azer Yaran”, *Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.59-60

¹⁵⁶Yıldız, (Azer Yaran ile yapılmış söyleşi), s.39

ölümün önüne diktim —
tanrısal rüzgârdan tohumlanmış
sonsuz yeşil,

Seni —

tende mum sönmesin
aşıla bize
ölümsüzlüğü. (Taflan, s.227)

Azer Yaran şiirinde öz olarak ifade edecek olursak doğa algısı etrafında ortaya çıkan çevre teması, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin fütursuzca yağmalanması ve bunların sonucu olarak da bu gelişmelerin çevreyi kirleten yönüne karşı eleştiri ve ebedi yeşile yapılan yüceltme olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.1.6. Ölüm – Ölümsüzlük

Doğayla bütünleşmiş bir şair olarak Azer Yaran'da ölüm teması, çok çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. “Deniz Görünümü” şiirinde denizden ve sudan hareketle ölüm anlatılır. Bu şiir insanı var eden, insanın anne karnındaki cenin halinde bulunduğu sudan, ölüm gerçekleşince yıkanan suya dair deniz görünümü etrafında oluşturulmuş bir şiirdir diyebiliriz:

denizin dairesi usul mavi
bir gül yaprağına indi gece

su tozudu cenine dair
su tozudu çıtladı ölüm

su tozudu — tensel düşlemim
su-kozada Tanrı ürperir

denizin dairesi usul mavi
buzulda ölüm yönüme gelir

denizin dairesi usul mavi
bir gül yaprağına indi gece

denizden yönüme ölüm ürperir (Deniz Görünümü, s. 209)

Azer Yaran şiirinde bazen ölüm ve ölümsüzlük tema olarak birlikte yer alır. “Ağıt” şiirinde yayınevi, baskı, sayfa, kitap gibi kavramlar etrafında ölen yazar-şairdir, fakat kitap ölümsüzdür:

Yayınevinde on altı sayfaların çınlayan sessizliği
ve ölümsüzlüğü kitabın.
bir kitap ölümsüz baskına uğramış
sevgili ağır ölümüz acıdan kundağında
yarım kalmış.
bırakın
ölüyü kaldırsın emekleyen bebeği
kendi türküleri.

Ah, sisli günün çiğli çimleri.
deyin
örtmesinler güldeki kanı
sevgili ağır kanı acıdan kundağında.
bırakın kan
kurusun al ipek bir mendil gibi.
yükseğe ölünün gür alnı
yurdun ağır toprağında.

Öldürümün uluyan elleri
yok ediyor dizilmiş yazının kurşun gününü
ve düşen kağıt geceyi
(...) (Ağıt, s.42)

Azer Yaran’ın şiirleri içerisinde başlı başına ölüm temasını en iyi yansıtan şiir olarak “Komşuda Ölüm” şiirini gösterebiliriz. Bu şiir, ölüm, ağıtlar, uzaktan gelen oğullar kızlar, tabut, avlu ateşinde kara kazanlarla tamamen ölüm hadisesinin ön planda olduğu bir cenaze töreni gibidir:

Ten söndü. Ruh alevinin
ardında bıraktığı köze
şeytan fişekleri attılar.
Patladı söndü patladı ağıtlar
gömme törenine yetiştigi sürece
uzak oğullar kızlar torunlar.
(...)
yedi yıl köruklenmiş ölüm
toprak yoldan camlara elem yeliyle

(...)

Avlu ateşinde kara kazanlar
derin bir soluğun erinçli telaşında
ahır önündeki ağaçların diplerinden bacaya kadar
ölüm salyangozunun yaldızlarını
sildiler.

Ölü evinin çevreye sıçrayan çabasını
diri havanın selleriyle süpürdü
akmakta olan yaşam. Eşyaya ve ruha sinen
ölüm gölgesinden arınma eğimini
gece unutuşun fırçalarıyla kardı.

(...)

bakıyordu
ölümün sade erimine
ölümün lacivert derinlerine doğru—
böyle yakın böyle ırak
(...) (Komşuda Ölüm, s.165-167)

Azer Yaran, hayatında önemli olan kişileri de şiir konusu haline getirmiş, onların ölümü üzerine yazdığı şiirlerde aynı zamanda bir ölümsüzlük dileğini de yansıtmıştır. Şair Cahit Külebi'nin ölümü üzerine yazılmış “Şaire Ağıt” onun şahsında tüm iyi şairler için bir ölümsüzlük dileğidir:

şair ölmüş
yas denizi ısıldıyor —
bir yaşam dizesine gömün onu
şair ölmüş — toprağa gazel düştü
bir güz türküsüne gömün onu

sözün örtüsüne bürüyün —
mana kurganlarına teni!
ağu ağacının dalına bürüyün
açışına bürüyün ulusal dilin
bir bilgi adasına gömün onu

şair ölmüş
bir su tümseğinin sönümüne
dört Türk denizine

susak çatlağı toprağa

ceviz gölgesine

bir yağmur damlasına gömün onu

(...) (Şaire Ağıt, s.210)

Azer Yaran “Şaire Ağıt” şiiri için, “Türk dilinin yaşamda olmayan iyi şairlerine adanan bir genelliktir, ama Cahit Külebi’nin ölüm haberi üzerine yazılmıştır...Şaire Ağıt yitirilmiş olan bir yazınsal yakına ve öbür şairlere ağlama ve ağıtlama şiiridir. Şairler için yükselen ve güçlenen bir ölümsüzlük dileğidir. Şiiri ölüme karşı ölümsüzlüğü simgeleyen imgelerimle ve düşlerimde ördüm”¹⁵⁷ demektedir. Gerçekten de şiir, bu yönüyle ölüme karşı ölümsüzlüğü simgeleyen modern bir ağıttır.

“Menekşe’ye Kaside” ise, şair Metin Altıok’un anısına onun öldürülmesinden on yıl sonra yazılmış, arka planda ölüm ve onun verdiği acıyı anlatmaktadır, ön planda ise Metin Altıok’un şiirlerini yücelten bir övgüdür:

(...)

kar baskınında — menekşe diri

ve ezilmiş dehrin tabanlarında

yerin yaka cebinde — mor bir şiir

menekşe şiirlerin en yoksulu

menekşe şiirlerin en varslı (Menekşe’ye Kaside, s.251)

Bazen de ölüm şairin kendinedir. “Otobiyografi” şiirinde şairin hayat hikayesi başlı başına ölümdür. Bu hayat, ölümlü olduğunun hüznün gözyaşlarıyla, güz yangınının göğ kefeninde közlenerek yaşanan bir hayattır:

Yaşadım

yer yüreğinin atışında taş kanadı

yaşadım

toprak damarlandı,

ömrümün aktı kanı

dokundum ve sardım sonsuz

fiilinde tanrıların tanık

tanık oldum

Yaşadım

ölümlü olduğumun hüznün gözyaşlarıyla

yaşadım

¹⁵⁷Yıldız, “Azer Yaran’a 3. Kitabı “Deniz ve Ten” Dolayımında Sorular”, s.29

doyamadığım destan tadıyla
güz yangının göğ kefeninde közlendim
yaşadım
ölümlülüğümün damladı kederi,

gün tırmandı buharlandı çiy
gün indi düştü çiyi ölümün.
(...) (Otobiyografi, s. 155)

Otobiyografi, kişinin kendi hayatını anlattığı eserlerdir, burada farklı bir otobiyografi görmektedir ki o da Azer Yaran'ın kendi ölümlülüğünü anlatmasıdır. Yaşam ve ölüm tezathığı değil birlikteliği söz konusudur. Acı yaşamı olgun kılsa da ölümün varlığı söz konusudur.

“Dönüşümler” şiirinde ise bulut imgesi üzerinden düş, gerçek, yaşam, umut, ölüm hepsi bir arada yansır:

(...)
— tez bu sayrılıktan öleceksiniz
sayrılarevinden dünyaya ilk adımınızda
bir bulutu doyasıya seyredersiniz
ama o çenenizi bağlar — ak bir bez
ak bir bağ — başparmaklardan bağlar ayaklarınızı
henüz soğumamış teninizin ufkunda
nabzınızı yoklar gibi ruhunuzu yoklarsınız
— tez bu sayrılıktan öleceksiniz

bir bulut bin maviye dönüşür
bir görünüşü — düşünüşdür sizin
Yaşamak — düşünüşle özdeş
siz — düşünüşü gerçek kılın
bir bulut bin maviye dönüşür (Dönüşümler, s.241)

Ölüme karşı ölümsüzlük dileği Azer Yaran şiirlerinde en çok görülen ölüm-ölümsüzlük temasıdır. Toplumsal olaylarda yaşananlar, işkenceler, vurulanlar, öldürülen çocuklar ölüm teması etrafında birleşen diğer öğelerdir.

Azer Yaran şiirinde, şairin kendi ölümünün dışında toplumsal ölüm diyebileceğimiz bir ölüm teması ile de karşılaşmaktayız:

birazdan yüreğim patlar
kanımın parça etkisi — can şarapnelleri

öldürümün yüzüne fişkırır
kırmızı sağanağıyla yağar aşkım
(...) (İşkencede Ölenin Monologu, s.92)

12 Eylül döneminin kara günlerini anlattığı “Bahar Ezgileri” genel başlıklı şiirin VII numaralı kısmında, ölümün toplumsal boyutu, tükenen analar, çocukluğuna kıran giren çocuklar anlatılmaktadır:

(...)
Bakarsın evler yerle bir
uzun ince ağıtında gözyaşlarının
tükenir analar
en yoğun çocukluğuna çocukların
ölümler kıran gelir.
(...) (Bahar Ezgileri, VII, s.41)

“Ay Üzerine Çeşitleme” şiirinde ise ayın görünümü üzerinden toplumsal bir ölüm teması yansımaktadır:

(...)
Patlamalarda ölmüş
ay ay mor gümüş
ay güllerin baş hecesi
bir öldürüm kan gecesi

Vurulmuş kardeşimin yaşında
dalanmış güvercin yanbaşımda

Ayaksız postal yürüyor
bedensiz giyside ay ölüyor
(...) (Ay Üzerine Çeşitleme, s.83)

Toplumsal olaylar konusunda ele aldığımız “Kuşları Öldürmeyeceğim” şiiri, savaş olgusu üzerinden savaşla birlikte var olan ölüm temasının, öldürülen çocukların, annelerin işlendiği bir şiirdir:

(...)
Çocuğun annesini niye öldürmüşler?
Evlere bomba mı yağmış, niye, anne?
Kapasınlar tabutlara gümüşler,
Anne, sen hiç ölme.
(...)

Anne ölmek nasıl olur,
Ağır mı, yoksa birden mi?
Çocuk, anne, niye öldürülür,
O mu daha küçük ben mi?
(...)
Kuşların da düşmanı var mı sence?
Sana bir şey diyeceğim!
Anneciğim ben büyüyünce
Kuşları öldürmeyeceğim! (Kuşları Öldürmeyeceğim, s.32-33)

Çevre temasında değindiğimiz ebedi yeşile övgü ve ebedi yeşilin temsil ettiği ölümsüzlük dileği düşüncesi de Azer Yaran'da çevre ile birlikte ölümsüzlük temasını gösterir. “Nerium Oleander” şiiri ebedi yeşil kalan ağa ağacı üzerinden ölümsüzlüğe bir ululamadır:

(...)
ağa çiçeği — deli bal
esrik bir uğultuyu tozunda solur
derilmemiş — seni onmuş dalında
göksel suya sunmuşlar
yazgıya seni yaban halinde (Nerium Oleander, s.204)

Ölüm teması Azer Yaran şiirlerinde, başlı başına ölüm, sevdiklerinin ölümü ve onlara karşı bir ölümsüzlük dileği, çevre teması üzerinden ölümsüzlük teması, kendi ölümü, toplumsal olaylar ve onlarda yaşanan ölümler şeklinde görülmektedir.

2.1.1.7. Aşk

Şiirin evrensel teması olarak aşk, Azer Yaran'ın şiirlerinde de işlenen bir temadır. İlk şiir kitabı olan *Mayıs*'ta da yer alan “Seni Seviyorum” şiirinde aşk, sevgi 1960'lı, 1970'li yılların şiir anlayışına uygun bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Güneş, yaprak ve yoksulluktan taşan özlemle sevmekte olan şairin gönlü Mayıs çağındadır, sevginin başkaldırısıyla kendinden taşmaktadır:

Yüreğimde fırtınanın dinişi
Ve yıllar sonra ansızın duyduğum demle
Tadarak şimdi gerçekleştiremediğim bir işi,
Seni seviyorum,
Güneş, yaprak ve yoksulluktan taşıdığım özlemle

Seni seviyorum, yüreğimin atışını dert eder gibi,
Uykudan uyanan ellerimle görüp ışığını aşkın,

Başucumda dallar arasından mavi göğü fark eder gibi
Başkaldırısıyla sevginin kendimden taşıdım.

Gecenin gümüş oyasında kıvrılırdı ulumaları çakalların,
Ben görmedim düşündüm seni ürkek çocukluk dağımda,
Seni seviyorum, sesim şimşekleniyor kıvılcımıyla nalların,
Yüceliyor sevinciyle gönlüm mayıs çağında.
(...) (Seni Seviyorum, s.44)

O aşk ki, Azer Yaran'da acıdan ve ölümden ayrı değildir. Divan şiirinin sevgili tiplerini hatırlatan bir biçimde sevgilinin ülkesi acı ülkesi, beldesi ölüm beldesidir:

milyar yaprak içinde
bir yaprak nice durur
durdum senin bahçende

milyar aşk içinde
bir aşk nice durur
durdum senin aşkında

milyar acı içinde
bir acı nice durur
durdum acı ülkende

milyar ölüm nöbetinde
bir ölüm nice durur
öldüm ölüm beldende
(...) (Milyar Yaprak İçinde, s.200)

Acıyla ve ölümlle birleşen aşk ve sevmek duygusu bir isyana da dönüşür. Azer Yaran şiirinde sevmek, külün odunu, ruhun bedeni sevdiği gibi talan edercesine sevmektir; sevilmeğe ise, düşmanın yurdu sevdiği gibidir. Bu sevmek duygusu aynı zamanda bir isyana da dönüşmektedir:

(...)
beni düşmanın yurdu
sevdiği gibi sevdiniz
tenimde ovalar boğulur
gönlümde ulurdu deniz

gönlümde acılar ulusu
çiğnenmiş sevgide ölüm —

naaşı ülke dolusu
bir savaşçı üstünde yerin

bir bulut — madeni keder
bir bulut — yağmuru sevinç
şurda ölüme gider
görk ruhum buluta derişip

sizi sevdim — kırk kadın
kırk kan duygusuyla dünyada
öz közümde sizi sevdim
kül nice severse odunu
sizi sevdim — kırk kadın
ruh nice severse bedeni

yedi su içtim yedi yaz
yedi güneşinizde yandım
külünüzde soğudum — yedi güz
yedi ömür aşkınızda yaşlandım
yedi zaman — kara ve beyaz (Kırk Sevi Türküsü, s.205-206)

Evlilik de aşk temasının bir başka yansıyanıdır. *Türkiye Yazıları ve Oluşum* gibi dergilerde Cemal Süreya ile birlikte bulunmanın ve onun şiirlerinin bir etkisi olarak da naif bir erotik şiir tarzında okunabilecek “İlk Evlilik” şiirinde ten ve aşk birlikte yer alır, fakat farklı bir bakış olarak aşkın bağışı ten değil, tenin bağışı iyilik ve aşktır:

Ellerimle yalın bir
Akdenizden portakal hışmıyla soyulan
Tenin sıcak yoklanışı
Ey güzel et
İyiliğin ve aşkın bağışı (İlk Evlilik, s.22)

2.1.1.8. Çocuk ve Çocukluk

Yaşamı acıyla geçmiş bir şair olarak Azer Yaran’ın şiirlerinde çocuk ve çocukluk teması, kendi çocukluğundan beslenmektedir. “Karadeniz Şarkıları” başlıklı bölümde yer alan şiirde, çocukluk teması, doğduğu yere dönüşle birlikte karşımıza çıkmakta ve üvey anne imgesi ile bütünleşerek bir yabancılaşmayı da simgelemektedir:

(...)

Çok açığa demir atmış bir gemi,
Yüzünü uzaklara dönüyor fenerler,
Üvey anne gibi karşıladı beni

Çocukluğumu geçirdiğim yerler. (XXX, s.48)

Ancak diğer temalarda da olduğu gibi çocuk ve çocukluk bağlamında da Azer Yaran'da bireysel bir çocukluktan toplumsal bir çocukluğa geçiş vardır, ikisinin ortak yönü “güç bir çocukluk” olmasıdır:

Güç bir çocukluğu aştım, anlarım
Dönüp baktığımda geriye
Son izlerini özlüyorum anıların
İçimde uzaklaşan davul sesleriyle.

Bakımsız çocukları toplar
Gamli şehrin meydanına çınar,
Çelik haykırılarından denizin çıkar
Yoksul balıkçılar

Çöplere, hasretlere, dalgalara sürer
Yazgı burada çocukların en arıklarını,
Bir çocuk bin bir boyaya girer,
Yüzer gider kıyının balıklarıyla.

En ciddi derdi yavrunun
Sert öğretmen, kurşun kalem, defter,
En mutlu çocuğu yurdunun
Çikletten çıkınca Lefter.
(...) (XXX, s.52)

Azer Yaran şiirlerinde çocuk ve çocukluk teması, toplumsal olaylarla bağlantılı bir biçimde de işlenir. Toplumsal olayların çocuklar üzerindeki etkisi, öldürülen çocuklar, çocuk ve çocukluk temasının yansıyanlarıdır:

(...)

Sokağa çıktım adımlarını kapandan sakınan kuş gibi,
Kendimi ıssızlığa gömseme sığdıramıyorum ıssızlığa kalbimi.
Haydutlar loşlukta bir çocuk öldürüyordu

(...)

Kan bahçesi ikindi meydanı, çocuklar
İçiyorlar ışığın son damlasını,

Sanki çocuk bir ihtiyarlığı yaşayacaklar,
(...)
Ve kurşunlanırken ensesinden bir çocuk, gece,
Kurşuni çılgılığı ve dalgın yolcularıyla kalkıyor bir tren
(...) (Rapor, s.28-31)

Anne, iyi askerler olur mu?
Savaş olursa, anne, kötü askerler
Çocukları öldürür mü?
Savaş olursa anne.

Babam asker olursa, anne,
Çocukları okşasın benim için.
Niye hep uyuyor o çocuk?
(...)
Kapıları pencereleri kırmışlar,
O anneler niye öyle uyuyor?
Adamın bağrında kanlı bir çocuk
Soğuyor, elleri üşüyor,
Artık duymuyor mu, anne?
(...) (Kuşları Öldürmeyeceğim, s.32)

(...)
Bakarsın evler yerle bir
uzun ince ağıtında gözyaşlarının
tükenir analar
en yoğun çocukluğuna çocukların
ölümler kıran gelir.
(...) (Bahar Ezgileri, VII, s.41)

Ölen, öldürülen çocuklar kadar Azer Yaran şiirlerinde yer alan çocuk temasının kaynağında kendi çocuğu da bulunmaktadır. “Göksay’a” diyerek ithaf ettiği “Salıncak” şiiri için salıncak ve çocuk ilişkisi düşünüldüğünde kendi özelinden hareketle çocuk temasının işlendiği bir şiirdir diyebiliriz:

Gülüştünün ısıltısına sızdı ilkyaz
cıvıldıyor kuş salıncağın
gökyüzü bükey atışlarda
mavi düşlerin dolu yelkeni.

Buğday gün mayna deniz

saçlarında yalım sorguç
perçemin taşsın neşenin çemberinden — uç!
kaptanı sevinçten çatılan geminin
buyruk ver yaralım suyu.
(...) (Salıncak, s.84)

Burada Azer Yaran'ın çocuğu algılayışı da önemlidir. Ölen öldürülen çocukların yerine o, kendi çocuğundan hareketle dünya üzerinde neşenin çemberinden uçan, sevinç gemisinin kaptanı bir çocuk düşlemektedir diyebiliriz. Ülkede ve dünyada karanlığın habislerinde kaybolan değil aydınlığın habercisi gülüşleriyle var olan bir çocuk teması ön plandadır. Çünkü onun şiiri çocukların perçemlerini taramaktadır.¹⁵⁸

2.1.1.9. Değerlerle ilgili kavramlar

“Şiirlerimin çağdaş konuları ve bildirileri var.”¹⁵⁹ diyen Azer Yaran şiirinde, bu başlık altında özgürlük, adalet, onur, aydınlık-ilerleme konu ve temalarına değineceğiz. Bu değerler Azer Yaran şiirinde genellikle yüceltme, istek ya da eleştiri ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır:

(...)
Biraz daha adalet
biraz daha buğdayın ve güneşin onuru
çocuğun ve sevincin hakkı
gururu halkın ve Tanrının

Yorgun hayat
biraz daha adalet
daha güvenli yürüsünler
ellerin ve usun peygamberleri
(...)
tanrıların
düşünsel ve iklimsel şallarına sarınan
hayat,

bu onur. (Kırda Bir Soluk, s.171-173)

¹⁵⁸Yaran, *Giz Menekşesi*, s.70

¹⁵⁹ Yıldız, (Azer Yaran ile yapılmış söyleşi), s.39

Azer Yaran'ın bazı şiirlerinde bu değerler, toplumsal bir eleştiri nesnesi olarak da görülmektedir. Bu değerlerin yitirildiği, vurulduğu zamanlar ön plana çıkarılmaktadır:

(...)
Geçen güz çünkü onur vurulmuştu
Doruğundan kavağın maviye sızıyor
Al yazma beyaz bulut —
Anlamın kanlı gömleği
(...) (Sonyaz Bildirisi, s.220)

Ah!
Bu sabah
Gagasında güneş taşıyan özgürlüğü vurmuşlar
Kan gölü ve
Düşmüş pabuçlar duruyor
Baharın bir köşesinde.
(...) (Bahar Ezgileri, IV, s.38)

Şair bu değerleri ezen, sömürge düzenlerinde egemenliğine alıp hizmetkâr haline getirmeye çalışanlara karşı direnilmesini öğütlemekte ve utkuyu müjdelemektedir:

(...)
Bir'sin — ellerinde sonsuzluk yeşeren. Yenmeye yargı-
lısın— yenilirsən onur doğmadan onursuzlanır.

İblis hayatın tek hücre öncesinde cenin işlemiyle
onuru kendine göre yeniden yaratıp imparatorluğunun
kapısında hizmetkar durdurmaya kalkışıyor onurun
erişimlerini müstemleke yönetiminde ezerek kalkışıyor,
doğal tarihin rahminde oluşun gözesinde onu kendi
ayrılığının güvencesine koşuyor. Diren! — gaipten
önce üstünlüğe yargılısın göze sensin kaynakta atan.
Sen yenilirsən sevgilin hayat kötülüğünün egemenliğine
sermaye düşer. (Utku İçin Kaside, s.93)

“Tiran Üzerine Doğaçlama”, “Keneler” gibi şiirlerinde zorbalığın adı olarak tiran, emperyalizmin simgesi olarak keneler anlatılırken bağımsız yaşama, özgür olma ön plana çıkarılmaktaydı. “Adanmak Türküsü” şiirinde de aynı durum söz konusudur, şaire göre zorbalığın sembolü haline gelmiş olan özgürlüğü öğretmez.

Şiirde özgürlük, vicdan, mutluluk, umut kavramlarının karşıtı olarak tiran yer almaktadır, çünkü şaire göre tiran zorbadır, bağımsızlığa düşmandır:

(...)
özgürlüğün özge oğlu
sana tiranlar mı öğretecekmiş
buluncu kut'u umudu
(...) (Adanmak Türküsü, s.275)

Azer Yaran, tiranın adaletsiz yönetimine karşı çıkmaktadır. Şiirde, tirana yani onun adaletsiz yönetimine karşı düşünülebilecek şekilde şairin yolu adalet uğruna işlemektedir:

dünya
halk eylemiyle tamu
dünya
halk emeğiyle uçmak

ben
adalet uğruna işleyen
milyon zamanın su örgütüyüm
sesim ummana yazılı
(...) (Yol, s.256)

Azer Yaran'ın yaşadığı bireysel olaylar ve zamanın toplumsal olayları düşünüldüğünde, bu kendisi için de toplum için de karanlık bir çığdır, bir çiledir. “Çile” şiirinde hem bireysel hem toplumsal olarak düşünülebilecek şekilde eriyen karanlık çığdan göklenen aydınlığın yontusuna geçilen, aydınlık düşlenen bir zaman anlatılmaktadır:

Yüreğim, usum
yılların kara bloklarını yonttular
uykusuz, daima soluk soluğa,

karanlık çığ eridi
direncin bıçaklarında,

düşlerimin bahçelerine şiirler serptim,
(...)
karanlık çığ eridi
ufkun parçalanan çömleğinden dağıldı
kara su,

aydınlığın yontusu göklendi
kızıl kanat vuruşları mavi kubbede,
çocukların yalın haykırışları

uçtu. (Çile, s.125)

2.3. Şiir Dili Açısından İncelenmesi

Doğan Aksan, şiir dili incelemesinde iki aşamayı ön plana çıkarmaktadır. Bunlar şiir dilinin içerik-öz açısından incelenmesi ve şiir dilinin sunuluş açısından incelenmesidir. İkisi birbirinden kopuk değil birbiri ile bağlantılı alanlar olmakla birlikte incelemeyi kolaylaştırması açısından Azer Yaran şiirlerinin dili, Doğan Aksan'ın sınıflandırmasına göre bu başlıklar altında incelenecektir.

2.3.1.İçerik, Öz Açısından Şiir Dili

Şiirlerin içerik gücünü şairlerin yaratmış olduğu imgelerden aldığı düşünüldüğünde bu başlık altında Azer Yaran'ın şiir dilinde imge konusu incelenecektir.

2.3.1.1 Şiir Dilinde İmge

Poetikasında ifade ettiğimiz şekliyle, imgeyi bir alma-kendileştirme ve yaratma işlemi olarak tanımlayan Azer Yaran'ın imge dünyasında doğa ve doğaya ait kavramlar önemli görevler üstlenmektedir. İmge kuruluşunda kavramlar doğadan alınmakta, ona kendine özgü anlamlar yüklenmekte ve yeni bir anlamda ve formda sunulmaktadır. Bu yapılırken imgeler, benzetme yoluyla, şairin tamamen kişisel tasavvuruyla ya da çoğunlukla alışılmamış bağdaştırmalar yoluyla gerçekleşmektedir.

Şiirlerinde kendine mahsus bir imge evreni kurmuş olan Azer Yaran şiiri, özgün imgeler yönünden dikkat çekicidir. Bu yönüyle Azer Yaran “sloganlara bel bağlamadan, hatta doğadan devşirdiği nitelik ve renklerle bir alaşım halinde mecazları örgütleyerek, imgeci toplumsal bir şiirin sesi olmayı başar”¹⁶⁰mıştır. İmge yönünden çok zengin bir şiirin temsilcisi olarak Azer Yaran şiirinde yer alan imgeleri sınırlandırmak bakımından önceki bölümde ifade ettiğimiz konu ve temalar üzerinden örneklendireceğiz.

¹⁶⁰Cinozoğlu, “Azer Yaran: Orda Bir Köy Var Uzakta”, s.43

Bireysel ve toplumsal acıların işlendiği şiirlerinde:

Şimdi hüznün ibrişimlerle dikili bir marka iliklerime (Gece, s.15)

ağulu çiçekler açıyor zulüm malıyım (Acılar, s.19)

mutlu bir koşuda yanıyor ayaklarım (Delirmek, s.21)

Gagasında güneş taşıyan özgürlüğü vurmuşlar (Bahar Ezgileri, IV, s.38)

ölüm yüklü bulutlar altında toprağım (Bahar Ezgileri, VI,s.40)

ovaların rüzgârını kesip biçiyor birileri

ülkemizin yırtılıyor şölen giysileri (Bahar Ezgileri, VII,s.41)

kara acının derin kolunda (Ağıt, s.43)

Kalbim zamanın kanlı bohçasında

Kalbim kraterlerin arz merkezindedir (Çavlan Kalbim Taylar, s.107)

Acıdan bir çığ kar dürümüne sarındı yürüdü (Ham Toprakta, s.134)

Acının humusunda filizlenmiş (Anka, s.152)

Çarmıhta acı dağcısı (Anka, s.153)

Direncin gökkuşağından düştün

sürüsüz çoban, yurtsuz han (XXX, s.180)

gönlümde acılar ulusu

çiğnenmiş sevgide ölüm —

naaşı ülke dolusu (Kırk Sevi Türküsü, s.205)

Yalnızlık ve yabancılaşmanın işlendiği şiirlerinde;

Gecenin karnında bir göz

zifiri suskunluğa atılmış zehir.

dağda eşkıya ateşince basıldı söz.

bir oda, saat ve masa

ve havada hüznü devir. (Yalnız, s.17)

ey pazar yerinde yaşadığım yalnızlık (Delirmek, s.21)

Üvey anne gibi karşıladı beni

Çocukluğumu geçirdiğim yerler (XXX, s.48)

hiç kimse yok

avluda acı perisi

ve tenimde şiir Tanrısının
gölgesinden başka (Yalnızlık Şarkısı, s.65)

Toplumsal olayların işlendiği şiirlerinde;

Kan bahçesi ikindi meydanı, çocuklar
İçiyorlar ışığın son damlasını,
Sanki çocuk bir ihtiyarlığı yaşayacaklar (Rapor, s.29)

Türkiye'nin üzerinden kanla geçiyor
bir fırtınanın kara silindirleri (Bahar Ezgileri, VII, s.41)

kalenin eteğinde evlerin
yağıyor avlularına gök döküntüleri
günüşiği ağrıyor
sular yalpalıyor —
köklerinde sızı duyusuyla Türkiye
uyuyor puslu kundağında. (İyimser, s.71)

Alanların şişti dilleri
çın belada kentlerin gözleri kanlı (Kır Çeşitlemeleri, s.78)

işkence karabasanında mevsim ilerledi
kıyılmanın ve dirilişin kanlı ateşlerinde
birbirine karıştı çiçeğin dayanmasındaki gün yanığı
ve direnişin yuvasındaki kül. (Pastırma Yazı, s.109)

ülke gök camekanlarıyla parçalandı, bağrında karanlık,
yar açıldı ... (Buutlar, s.140)

ülke uyuyor kardan bir yorganda (Kar Ezgisi, s.230)

İdeolojik öğelerin işlendiği şiirlerinde;

Sesini ek — şarkını çimlendir,
İz bırak bilinsin nerde vurulduğun. (Ürküsüz, s.71)

Keneleri narın deriden
çimdiğinle yakala
kopart zorla (Keneler, s.141)

işkencenize karşı doğrulup

ten varsın ağır şiirler söylesin —

heceden sıratlar kurulur

görsem ne düşersiniz. (Üçüncü Binyıl Önünde Tiranlığa Karşı Türkü, s.258)

Çevre konusunun işlendiği şiirlerinde;

Tepelerimizde eziliyor yorgun toprağımız (XXX, s.50)

Kasım soğuşunda kimseler toplamadı son incirleri

Ve hiç öpülmemiş yaşlı kızlar gibi

Buruştular giden ölgün yaprakların ardı sıra hayıflanarak

Ağaran saçlarını sonbaharın didikleli kar (Burada Günışığı Türk, s.101)

Sürürler teknolojik köpeklerle serviler

İğneyapraklılar arasından — toprağımı (Bengi, s.215)

Ölüm- ölümsüzlük temasının işlendiği şiirlerinde;

Bir kitap ölümsüz baskına uğramış

Sevgili ağır ölümüz acıdan kundağında

Yarım kalmış.

Bırakın

Ölüyü kaldırsın emekleyen bebeği

Kendi türküleri. (Ağıt, s.42)

Şair ölmüş

Yas denizi ışıldıyor —

Bir yaşam dizesine gömün onu

Şair ölmüş — toprağa gazel düştü

Bir güz türküsüne gömün onu (Şaire Ağıt, s.210)

Dumandan çetelesi cinayetin

Acının buzdan çetelesi (Menekşeye Kaside, s.251)

Aşk temasının işlendiği şiirlerinde;

Ellerimle yalın bir

Akdenizden portakal hışmıyla soyulan

Tenin sıcak yoklanışı (İlk Evlilik, s.22)

beni düşmanın yurdu

sevdiği gibi sevdiniz

tenimde ovalar boğulur

gönlümde ulurdu deniz (Kırk Sevi Türküsü, s.205)

Çocuk ve çocukluk temasının işlendiği şiirlerde;

Bakımsız çocukları toplar

Gamlı şehrin meydanına çıkar (XXX, s.52)

perçemin taşsın neşenin çemberinden — uç!

kaptanı sevinçten çatılan geminin (Salıncak, s.84)

Değerlerle ilgili kavramların işlendiği şiirlerinde;

Tanrıların

Düşünsel ve iklimsel şallarına sarınan

Hayat,

Bu onur (Kırda Bir Soluk, s.173)

Tarihin hayvanlar bahçesinde parmaklıklar içre

Mumyalarla tanrı-krallar güce özgü

Ölümsüzlük özleminin parçalanmış onuru;

Çağ aydınlığında umutlar — kara. (Bun, s.218)

Ben

Adalet uğruna işleyen

Milyon zamanın su örgütüyüm

Sesim ummana yazılı (Yol, s.256)

görülen özgün imgelere verebileceğimiz örneklerin sadece birazıdır. Bu örneklerde de görüldüğü üzere doğa ve doğaya ait kavramlarla yaratılan imgeler, benzetme yoluyla yaratılan imgeler ve alışılmamış bağdaştırmalar yoluyla yaratılan imgeler çoğunluktadır. Azer Yaran şiirinde burada belirtilen konu ve temalar harici görülen özgün imge örneklerinin yer aldığı da muhakkaktır ki sunuluş açısından şiir dili başlığı altında benzetmeler, alışılmamış bağdaştırmalar kısımlarında bu imgelere ayrıca verilecektir.

2.3.2 Sunuluş Açısından Şiir Dili

Sunuluş sözcüğüyle anlatılmak isteneni Doğan Aksan, “Şiirin özündeki duygu, düşünce, imge ve tasarımların dilde anlatım bulması, şiirin sözcüklere dökülerek okuyan/dinleyene iletilecek biçimi almasıdır.”¹⁶¹ diyerek açıklamaktadır. Bu başlık

¹⁶¹Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.48

altında da şiirin sunuluşunda yararlanılan öğelerin Azer Yaran'ın şiir dilindeki yansımaları incelenecektir.

2.3.2.1 Şiir Dilinde Doğal, Rahat ve İçten Söyleyiş

Şiir dilinde konuşulan dilden ve onun doğal rahat söyleyişinden yararlanma şiirin daha etkili olmasını sağlamaktadır. “Elbette şiir dilinin doğrudan doğruya konuşulan dili yansıttığı söylenemez. Arada yakınlıklar olduğu gibi aykırılıklar da vardır.”¹⁶² Öyleyse konuşulan dilin özellikleri nelerdir?

“Konuşulan dil etkilenmeye daha çok önem veren, bu nedenle kimi zaman eksiltilere giden ve ton, vurgu, ezgi gibi bütün özelliklerinin ağırlık kazandığı bir dildir. Konuşulan dilde etkili anlatımı sağlamak için devrik cümleler, ton, vurgu, ses yenginliği gibi bütün öğelerinden yararlanılarak oluşturulur.”¹⁶³ Bunun yanı sıra deyimler, kalıplaşmış öğeler, seslenme sözcükleri de konuşulan dilin öğelerindendir.¹⁶⁴

Azer Yaran şiirlerinde doğal, rahat ve içten söyleyişi yansıtan konuşulan dilden yararlanma olarak yansıyan ifade şekilleri görülmektedir. “Mayıs” şiirinde yer alan;

Beri gel güzel kız

Kız yanıt ver (Mayıs, s.12)

şeklindeki mısralar günlük konuşma dilinin şiire yansıyan örneklerindedir. “Beri gel” ifadesi özellikle ağızlarda kullanılan bir ifade şekli olmakla birlikte “kız” kelimesi ise bir seslenme biçimi olarak günlük dilden şiir diline aktarılan bir ifadedir.

sevgilim çok yaşa (Gece, s.16)

Beni tanımadı anam (Acılar, s.19)

Şair! rakı iç, aman çok içme (Şiirler Okudum Bugün, s.25)

sevgilim

kalk

gidelim. (Bahar Ezgileri, VII, s.41)

aşkım benim

aşkım benim (Türkü, s.104)

¹⁶²Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.52

¹⁶³Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.52

¹⁶⁴Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.53

Farklı şiirlerden alınan bu dizelerde de günlük dilin şiir diline yansımaları görülmektedir. Bir tezahürat ya da dua şekli olarak “çok yaşa”, standart dilde “anne” konuşulan dilde daha çok “ana”, konuşulan dilde içki içenler için söylenen genel bir ifade tarzı “aman çok içme” ve bir yerden ayrılma ifadesi olarak “kalk gidelim”, bir seslenme ve sevgiyi ifade etme biçimi olarak “aşkım benim” günlük dilin Azer Yaran’ın şiir diline yansıyan örnekleridir.

Gördün mü, bir ev yaptım, çatıyı çattım
Dumanı tütüyor pembe (Kuşları Öldürmeyeceğim, s.33)

hiç kimse yok
avluda kış
odada sobadan başka (Yalnızlık Şarkısı, s.65)

Koştı gitti yaz, yankılarında
aşkın yağları kin ağlarını ördüler
haralar kurdular at hırsızları (Pastırma Yazı, s.109)

ağulu enik havlıyor (Günce I, s.112)

Onmadın bu ilde,
üşüdün yaktın işlerini,
yıldız çimer derede (XXX, s.182)

gün yürüyor
ufukta bulutlar bulutlar
— bu sözü daha önce söylemişlerdir!
Oluğa durun avucum
doluncaya ‘an’ susuyor
— bunu ben söylemişim! (Pastoral Diriliş, s.239)

Çağdaş ozanlar gönül indirmezler
kuşlardan düşleri ötedir (Pınarın Çağdaş Ozanlar Kasidesi, s.244)

Bu örneklerde de şiir dilinde konuşulan dilden yararlanmanın örnekleri görülmektedir. “Gördün mü, bir ev yaptım çatıyı çattım” ifadesi konuşulan dilde bir olay anlatımında rastlanılan bir anlatım biçimidir. “hiç kimse yok” ifadesi günlük hayatta da sıklıkla kullanılan bir ifadedir, “kim var/ yanında kim var?” gibi sorulara “hiç kimse yok” şeklinde cevap verilmekte, şiirde ise bu başlı başına yalnızlık imgesi

olarak kullanılmaktadır. “koştu gitti” ifadesi günlük dilde bir şeyin çabucak, hızlı gerçekleştiğini ifade etmek için kullanılan bir kalıp haline gelmiştir, bunun haricinde “enik havlıyor, çimer derede” gibi ifade şekilleri de günlük dilde rastlanan ifadelerden bazılarıdır. “Pastoral Diriliş” şiirinde geçen “bu sözü daha önce söylemişlerdir, bunu ben söylemiştim” ifadeleri ise, hem konuşma biçiminde söylenmiş hem de günlük dilde kullanılan şekliyle ifade edilmiştir. En son örnekte ise “gönül indirmek” deyimini kullanılmıştır. Bu da yine konuşulan dilden yararlanıldığını gösteren örneklerdendir.

Özetle şunu söyleyebiliriz: Azer Yaran şiirlerinde, şiir dilinde konuşulan dilden yararlanılmış bu da şiirlere bir içtenlik, etkileyicilik katmıştır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, konuşulan dilden yararlanma birebir bu ifadelerin aktarılmasından ziyade, bu ifadelerin anlatım gücünden faydalanma, imgenin oluşuma katkı sağlama şeklinde ortaya çıkmaktadır.

2.3.2.2 Şiir Dilinde Kısa ve Eksilteli Anlatım

Şiirsel anlatımın en önemli özelliklerinden biri kısa ve eksilteli anlatımdır. Bu gereksiz sözcüklerden kaçınmayla, göstergeleri olabildiğince geniş bir anlam çerçevesine kavuşturacak şekilde kullanmayla oluşmaktadır. Böylelikle şiirin kalıcılığını da sağlamaktadır. Kısa ve eksilteli anlatım, anlatılacakları belirli kalıplara sokmakla, anlam açısından çeşitli çağrışımlara yol açan öğeleri seçmekle, biçim açısından sınırlı türleri kullanmakla ya da yinelemelerle sağlanabilir.¹⁶⁵

Azer Yaran şiirlerinde de bu anlatım özelliklerine rastlanmaktadır. Azer Yaran’ın birçok şiirinde kısa anlatım özellikleri görülmektedir. Hem görünüş hem de anlam olarak “Tansık” ve “İmprovizasyon” şiirlerinde kısa anlatım özellikleri belirgin bir şekilde yansımakta, dizeler bir iki kelimeden oluşmakta, anlam çerçevesi genişlemektedir.

akıyor su
bükü dönüyor çağ
akıyor şu
gök akıyor
ve toprak

yaşadın

¹⁶⁵Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.62-63

suya eş
dehrin devrolduğu örgüde
şırıldıyor güneş
(...)
bak
bu şiirin
anlamak yolculuğunda
top.. rak yazdın — hecenin
düştü uçurumuna
bir zerre toprak
uğultularla
(...) (Tansık, s.58)

evrenin tozu
umman susuz
havasız fanus
tannan kabuğum

ışsız gölge
bulutsuz yağmur
uzamsız bölge
ağaçsız dallar
gövdesiz eller

yoldaşsız yürüdüm
eşliksiz aştım
hiçten kaynayan
yiten bir ömrü
(...) (İmprovizasyon, s.60)

“Tansık” şiirinde, doğa terimleri etrafında bir mucize anlatılırken; “İmprovizasyon”da kısa anlatım özellikleri etrafında bir iki kelimedenden oluşan dizelerde bir araya getiren kelimeler genişleyen anlam çerçevesi etrafında bir yoksunluk durumunu imlemektedir.

Rubai, mani gibi biçimlerle de ön plana çıkan kısa anlatımın biçimsel boyutu olarak da Azer Yaran’ın “Hoyratlar” başlıklı şiirlerini örnek verebiliriz. Halk şiiri mani biçimini andıran bu şiirde kısa ve eksilteli anlatımın hem sözcük hem de anlam olarak özelliklerini görmekteyiz:

2

Kan ağrısı

Acıya kan — ağrısı

Kan ağrı estî — soy

Evrende kan ağrısı (Hoyratlar, s.80)

4

Kale çiçeği

Şahlara — kale çiçeği

Uç beyi gönlüm asi

Gönlümde — kale çiçeği (Hoyratlar, s.81)

Japon şiir tarzı “Haiku” kısa ve eksilteli anlatımın sınırlı biçimsel boyutunu gösteren bir şiir türüdür. Azer Yaran’ın bu Japon şiir tarzını hatırlatan tek parçalık şiiri “İlk Evlilik” de kısa ve eksilteli anlatımın biçim olarak sınırlı türleri kullanma yönüne örnek gösterilebilir. Aşk, cinsellik, iyilik gibi kavramları kısa yapısıyla geniş bir çağrışımda buluşturan bir şiirdir:

Ellerimle yalın bir

Akdenizden portakal hışmıyla soyulan

Tenin sıcak yoklanışı

Ey güzel et

İyiliğin ve aşkın bağışı (İlk Evlilik, s.22)

Şiirde geçen ve ana duyguyu ifade eden yinelemeler de bir başka kısa anlatım ögesidir. “Yalnızlık Şarkısı” şiirinde geçen ve her parçanın başında tekrar eden “hiç kimse yok” ifadesi ana duyguyu vermekle birlikte kısa anlatımın etkileyici yönünü de göstermektedir:

hiç kimse yok

avluda kış

odada sobadan başka

hiç kimse yok

harman yerinde bahar

duvarsız camda

salınan perdeden başka

hiç kimse yok

hayat — durduğum taş

kütlesi — anlam

kanatlı sanrıda — kuş

hiç kimse yok

hiç kimse yok — ışıksız gece
ama — hiç kimse yok — düş
algı ötesi Tanrı

hiç kimse yok
(...)
hiç kimse yok
avluda acı perisi
ve tenimde şiir tanrısının
gölgesinden başka (Yalnızlık Şarkısı, s.65)

Aynı şekilde kısa anlatım öğelerinden yinelemeleri, bir başka şiir olan “Milyar Yaprak İçinde” şiirinde görebiliriz. “Milyar, nice durur, durdum” ifadeleri sürekli tekrar edilmekte, aslında “milyar”ın içinde “bir”in nerede olduğu, ne anlam ifade ettiği sorgulanmaktadır:

milyar yaprak içinde
bir yaprak nice durur
durdum senin bahçende

milyar aşk içinde
bir aşk nice durur
durdum senin aşkında

milyar acı içinde
bir acı nice durur
durdum acı ülkende

milyar ölüm nöbetinde
bir ölüm nice durur
öldüm ölüm beldende
(...) (Milyar Yaprak İçinde, s.200)

Kısa anlatım demek sadece dize hacmi olarak kısa dizelerden oluşan şiir demek değildir. Kısa ve yoğun demek bu anlamda belki daha doğru bir ifadedir, çünkü anlam çerçevesi, çağrışım alanı gibi unsurlar açısından geniştir. Kısa anlatım öğeleri olarak özellikle yapısal anlamda kısa fakat anlam çerçevesi yönünden geniş bir şiir Azer Yaran şiirlerinde görülmektedir. Bunun yanı sıra sınırlı biçimsel özelliklerden,

yinelemelerden kısa anlatım ögeleri olarak yararlanıldığını vermiş olduğumuz örneklerde de görmekteyiz.

2.3.2.3 Şiir Dilinde Göstergelerin Anlam Yönünden Yararlanma

Şiir dilinde, sözcüklerin göndergesel anlamında ya da yan anlamında kullanılan şekillerinin yanı sıra, şiirselliğin ön planda tutulması için göstergelerin değişik anlam yönlerinden de yararlanıldığı görülür.

2.3.2.3.1 Duygu Değeri Olan Sözcüklerden Yararlanma

Bir dilin sözvarlığı içindeki sözcükler, okuyan, dinleyende birtakım duyguların, tasarımların uyanmasını sağlar. Mesela morg göstergesini düşünecek olursak temel anlamı itibariyle ölümlerin saklandığı ve incelendiği yer akla gelirken aynı zaman ölümler, onların içinde tutulduğu raflar, soğuk, oradaki görevliler ve bunların yanı sıra karamsarlık, üzüntü, hatta kimine korku veren birtakım duygular uyandırır. Duygu değeri, ruhsal durum değeri ya da duygusal anlam olarak adlandırılan ve bu değeri taşıyan sözcüklerden şiir dilinde geniş ölçüde yararlanır. Kimi zaman lirik şiirlerde bu türlü göstergelere yer verilerek kimi zaman da alışılmamış bağdaştırmalara başvurularak bu gerçekleştirilmektedir.¹⁶⁶

Azer Yaran şiirlerinde de duygu değeri olan sözcüklerden yararlanılmakta ve bu da şiirde etkili ve güçlü bir anlatıma erişilmesine yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda bu sözcüklerin duygusal boyutu şiir okuyucusu üzerinde de etkili olmakta, çağrıştırdıkları ile okuyucuda değişik duyguların oluşmasına vesile olmaktadır. Bunun yanında okurun içinde bulunduğu kişisel ve toplumsal şartların da duygusal yönünü etkileyen ögeler olduğu düşünüldüğünde, şiirde kullanılan duygu değeri olan sözcüklerin anlamsal olarak genişlemeyi, okur için başka duygulanmaların yaratıcısı olmayı sağladığı da muhakkaktır. Azer Yaran da şiirlerinde duygu değeri olan sözcüklerden yararlanmıştır.

Düştüm dünyasına karabasanın
Acemi er saflığındayım (Delirmek, s.21)

Avuçlarda çılgılık çılgılığa keder ve açlık.
Sabah karabasan getirdi; ölüm ilanları (Rapor, s.28)

Çocuğun annesini niye öldürmüşler?

¹⁶⁶Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s. 101-103

Evlere bomba mı yağmış, niye, anne? (Kuşları Öldürmeyeceğim, s.32)

Bu şiirlerde geçen, karabasan, ölüm ilanları, bomba kelimeleri temel anlamlarının dışında bir duygu değerine sahip olan kelimelerdir. Karabasan, ruhsal bir durumu yansıtırken bazı insanların bu kelimeyi duyduklarında dahi oluşan korku duygusu düşünüldüğünde duygu değeri açısından geniş bir kavramdır. Keder ve açlık anlam itibariyle başlı başına duygu değeri olan kelimeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ölüm ilanları hüznün, korku, üzüntü gibi duyguları; bomba kelimesi savaş ve onun doğurduğu tedirginlik, acı, korku, keder gibi duygu ve tasarımları uyandırır.

Herkes
herkes aydınlanıncaya kadar
bilisizliği kabalığı tutsaklığı,
suçları suçları
örtüyor kar (Kar Ezgisi, s.231)

Kar, temel anlamı itibariyle bir doğa olayı, yağış biçimiyken duygu değeri olarak insan ruhunda saflık, temizlik, arınma gibi duyguları uyandırır.

sayrılarevinden dünyaya ilk adımınızda
bir bulutu doyasıya seyredersiniz (Dönüşümler, s.241)

Sayrılarevi, hastane olarak temel anlamının yanı sıra akla doktor, hemşire, hasta gibi birçok bileşeni getirir, bunun yanı sıra korku, acı, hüznün, tedirginlik, yeni doğan olarak sevinç gibi birçok duygu değerine sahiptir.

Üvey anne gibi karşıladı beni
Çocukluğumu geçirdiğim yerler (XXX, s.48)

Üvey anne ise, şiirde hem yalnızlık imgesi ile birleşmekte hem de yabancılık, sahipsizlik gibi duygu değerlerini yansıtmaktadır.

İşkence labirentinde tiran
tamusundan tüten dumanla besleniyor (Tiran Üzerine Doğaçlama, s.161)

İşkence, akla hapishaneleri, mahkumları getirir, duygusal olarak ise acı, keder gibi tasarımları çağrıştırır. Tiran, bir yönetim biçimi olarak değil, baskı, zorbalık gibi duygu değerleri ile şiirde yer almakta, tamu ise korku duygusunu yansıtmaktadır.

Sözcükler yansıttığı duygu değerleriyle şiirde yer alırlar. Bunların yanı sıra alışılmamış bağdaştırmalar yoluyla da sözcükler birtakım duygu değerlerini yansıtırlar.

Ölüm yüklü bulutlar altında toprağım (Bahar Ezgileri, VI, s.40)

Bir duygu değerine sahip olan ölüm sözcüğünün bulut sözcüğü ile bağdaştırılması bu sözcüğün taşıdığı duygu değerini katbekat arttırmıştır. Bir doğa dolayısı olarak bulut ve onun yağmurla bağlantısı özellikle halk arasında rahmet olarak düşünüldüğünde, bu bağdaştırma “yağmur yüklü bulutlar” şeklinde alışılmış olandan “ölüm yüklü bulutlar” şeklinde alışılmamış olana çevrilmiş ve ölümün duygu değeri açısından taşıdığı anlam yaydığı korku, tedirginlik, hüznün duyguları okurun muhayyilesinde bir hayli genişliğe ulaşmıştır.

(...) Evrensel kanalizasyon zorbalığının

Organizmasını us değil de bela yönlendiriyordu. (Lacivert Yarasalar Destanı, s.119)

İşkence karabasanında mevsim ilerledi. (Dut, s.108)

Kanalizasyon, temel anlam itibarıyla atık çukuru olarak düşünüldüğünde aynı zamanda kötü, pis, iğrenme gibi duyguları da taşımaktadır. “Evrensel kanalizasyon zorbalığı” gibi bir alışılmamış bağdaştırmada bu duygu değerlerini zorbalıkla birleştirmektedir. Aynı durum “işkence karabasanı” bağdaştırması için de geçerlidir. Her ikisi de duygusal anlam yönünde okuyanda, dinleyende acı, korku gibi duygusal anlamları uyandıran sözcükler olduğundan ikisinin bir arada kullanılması bu duygunun hissedilmesini arttırmakta, anlatım etkili ve güçlü bir hale gelmektedir.

Şiirin her şeyden önce bir duygu sanatı olduğu düşünüldüğünde şiir dilinde duygu değeri olan sözcüklerin kullanılması, şairin sözcüklerin duygu değerinden yararlanması en tabii durumdur. Azer Yaran şiirlerinde de sözcüklerin duygu değerlerinden yararlanılmış, bu bazen direkt duygusal anlamları ihtiva eden sözcüklerin kullanılması yoluyla bazen de alışılmamış bağdaştırmalar yoluyla yapılmıştır.

2.3.2.1.2 Şiir Dilinde Özel Adlardan Yararlanma

Özel adlar da tıpkı göstergeler gibi insan zihninde birtakım tasarımların belirmesine yol açmakta, kişisel ve belli bir topluma özgü duygu değerlerini barındırmaktadır. Bu özel adlar bir yer adı olabileceği gibi doğrudan kişi adı da olabilir. Şiir dilinde de duygu değeri bağlantılı olarak kullanılan bu özel adlar, taşıdığı tasarımlar ve duygular yönünden şairin özel ya da genel bir duygu halini ifade etmek amacıyla yararlandığı sözcüklerdir diyebiliriz.

Azer Yaran şiirlerinde de özel adlardan yararlanılmış, şiirlerde işlenen temalarla bağlantılı olarak özel adlara yer verilmiş ve bu okuyanda değişik

tasarımların uyanmasını ve aktarılmak istenilen duygunun daha etkili olmasını sağlamıştır.

Ve eğitti içimde çınar gibi bir şiiri, eğitti Nazım Hikmet. (Şiirler Okudum Bugün, s.25)

Azer Yaran'ın şiirlerinde yararlanılan özel adlar birtakım duygu değerlerini yansıtmaktadır. Örnekte görülen “Nazım Hikmet” özel adı, şair olarak Azer Yaran'da kişisel bir duygunun ürünü olarak yer almaktadır. Hem kendini besleyen bir kaynağa bizi götürmekte hem de politik açıdan bir duygunun yansıması olarak kullanılmaktadır.

has umut ahşap düş karlar altında

saf onurun sızlayan kemikleri gibi Çanakkale tarlarında. (Kar, s.138)

“Çanakkale” özel adı ise Türk tarihi düşünüldüğünde çok geniş bir duygu coğrafyasının ürünü olan bir addır. Sadece bir yer adı olarak değil, tarihi arka planıyla da bir duygu birikiminin de okurun zihninde oluşmasını sağlamaktadır.

arzin gömüsünü sökse Çingiz

yağı yargısına düşmeyeceksin (Kopuz, s.203)

“Çingiz”, Moğol imparatoru Cengiz Han'ın taş üstünde taş omuz üstünde baş bırakmayan savaş anlayışının bir yansıması olarak karşımıza çıkmakta, arzin gömüsünü sökmek tamlaması ile bütünleşerek verilmekte, Cengiz Han'ı bilenler için zihinde bir tasarımın oluşması sağlanmakta, temanın etkililiği arttırılmaktadır.

yıldırmanızın sağır ürküsünde

üşümeye ruh alışkın —

sizin ansızın Sibirya-nızda

ebedi buzlarınızı çözsem

dursam ne batarsınız. (Üçüncü Binyıl Önünde Tiranlığa Karşı Türkü, s.258)

Aynı şekilde bir yer adı olarak “Sibirya”, şiirde yer adından ziyade özel ad olarak taşıdığı duygu değeri ile yer almaktadır. Hava durumundan da aşına olduğumuz şekliyle “Sibirya” denildiğinde zihnimizde “soğuk, soğukluk” duygusu uyanmaktadır. Şiirde de tema bağlamında tiranların yönetim şekli “Sibirya” özel adıyla bağdaştırılmakta böylelikle soğukluk duygusu verilmektedir. Aynı zamanda buzların eritilmesi düşüncesi ile de tiranın çöküşü, batışı istenmektedir.

Yırtılmış zümrüt göğsü Ordu'nun

Ve yine biteviye inleyen dereler akar (XXX, s.49)

Karadeniz'in lacivert

şalına sarınıyor dağlar (Kır Çeşitlemeleri, s.76)

karla örtülü Karadeniz’de martılar

mavi gök

kara toprak (Kar Ezgisi, s.230)

üç anakaranın suyu — Karadeniz

yamaçlarda nefti fındıklıklar (Menekşeye Kaside, s.250)

bir zaman içre kör ozan —

her nasılsa uğramış Kavraz’a (Kör Ozan, s.228)

Ay eğri bıçak yarası

Fatsa - Ünye arası (Ay Üzerine Çeşitleme, s.83)

Sivas’ın saçlarında kara çiçekler —

Sivas’ta yol kesiyor başıbozuklar.

Yozgat’ınsa türküleri yağmurlu

ayakları elleri çamur içinde.

Yurdun çatlak çizgilerinde

ben burada yitmiş ozanın ruhuyum. (Savrulmuş, s.70)

boz topraklarda akıyor Çalışlar Deresi (Fanus, s.142)

Bu mısralarda geçen “Karadeniz, Ordu, Kavraz, Ünye, Fatsa, Sivas, Yozgat, Çalışlar Deresi” gibi özel yer adları şair olarak Azer Yaran’ın kişisel duygu birikimin yansıması olarak yaşadığı, yaşamak zorunda olduğu coğrafyaya ait özel adlar olarak şiirinde yararlandığı öğelerdir. Yaşadığı coğrafyanın şair muhayyilesinde yarattığı duygu değeri bu yer adlarından yararlanma olarak kişisel duygunun ifadesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Azer Yaran’ın hayatı, hayatını geçirdiği yerler ve onun bu coğrafyaya bakışı bilindiğinde şiirde geçen bu özel yer adlarının da kişisel duygu değerini yansıtan ifadeler olduğu kesinleşmiş olmaktadır. Azer Yaran şiirinde geçen özel adlar tabiki bunlarla sınırlı değildir, buraya sadece örnek olarak bir kısmını almış bulunmaktayız. Bunun yanı sıra Nuh, Musa gibi peygamber adları, Tamara, Kleopatra gibi tarihi mitolojik karakterler, Bessmertnova gibi sanatçılar, Ararat, Avrupa gibi yer ve bölge adları da Azer Yaran şiirlerinde yer alan özel adlardır. Bu isimler de gerek kendi duygu değerleri gerek Azer Yaran’ın onlara yüklediği

duygu değerleri açısından şiirde özel adlardan yararlanıldığını gösteren diğer örneklerdendir.

2.3.2.1.3 Uzak ağrışımlar

Uzak çağrışımlar ya da uzak kavram bağlantıları adıyla anılan şiirsel anlatım biçiminde, sanatçının bir kavram ya da bir imgeyi onunla yakından ilgili göstergelerle değil, uzaktan dolaylı göstergelerle yansıtmaya çalıştığını dile getiren Doğan Aksan, böylelikle okuyan/dinleyende yeni yeni tasarımlar ve duyguların belirmesine ynelindiğini, bu çağrışımın okuyan/ dinleyene birtakım kişisel çağrışımlar yapma olanağı sağladığını, kişisel duygulanmalara yol atıldığını ifade etmektedir. Bu anlatım biçiminde imgelerin betimlenmesine gidilmemekte, bazen tek bir göstergeyle bazen de farklı göstergelerin bağdaştırılmasıyla imgeler aktarılmaya çalışılmaktadır.¹⁶⁷ şiirde uzak çağrışımlar, sapmalar, özel adların kullanılması, doğrudan ifade yerine dolaylı anlatımlara başvurulması gibi çok değişik şekillerde gerçekleşebilir. Bu da okur muhayyilesinde çok çeşitli genel ve kişisel tasarımların doğmasını ve böylelikle şiirin ortaya koyduğu duygunun güçlenmesini sağlamaktadır.

Azer Yaran şiirlerinde uzak çağrışımlar, şiirlerde temanın ve yaratılan imgelerin anlamlandırılmasında bir imkan sağlamaktadır. Özellikle kullanılan birtakım özel adlar ve onların yarattığı çağrışımlar, okur muhayyilesinde de değişik tasarımların doğmasını sağlamakta ve böylelikle şiir daha güçlü hale gelmektedir.

taştan demirden ruhun erimi
ruhun eriminde bir Türk beyi

kut günlerinde sarayını yağmalatsa da
Çekirdeğin zsuyunda
beyce savunan soy devrimini (Türkiye'nin alışlar Deresi'ne Güzelleme, s.243)

“Türkiye'nin alışlar Deresine Güzelleme” şiirinden alınan bu örnek, aslında bir doğa güzellemesi olarak karşımıza çıkarken örnekten de görüldüğü üzere bu doğrudan doğruya değil “Türk beyi” ve “kut günlerinde sarayını yağmalatsa” çağrışımları üzerinden verilmiştir. Dede Korkut Hikyelerinde de gördüğümüz bir bolluk, cömertlik yansıması olarak “yağma toyu” ile doğa arasında bir bağlantı

¹⁶⁷Aksan, *şiir Dili ve Türk şiir Dili*, s.108

kurulmuştur. Okuyanın zihninde çok çeşitli çağrışımlara yol açan bu ifadeler, anlatılmak istenilenin uzak çağrışımlarla dile getirilmesinin bir göstergesidir.

ve burada kara toprak ve günüşiği Türk
burada hayat Türk, tarihin sızlayan kemiklerinden
günlerin dilinin böyle konuşmasına
ve aklın sonsuza açılan yelkenlerinin dokumasına kadar. (Burada Günüşiği Türk, s.103)

Doğa ve ona yapılan gaddarlığın anlatıldığı “Burada Gün Işığı Türk” şiirinde bu mısralarda görülen “Türk” özel adının kullanılması ve her şeyin “Türk” olarak nitelendirilmesi, milletin ya da ırkın ön plana çıkarılması değil, şairin kişisel olarak “Türk” adına yüklediği anlamın “Üzerinde yaşadığımız yurt karasının, denizin ve göğün ve elbette gün ışığının Türkçe konuştuğunu duyan”¹⁶⁸ anlayışının yansımasıdır. Ancak bu özel anlam “Türk” adıyla birlikte “tarihin sızlayan kemikleri”ne uzanan uzak çağrışımlarla verilmiştir.

Yaşam, Türkiye’ye yelkenler açar
çocukların sözleri büyür hecelerinde denizler.
Türkler göksel suların nabzında taçlanır
yücelenir taşlanır Türkler.

Evrensel şarkıda kanatlanır Türkler. (Umutlu, s.75)

Aynı durum burda da söz konusudur. Geçirilen karanlık günlerden sonra bir umut duygusunun ve ülke adına umutlu bir şairin bu düşüncesinin anlatıldığı şiirde “Türk” özel adı üzerinden tüm Türk tarihinin yarattığı uzak çağrışımlarla “umutlu” olma hali anlatılmıştır.

Bakıyor
nehirlerin buzlandığı çağda
ürün istiflediği zamanda ruhun
evrensel komün barikatlarına
talan akınlarında çalınan
han mülkünün harem burcunda
orada bir Bessmertnova (Kırda Dans, s.148)

Şiirde geçen “komün barikatları” ve Sovyetler Birliğinin bale sanatçısı “Bessmertnova” özel adı birlikte düşünüldüğünde geçmişle ilgili Sovyetler Birliği ve onun çağrıştırdığı tüm olaylar, sosyalist yönetim şekli gibi unsurlar uzak

¹⁶⁸Yıldız, “Azer Yaran ile “Burada Gün Işığı Türk” ve “Deniz ve Ten” Üzerine Söyleşi”, s.24

çağrışımların yarattığı tasarımlar olarak düşünülebilir. Böylelikle birtakım görüntüler dolaylı olarak aktarılmış olmaktadır.

musikiye kıyıldı Osmanlıca
bir yalının çöplüğünde yakıldı bahar
buhuri kömür Itri yağmuru (Itri Üzre, s.195)

“Itri Üzre” şiirinden alınan bu örnekte ise, “Osmanlıca” üzerinden bir tarihin çağrıştırdıkları etrafında “buhuri kömür”, “Itri yağmuru” gibi anlambilimsel sapmalarla uzak çağrışımlar yaratılmış, Buhurizade Mustafa Itri’nin kayıp besteleri üzerine bir hayıflanma dile getirilmiştir.

2.3.2.1.4 Eşadlı ve Çokanlamlı Ögelerden Yararlanma

Şiir dilinde az da olsa başvurulmuş anlatım yolu da eşadlı ve çok anlamlı ögelerden yararlanmadır. “Bilindiği gibi her dilde eşadlı adı verilen sözcükler vardır. Örneğin Türkçedeki dolu “boş”un karşıtı ve dolu “yağan buz taneleri” gibi.”¹⁶⁹ Türkçe’de bu sözcükler hem ses olarak hem yazım olarak eş niteliklidir. Çokanlamlılık ise “sözcüklerin Göndergesel anlamlarına yeni yan anlamların eklenmesiyle”¹⁷⁰ oluşmaktadır. Bu ögelerin şiir dilinde kullanılmasıyla anlamsal bir zenginlik yaratılmaktadır. Divan şiirimizde tevriye adı verilen söz sanatı da “eşadlı ve çokanlamlı sözcüklerin bu özelliklerinden yararlanarak dizeleri anlam açısından zenginleştirmeyi amaçlamaktaydı.”¹⁷¹ Mesela “rüzgâr” sözcüğü, bir doğa olayı anlamına gelirken aynı zamanda “zaman, devir” anlamına da gelecek şekilde şiirlerde kullanılarak bir çokanlamlılık yaratılmaktaydı.

Şiir dilinde eşadlı ve çokanlamlı sözcüklerin kullanılarak anlamsal zenginlik oluşturulmaya çalışılması Azer Yaran şiirinde pek görülen unsurlar değildir. Alışılmamış bağdaştırmalar, sapmalar bu zenginliği fazlasıyla sağlamıştır.

Kalbim zamanın kanlı bohçasında
kalbim kraterlerin arz merkezindedir

Çatladı orada evrensel nar
ve kozaların kan ırmaklarından
al sürüsü taytların
doğdular ve koştular. (Çavlan Kalbim Taylar, s.107)

¹⁶⁹Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.112

¹⁷⁰Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.112

¹⁷¹Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.113

Örnek olarak bu mısırda geçen “nar” sözcüğü, bir meyve adyken aynı zamanda Farsça’da ve Anadolu ağızlarında ateş anlamına gelmekte ve bereketin sembolü olarak kullanılmaktadır. Burada kan sözcüğüyle bağlantılı olarak ateş anlamında da kullanıldığı düşünülebilir. Ancak Azer Yaran’ın doğa karşısındaki tutumu ve onunla hemhal duruşu düşünüldüğünde bu ancak meyve olan nar olabilir.

2.3.2.1.5 Kavram Karşıtlığından Yararlanma

Divan şiirinde edebi sanat olarak “tezat” kavramıyla karşılanan birbirine karşıt kelimelerin bir arada kullanılması şiirde etkileyici bir anlatım sağlamaktadır. Günlük dilde de düşünüldüğünde bu husus güçlü ve etkili bir anlatım özelliği oluşturduğundan şiir dilinde de karşıt kavramların bir arada kullanılmasından yararlanılmaktadır. Doğan Aksan, şiir dilinde karşıt kavramların kullanılması hususunda şunları dile getirmektedir:

Gerek günlük dilde, gerekse şiir dilinde karşıt kavramların ve anlamca birbirine karşıt olan önermelerin bir arada kullanılmasının okuyan/ dileyenin zihninde bir metin çözümlenirken bu kavram ve önermelerin ortaya çıkan karşıtlıkla, daha belirgin bir biçimde canlanmalarına olanak sağladığı görülmekte, böylece, zihinde hareketlilik doğurduğuna tanık olunmaktadır. Bir başka deyişle bir önermenin yanına, ona zıt olan, beklenmeyen bir başkasının getirilmesi, metin çözücü için şaşırtıcı olmakla, metnin etkisi artmaktadır.¹⁷²

Şiir dilinde kavram karşıtlığından yararlanma yumuşak-sert gibi bir sözcüğün, kavramın birebir zıddının ifade edilmesi şeklinden ziyade anlamca birbiriyle çelişen sözcüklerin ya da önermelerin kullanılmasıdır. Azer Yaran şiirlerinde de kavram karşıtlığından yararlanılmıştır. Bu da şüphesiz ki şiirde ifade bulan temanın daha iyi anlaşılmasına, güçlü ve etkili bir anlatıma, aynı zamanda da şiir açısından okurun zihninde kalıcılığa vesile olmuştur.

öğüttü — zaman boyu
karanlığı aydınlığı kara taşında
doyurdu köleyi beyi
çarka su şiddetiyle bir buğday çağı
öğüttü tanrı ışınından
suçu öğüttü buluncu sözü

öğüttü
evren gece harami gün
beside yıldızlar takınanlara
öğüttü karangu acıyı

¹⁷²Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.116

midelere öğüttü iyiyi kötüyü
öğüttü faciayı
(...)
ırgatı besledi ve ağayı
evren ışınından öğüttü soyu
öğüttü aşka
aşka mutsuzluğa
öğüttü kuta
ve kutsuzluğa
öğüttü besili bedenlere
öğüttü arıklığa
(...) (Su Değirmeni, s.245-246)

“Su Değirmeni” şiiri, örnekte de görüldüğü üzere kavram karşıtlığından olabildiğince yararlanılmış bir şiir olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiirde geçen karanlık-aydınlık, köle-bey, suç-bulunç, iyi-kötü, ırgat-ağa, kut-kutsuzluk, besili-arıklık birbirine karşıt, çelişen kavramlar olarak şiirde birlikte kullanılmıştır. Su değirmeni imgesi üzerinden aslında hepsinin yeryüzünde var olduğu ve insanlar tarafından birlikte öğütüldüğü imajı hakimdir. Karşıt kavramların bu denli birlikte kullanılmasıyla da şaşırtıcı, etkili ve güçlü bir anlatım oluşturulmuştur. Bu yapılırken bazen birebir karşıtlık ilişkisi, bazen kullanılan kelimenin olumsuz şekli tercih edilmiştir.

acının kollarından yaralı sevinç
gönlümün bir yanında ferah pencereler
bir yanında zırhlarıyla kara perdeler (Bahar Ezgileri, V, s.39)

Bu örnekte de birebir karşıt ya da olumsuz kavramlar yerine kullanılan kelimelerin yarattığı imaj birbirine karşıttır. Acı ve sevinçten ziyade ferah pencereler gönlün aydınlık tarafını; kara perdeler ise karanlık tarafını oluşturmaktadır. Bu tamlamalar birbirine karşıt kavramlar olarak kullanılmıştır.

Azer Yaran şiirlerinde yer alan bir başka karşıtlık örneği olarak ise, “Yaz” şiirinde geçen şu mısraları verebiliriz:

(...)
kara bir çağ boğuk boralar
kara buzullar gecikmiş aksak
donuk yürekler soğuk umutlar
kara akışlar koşup durarak
çözülüşün ısıyan tarabalarından

kara tanyerinde göksel gonca
ulu çığırlardan görkemle indi
soyundu karanlık urbalarından
evrenler arası ak bir haber
toprağa apansız yaz geldi
(...) (Yaz, s.197)

Baştan sona kara sözcüğü ve onun çağrıştırdığı olumsuz anlam etrafında yine “boğuk bora, donuk yürek, soğuk umut, gecikmiş aksak” gibi anlamca olumsuz kavramların karşısına “ak bir haber” tamlaması konulmakta, kara sözcüğünün olumsuz çağrışımları ak sözcüğünün olumlu çağrışımları ile birlikte kullanılarak kavram karşıtlığından yararlanılmaktadır.

şair ölmüş
yas denizi ıslıyor —
bir yaşam dizesine gömün onu
şair ölmüş — toprağa gazel düştü
bir güz türküsüne gömün onu
(...) (Şaire Ağıt, s.210)

“Şaire Ağıt” ölüm duygusun hakim olduğu Cahit Külebi’nin ölümü üzerine yazılmış bir şiirdir. Ancak şiirde dikkat çeken şudur ki şiir, ölüme karşı ölümsüzlüğü simgeleyen önermelerle kurulmuştur. Yani kavram karşıtlığından yararlanılmış, ölümün karşısına ölümsüzlük kavramı konulmuş ve bu, yaşam dizesi, güz türküsü ve buraya alıntılanmadığımız şiirin diğer kısımlarında ağu ağacının dalına, bilgi adasına, dört Türk denizine gibi ebedi yaşam imgeleriyle verilmiştir.

2.3.2.4. Benzetmeler

Günlük konuşma dilinde, yazılı metinlerde anlatımı somut kılmak, kavramları dinleyenlere daha etkileyici biçimde aktarmak için benzetmelere başvurulmaktadır. Dilde kalıplaşmış olarak yerleşen benzetmeler olduğu gibi bireysel kullanımlarla da yeni benzetme örnekleri ortaya konulmaktadır. Anlambilim incelemelerinde eğretilene ya da deyim aktarması adı verilen söz sanatının ilk evresi olarak kabul edilen benzetmeler, şiir dilinde dilde genelleşmiş benzetmeler şeklinde görülebileceği gibi şairin bireysel kullanımıyla yarattığı özgün benzetmeler şeklinde de sık sık görülmektedir.¹⁷³

¹⁷³Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.121-122

Divan şiirinde edebi sanat olarak teşbih sanatı, benzeyen, benzetilen, benzetme yönü, benzetme edatı gibi öğeleriyle bir benzetme sanatı olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern Türk şiirinde teşbih adıyla ya da edebi sanat yapmak amacıyla olmasa da teşbih sanatına benzer şekilde benzetme örnekleri yer almaktadır.

Azer Yaran şiirlerinde de özgün örnekleriyle deyim aktarması ya da teşbih türünden benzetmeler yer almakta, bu benzetmeler okur zihninde istenilen imgenin oluşmasını, anlatımın etkili ve güçlü bir hale gelmesini sağlamaktadır. Şiirlerinden seçtiğimiz şairin yarattığı özgün benzetme örnekleri olarak şunları verebiliriz:

şimdi hüznün ibrişimlerle
dikili bir marka
iliklerime. (Gece, s.15)

İnsan bir bahar gibi tutmalı
her gecenin sabahını (Gece, s.16)

Ürkmüş sürüler gibi ellerimde
Senden kaçırdığım telaşım (Acılar, s.20)

acemi er saflığındayım
bir serçe korkaklığındayım (Delirmek, s.21)

Sokağa çıktım adımlarını kapandan sakınan kuş gibi (Rapor, s.28)

İnsanların koynunda acı için birer tapu (Rapor, s.29)

Şimdi kaldırımdan başlayarak sönen çığlık gibi güneş (Rapor, s.30)

Seni seviyorum, yüreğimin atışını dert eder gibi,
Uykudan uyanan ellerimle görüp ışığını aşkın,
Başucumda dallar arasından mavi göğü fark eder gibi (Seni Seviyorum, s.44)

sonsuz bir sürgünde savruluyorum —
kopan uçurtmayım rüzgârda. (Savrulmuş, s.70)

Oğulum
kapanan çiçek gibi uyudu (Kır Çeşitlemeleri, s.79)

Dere —

tanrısals bir damla onur gözyaşı
evrenin yanaklarında. (Dere, s.89)

kasım soğuşunda kimseler toplamadı son incirleri
ve hiç öpülmemiş yaşlı kızlar gibi
buruştular giden ölgün yaprakların ardı sıra hayıflanarak (Burada Günişığı Türk, s.101)

büyük tufan zamanından karada kalmış
deniz canlıları gibi. (Burada Günişığı Türk, s.102)

Mehtap

bir kolej öğrencisinin formasındaki arma gibi
çocuksu gailenin fonu üzerinde yıpranıyor (Kır Yürüyüşünde Görünüm, s.132)

şaşmaz neşteriyle cerrahi işlem gibi
puslu inancın açılan gözlerinin merceklerinde (Ham Toprakta, s.134)

göktaşıyla darmadağın dünyasal sirk gibi (Kar, s.138)

has umut ahşap düş karlar altında
saf onurun sızlayan kemikleri gibi Çanakkale tarlalarında (Kar, s.138)

Bir tırtıl yürüyor kır yolunda bir yakadan bir yakaya
saatler, gün. Doğanın okul ödevi gibi gaileli, çocuksu (Buutlar, s.140)

Bir bela kadehi gibi yokedici gövdesine
dikecek cenneti İblis. (Fanus, s.143)

ben yaşama örgütünün sardığı bir yarayım (Giz Menekşesi, s.160)

Direncin gökkuşağından düştün
sürüsüz çoban, yurtsuz han
gönlünün kanatları küstü (XXX, s.180)

sazım ruhumun özge pusatı (Kopuz, s.203)

öğüttü öğüttü korkuyu
sıradan suçlarını doğanın
Tanrı gibi kayıtsız Tanrı gibi iyi (Su Değirmeni, s.245)

Azer Yaran şiirlerinde yer alan benzetme örnekleri bunlarla sınırlı değildir, ancak görüldüğü üzere şair, şiirlerinde özgün benzetme örneklerine yer vermiştir. Bazen sadece benzeyen ve benzetilen söylenerek bazen “gibi” benzetme edatının doğası gereği tam teşbih unsurlarını barındıran benzetmelere başvurulmuştur. Bazen, telaşın ürkmüş sürüye, hüznün tene dikili markaya benzetilmesi gibi soyut somuta benzetilmiş, uyumanın kapanan çiçeğe benzetilmesi gibi de bazen somut yine somuta benzetilerek şiir dilinde benzetmelerden yararlanılmıştır. Azer Yaran şiirinde yer alan bu benzetmelerin ortak yönü ise imgenin oluşmasını ve anlatımın etkileyici olmasını sağlamalarıdır.

2.3.2.5. Aktarmalar

Azer Yaran şiirinde bir etkileme ögesi olarak başvuru alan aktarmaları, Doğan Aksan’ın tasnif ettiği şekliyle deyim aktarmaları, ad aktarmaları ve öteki aktarmalar başlıkları altında inceleyeceğiz.

2.3.2.5.1. Deyim aktarmaları

Türkçe ’de eskiden istiare terimiyle karşılanan bugün de kimi kaynaklarda eğretilme adıyla anılan¹⁷⁴ deyim aktarmaları şiir dilinde türlü şekillerde ortaya çıkmaktadır. Doğan Aksan, deyim aktarmalarının türlerini dört başlıkta incelemektedir. Bunlardan birincisi doğadaki nesnelerin adlarının ve bu nesnelerle ilgili sıfatların insanlar için kullanılması şeklinde ortaya çıkan açık eğretilmedir.¹⁷⁵ Azer Yaran şiirlerinde doğadaki kavramların insana ya da ona ait özelliklere aktarılması şeklinde ortaya çıkan açık eğretilme örneklerine rastlamaktayız:

Deniz yeli saçlarını tarardı,
Çocukları sever dururdun,
Avucunda kuş sesleri vardı,
Sana bir türkü çağırıyordum

güvercinim, güvercinim. (Uzak Sevi, s.27)

Bir kuş türü olarak güvercin “Uzak Sevi” şiirinde, önceki mısralardan da anlaşıldığı üzere sevgili ya da genel manada insan yerine kullanılmıştır.

Algın boynunu büküyorlardı karanfilin,
Kundaklara akrepler saldırıyor, sövgü sevince bugün (Rapor, s.28)

¹⁷⁴Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.128

¹⁷⁵Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.130

Toplumsal olayların yansıdığı bu mısralarda karanfil, ezilen insan simgesi olarak, akrep ise ezen sömüren insan simgesi olarak karşımıza çıkan bir açık eğretilme örneğidir.

bu sabah

gagasında güneş taşıyan özgürlüğü vurmuşlar (Bahar Ezgileri, IV, s.38)

İnsana ait bir özellik ya da duygu olarak özgürlük, doğaya ait kavramlarla anlatılmıştır.

çakallar kaptı türkülerimi (Bahar Ezgileri, VI, s.40)

Azer Yaran'ın hayatı düşünüldüğünde, bir ses sanatçısıyken türküsünden yoksul bırakılmış bir şair, şiirinde bu yoksun bırakanları çakal olarak nitelemektedir.

(...)

Uçlanan filizinden seni vururlar
düşmanları aşkın umudun,
sesini ek — şarkını çimlendir,
iz bırak bilinsin nerde vurulduğun.

Ve vurulursa özü en son başağın,
ağusu öldürümün bulursa bir yol
göç açtırma — aman verme hayıflanmaya,
vuruluşun burçlarını zaptederek — öl. (Ürküsüz, s.72)

Doğaya ait kavramlar yoluyla devrimci umudun, direnişin anlatıldığı bu mısralarda, “vurulursa özü en son başağın” derken başak, devrimci insan yerine kullanılmıştır. “Sesini ek, şarkını çimlendir” bağdaştırmalarında da yine doğaya ait ekmek, çimlenmek gibi terimler insanla ilgili özelliklere aktarılmıştır.

Yılkı çağ ağnıyor çimde,
talan ekin, vurgun su,
ergiyen ay bakışlı aktı inden
yabanıl acı. (XXX, s.180)

Hayatı paralelinde düşünüldüğünde, doğaya ait malzemeler olarak ekin, su Azer Yaran'ın kendisidir diyebiliriz. Çünkü hayatı, devrin diktası tarafından talan edilmiş, vurgun yemiş bir şairdir.

(...)

Dehrin ağaçkakanı zamana tırnaklarını geçirmiş
gövdenin çürüklerinden kurtçuklar çekiyor;
suç matkaplarıyla kayaların devirlerin kanırtıyor
defineler çıkartıyor altın günceyi eritiyor

pazara sürüyor – harami. (Bun, s.217)

Bu mısralarda da bir kuş türü olan ağaçkakan kullanılarak devrin bu tarz insanlarına, kapitalist sistemin her şeyi pazara süren yapısına eleştiri getirilmektedir, diyebiliriz.

Keneleri narin deriden
çimdiğinle yakala
kopart zorla. (Keneler, s.141)

Doğada kan emici zararlı bir canlı türü olarak var olan kene, burada insan eliyle yaratılan emperyalist sömürü düzeninin bir simgesi olarak yer almakta, yine doğadan insana ve onun oluşturduğu sisteme bir aktarma söz konusu olmakta, açık eğretileme yapılmaktadır.

Doğadan insana aktarım söz konusu olduğu gibi, ikinci bir deyim aktarması türü olarak insandan doğaya aktarma da yapılmaktadır. İnsanın organlarının, vücut bölümlerinin, insanla ilgili nesnelerin adlarının ve insanla ilgili niteliklerin doğada benzedikleri işlev açısından yakın oldukları nesnelere aktarılması¹⁷⁶ olarak karşımıza çıkan bu aktarmada, aynı zamanda divan şiirinde teşhis adıyla anılan kişileştirme, yani insana ait niteliklerin doğadaki nesneler için kullanılması da söz konusudur. Doğayla hem-hal olmuş bir şair olarak Azer Yaran şiirlerinde bu türden aktarma örnekleri çoğunluktadır, doğa kişileştirilen bir formda karşımıza çıkmaktadır.

Ayağı çıplak mor menevşe (Mavi Ezgi, s.13)

Rüzgâr tek tek okşuyordu kıyının kumlarını. (Ayın On Dördü, s.14)

Kıskanç meşe yine hazır beni kovmaya (Dönüş, s.26)

Bir çınar devriliyor, toprağın kalbi ağrıyor (Rapor, s.29)

Rüzgârın dokunuşuyla gülüyor tomurcuklar (Bahar Ezgileri, I, s.34)

Bu örneklerde bir çiçeğin kök kısımlarıyla insan ayağı arasında işlevsel bir aktarma söz konusuyken, canlılara ait bir organ adı olan kalp, doğaya ait bir kavram olarak toprak sözcüğüyle tamlama oluşturmuştur. Okşamak, kıskançlık, gülmek gibi insana ait özellikler kişileştirme yoluyla doğaya aktarılmıştır.

Başaklar rüzgârdan eşarplar doluyor (Bahar Ezgileri, I,s.35)

¹⁷⁶Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.133

Uykulu denizi terkederken
Ayışığı tekneleri kalaylıyordu (XXX, s.47)

Bakımsız çocukları toplar
Gamlı şehrin meydanına rüzgâr (XXX, s.52)

Çınarlar geriniyor mağrur
dağ becerisiyle
ay sık giyitiyle yürüyor
yurdun üzerinde. (Görünüm, s.86)

Eşarp dolama, eşarp takma kadınlara has bir özellikken başakların rüzgârda salınışından hareketle doğaya aktarım yapılmıştır. Canlılara ait uyuma güdüsü denize, insana ait bir duygu olarak gam şehre, yine insana ait özellikler olarak gerinme, mağrur olma çınar ağacına ve insanın giyinme olgusu aya aktarılmıştır.

Doruğumda benim gün eğrisinde
pınar esti aydınlığın yazmasını bağlamış (Yaban Akasyaya Şarkı, s.145)

Güneş akasya hamağında
yarasız bir gençliğin soluyuşuyla uyuyor (Kırda Bir Soluk, s.170)

Çınar kırçıl başını bin kedere eğiyor (Bun, s.217)

ama yine deli Mart kara çevirdi (Mart, s.247)

Toprak o şiiri yazınca
iklim ürer, yankır su (Gömü, s.259)

ben tomruklanmış bir ceviz ağacıym (Ceviz Ağacının Türküsü, s.270)

Bu örneklerde de kişileştirme türünden aktarım söz konusudur. Eşarp dolama burada yazma bağlama şeklinde pınara, uyuma güneşe, aklını yitirme, deli olma hali mevsim olarak marta, sanatsal bir işlev olarak insanın yapabileceği şiir yazma etkinliği toprağa aktarılmış ve ceviz ağacı konuşturulmuştur. Ayrıca insanın vücut bölümü olarak baş, çınara aktarılmış ve keder duygusu ile de çınar kişileştirilmiştir.

Soyut kavramların daha canlı ve somut bir biçimde aktarılmasıyla yapılan bir diğer deyim aktarması biçimi ise somutlaştırmadır.¹⁷⁷ Bu biçimde anlatılmak istenilen daha canlı bir hale gelmekte ve soyut kavramların anlaşılması daha belirgin

¹⁷⁷Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.139

olmaktadır. Somutlaştırmanın bir türü olarak düşünülebilecek olan ve dilde alışılmamış bağdaştırmalara yol açan bir anlatım yolu da soyut kavramların daha canlı, daha somut anlatılabilmesi için onların somut nesnelerle bağdaştırılarak tamlamalar oluşturmalarıdır.¹⁷⁸ Azer Yaran şiirlerinde somutlaştırma olarak en çok bu şekilde alışılmamış bağdaştırmalara yol açan somutlaştırmalarla karşılaşırız.

Ve kalbimde ağır acılar
Akışıyla ağırlı bir suyun
Beni acı denizine sürüklüyorlar (Acılar, s.19)

Çağılıyor bağrımda sevinç ve acı çağlayanları (XXX, s.53)

perçemin taşsın neşenin çemberinden — uç!
kaptanı sevinçten çatılan geminin (Salıncak, s.84)

Kanımın parça etkisi — can şarapnelleri (İşkencede Ölenin Monologu, s.92)

Uzay mavisi yıldız beyazı
damıtıldı aydınlığın ruhuyla
gönülümün ışınsal imbiğinden
fısıldayan acının tortusuyla. (Ankara Seğmenler Bahçesinin Kayın Ağacına Şarkı, s.97)

Bu örneklerde görüldüğü üzere, soyut kavramlar somut kavramlarla bağdaştırılarak aktarılmıştır. Acı, sevinç, can, gönül gibi soyut kavramlar deniz, çağlayan, şarapnel, gemi, imbik, tortu gibi somut kavramlarla bağdaştırılmış ve soyut kavramların anlaşılması daha canlı bir hale getirilmiştir. Azer Yaran şiirinde benzer aktarmalara şu örnekleri verebiliriz:

halksız bir gezegen kadar yalnız
evrendeki yeni yolda ... (Ham Toprakta, s.136)

şimdi ayak basılmaz bir kumsal
acımın ve sevincimin bahçesi (ayrılık, s.187)

binyılların kanser dokusunda kaçgun,
tarihin zarlarını ve onurun giysilerini parçalayarak soyuyor (Burada Günişığı Türk, s.103)

Burada yalnızlık duygusu, halksız gezegen; acı ve sevinç, bahçe; onur ise giysi somut kavramlarıyla bağdaştırılmış ve bu şekilde somutlaştırma yapılmıştır.

¹⁷⁸Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.141

Bir başka deyim aktarması türü ise, ayrı ayrı duyu alanlarından göstergelerin bir arada kullanılarak etkili anlatımın sağlandığı aktarmalardır.¹⁷⁹ Azer Yaran şiirlerinde bu türden deyim aktarmalarına da rastlıyoruz.

Ah gecenin kılıklı ısıkları (Gece, s.15)

yeşil alev şakıyor perçemlerinde ormanın (Bahar Ezgileri, II, s.36)

Duyma duyusuyla alakalı olarak ısıklık, dokunma duyusuyla alakalı keskinlik anlamında kılıç sözcüğüyle bağdaştırılmış ve duyular arası bir aktarım yapılmıştır.

dehrin devrolduğu örgüde

şırıldıyor güneş (Tansık, s.58)

Benzer şekilde görme duyusuyla ilgili olarak güneş, duyma duyusuyla alakalı şırıldamak sözcüğüyle bir arada kullanılmıştır. Görme duyusundan duyma duyusuna aktarım yapılmıştır.

hecelerin çıtlıyor kürecikleri

suyun sağır perdelerinde (Çavlan Kalbim Taylar, s.105)

Su görme duyusuyla, sağır ise duyma duyusuyla alakalı bir kavramdır. Bu iki kavramın birlikte kullanılması ayrı duyu alanlarına ait bağdaştırmanın örneklerindedir.

avuç içinde pembe akış

çiyin cıvıltılarıdır (XXX, s.183)

Bu örnekte de aynı şekilde görme duyusuyla duyma duyusu bağdaştırılmıştır. Çiy, görme duyusuyla alakalı bir kavramken, duyma duyusuyla ilgili olarak cıvıltı sözcüğüyle bağdaştırılmıştır. Görme duyusundan duyma duyusuna bir aktarım yapılmıştır. Şiir dilinde dört farklı şekilde ortaya çıkan deyim aktarmaları Azer Yaran şiirinde etkili ve güçlü bir anlatımın oluşmasına vesile olmuştur.

2.3.2.5.2. Ad Aktarmaları, Öteki Aktarmalar

Şiir dilinde karşımıza çıkan bir başka aktarma türü de ad aktarmasıdır. Ad aktarmalarında “bir kavramın doğrudan doğruya onu gösteren göstergeyle değil, ilgili, bağlantılı olduğu bir başka göstergeyle anlatılması söz konusudur. Böylece çoğu kez daha canlı bir anlatım sağlanmış olur.”¹⁸⁰ Ad aktarmalarının çerçevesi içinde bir başka anlam olayı bir bütünün onun bir parçasıyla ya da bir parçanın yerine bütünün söylenmesi şeklinde gerçekleşen Yunanca “sünekdokhe” adı verilen

¹⁷⁹Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.143

¹⁸⁰Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.145

aktarma türüdür.¹⁸¹ Aralarında benzerlik ilişkisi bulunmayan nesneler arasında gerçekleşen ve divan şiirimizde “mecaz-ı mürsel” olarak adlandırılan söz sanatı da ad aktarmalarını ve sünekdokheyi içine alan bir anlam olayıdır.¹⁸² Divan şiirinde bu, söz sanatı şeklinde sıklıkla kullanılmıştır. Modern şiirimizde de ad aktarmalarından yararlanılmıştır. Azer Yaran şiirlerinde bu saydığımız türlerden ad aktarmaları görülmektedir.

Şair gerçi bir kuyumcu değilse de
Yüreğinin tellerinde altın biriktirir. (Şiirler Okudum Bugün, s.25)

Burada altın sözcüğü, şiir, dize, mısra gibi sanatsal kavramlar yerine kullanılmış ve değer açısından altın sözcüğüyle karşılanmış, bir ad aktarması yapılmıştır.

Bakarsın evler yerle bir
uzun ince ağıtında gözyaşlarının
tükenir analar (Bahar Ezgileri, VII, s.41)

Türkçe’de ağlamak yerine kullanılan ve bir ad aktarması örneği oluşturan gözyaşı dökmek deyimine benzer bir şekilde şiirde, ağlamak eylemi yerine “gözyaşının uzun ince ağıtı” şeklinde aktarma yapılmıştır.

Sakalım ağarır — kocar gönlüm
güzeller peşinde koştum illerde (Toprağa Bürünmek, s.73)

Bu örnekte de yine yaşlanmak eylemi yerine “kocar gönlüm” ifadesi kullanılmış, ad aktarması yapılmıştır. Aynı zamanda gönül ifadesiyle parça söylenmiş fakat bütün olarak insan kastedildiği için sünekdokhe anlam olayına başvurulmuştur.

Gizemli ışıklerde ayı
işliyor ülkemin kuyumcuları (Ay Üzerine Çeşitleme, s.83)

“Ay Üzerine Çeşitleme” isimli ayın çeşitli görünümünün anlatıldığı şiirden alınan bu mısralarda, “kuyumcu” sözcüğü “şair” yerine kullanılmış ve ad aktarmasından yararlanılmıştır. Şair, tıpkı kuyumcunun atölyesinde altını işlemesi gibi, gizemli ışığında ayı işleyendir.

Yaşam Türkiye’ye yelkenler açar (Umutlu, s.75)

Türkiye geçiyor kaldırımdan —

¹⁸¹Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.147

¹⁸²Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.147

Türkiye ve ileri oğulları (umut, s.189)

ülke uyuyor kardan bir yorganda (Kar Ezgisi, s.230)

“Türkiye” ve “ülke” sözcükleriyle bütün söylenmiş ancak, bütünün parçaları kastedilmiştir.

Güpegündüz bir el sıkıca kapadı pancurları (Rapor, s.29)

İri bir rüzgârla ve acıyla yazıyor şiirini

Her hecede yeniden vurulan bir el (Rapor, s.31)

Bu örneklerde de vücudun bir parçası olan “el” sözcüğüyle parça söylenmiş ancak kişi, insan anlamında bütün kastedilerek ad aktarması çerçevesinde değerlendirilen sünekdokhe denilen anlam olayından yararlanılmıştır.

2.3.2.6. Alışılmamış Bağdaştırmalar

Bir dilde var olan göstergeler genel olarak tek başlarına değil, tamlamalar oluşturarak, birleşimler kurarak, cümleler içinde yer alarak belli düşünce ve duyguları açıklarlar. Anlambilimsel açıdan incelenecek olunursa bu tamlamalarda bir araya getirilen öğelerin yorumlayıcı anlambilimde anlamsal belirleyiciler adı verilen özellikler ve anlamsal ayırıcılar denen nitelikler açısından birbiriyle uyumlu oldukları ve okuyan kişiler tarafından rahatlıkla algılanabildikleri görülür. Ancak dilde kullanılmamış ve mantığa aykırı yapılan tamlamalar, birleşimlerde bu anlamsal belirleyiciler ve anlamsal ayırıcılar arasında uyum sağlanamadığı için bunlar alışılmamış bağdaştırmalar adıyla anılır ve günlük dilde kullanılmazlar.¹⁸³

Şiir dilinde yer alan göstergeler okura birtakım tasarımları ve imgeleri yansıtır ancak “onların yanı sıra birçok tasarımların daha aktarılmasını, deyim yerindeyse dinleyici/okuyucunun zihnine birçok yeni tasarımın üşüşmesini sağlayan bir dil olayı alışılmamış bağdaştırmalara başvurulmasıdır. Diyebiliriz ki, bu anlatım yolu, bu sanal, şiir dilinin en önde gelen özelliklerinden biridir.”¹⁸⁴

Alışılmamış bağdaştırmalar, şiir dilinin günlük dilden ayrılan en önemli yönlerinden birini oluşturmaktadır. Şairler alışılmamış bağdaştırmalara başvurarak “sözcüklerle, onların bağdaştırılma biçimleriyle oynayarak, dilde daha önce kullanılmamış türetme ve birleştirmelere giderek okuyan/dinleyene anlam bakımından daha güçlü bir dil sunmaya, onların zihninde yepyeni, değişik tasarımlar,

¹⁸³Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.151-152

¹⁸⁴Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.152

imgeler oluşturmaya yönelmektedirler.”¹⁸⁵ Şairin şiir dilinde “etkileme ve anlatımı güçlendirme ögesi”¹⁸⁶ olarak kullandığı aynı zamanda anlambilimsel sapmayı oluşturan bu alışılmamış bağdaştırmalar yönünden Azer Yaran şiiri oldukça zengindir.

haykırmalısın çevrenlerin terli bacalarına
sözüne ezgi, ezgine yay, mızrap gerek
yorgun bağlamalardan ağıyor dilin (Mavi Ezgi, s.13)

Burada görülen “çevrenlerin terli bacaları, yorgun bağlamalar” birleşimleri alışılmamış bağdaştırma örnekleridir ve okuyanda değişik tasarımların uyanmasını sağlamaktadır.

Gecenin siyah dudağında fısıltı
ve mavi çarpı işaretleri
(...)
Gecenin karnında bir göz
zifiri suskunluğa atılmış zehir
(...)
Gecenin gırtlığında tedirginliğin sesi
(...) (Yalnız, s.17)

Yalnızlık imgesinin ön plana çıktığı “Yalnız” şiirinde oluşturulmuş olan “gecenin siyah dudağı, gecenin karnında bir göz, suskunluğa atılmış zehir, gecenin gırtlığı gibi” alışılmamış bağdaştırmalar imgenin oluşumunda ve okuyanda ana imge olarak yalnızlık duygusunun artmasında etkileyici bir anlatım ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

(...)
Evren çiçekleniyor
Düşünsel teni iklimsel giysileriyle
soy çocuklarla göksel şenlikte
Tanrı çocuksu bir düşlemde —
ışından bir anne suretinde

Tanrı çiçekleniyor (Uyanış, s.91)

Bireysel ve toplumsal acılardan uyanışın, “hayat çiçekleniyor, ülke çiçekleniyor, kuşlar çiçekleniyor, evren çiçekleniyor” şeklinde anlatıldığı “Uyanış” şiirinde “düşünsel ten, iklimsel giysi, ışından bir anne” gibi farklı bağdaştırma

¹⁸⁵Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.175

¹⁸⁶Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.152

örneklerine rastlamaktayız. Aynı zamanda şiirde, “Tanrı çiçekleniyor” alışılmamış bağdaştırması uyanışı simgeleyen bir imge olarak karşımıza çıkmaktadır.

körlüğün çocukları evrenin cidarını
zorluyor görüş erimiyle, sağırlığın çocukları
tanrıların antenlerinden sesler alıyor
tanrıların antenlerine sesler yolluyorlar (Ankara Seğmenler Bahçesinin Kayın Ağacına
Şarkı, s.98)

Şiirde kör, sağır gibi sıfatlar alışılmamış şekilde “körlüğün çocukları, sağırlığın çocukları” tamlamalarına dönüştürülürken, “tanrıların antenleri” dikkat çekici bir alışılmamış bağdaştırma örneği olarak görülmektedir.

Yorgun mutluluğuyla
eve döndü kamu
tanrısız somunuyla
umut (Kırda Dans, s.147)

Koltuğu altında alın terinin ürünü olan ekmeğiyle yorgun argın işinden evine dönen herkesi çağrıştıran bu mısralarda “tanrısız somun” imgesi emeği yücelten ve ilahi bir anlam bahşeden bir alışılmamış bağdaştırmadır.

akışın yatağında köklere sarıldı hayat
tutamlarda is soluklarda tıkanma
yüzyılların kütükleri sürüklendi
ölü devlet kabukları kırık mermer
söz çırpındı — bin yıl olmadı sabah. (Tiran Üzerine Doğaçlama, s.162)

Genel zorbalığın adı olarak tiranın toplum üzerindeki etkisinin, tirana karşıt duruşun ve tiranın çöküşünün anlatıldığı şiirde, temayla bağlantılı olarak “yüzyılların kütükleri”, “ölü devlet kabukları” anlatımı güçlendiren alışılmamış bağdaştırma örnekleridir.

Kara hükümdarlığın kara’ında korku
korkunun karasında kin
zorbalık ve istila binyıllarında
din ve soy değiştirmiş —

ikiyüzlülüğün dokumasından resmi mahramalar
giyiniyor yalan (Tarihsel Bir Tema Üzerine Doğaçlama, s.163)

İnsanı, aşkı, yurdu asırlar boyu değişerek bir bela gibi sarmalayan korku, kin, zorbalık gibi kavramların ön plana çıktığı şiirde “ikiyüzlülüğün dokumasından resmi

mahramalar giyiniyor yalan” tamlaması, içinde birden fazla alışılmamış bağdaştırmayı da barındıran anlatımı etkileyici kılan bir bağdaştırma dır.

“acılar iklimin vahası (s.111), doğal adalet enerjisinin gülü (s.113), aydınlığın yontusu (s.125), adil yücelişin mekiğı (s.136), dünyasal usun çiçekleri (s.138), yaşamın galonunda meleklerin mavi içkisi (s.143), gurubun geçkin fırını maviliğın kerpici (s.147), tanrı kızlarının korusu (s.152), gökte ölü yüzlerinden kurulu piramitler (s.159), ölüm salyangozunun yaldızları (s.166), ellerin ve usun peygamberleri (s.172), buhuri kömür Itri yağmuru (s.195), gönlümde acılar ulusu (s.205), anlamın kanlı gömleğı (s.220), kül gagalı acılar kül ayaklı acılar (s.228)”¹⁸⁷ gibi sayısı daha da arttırılabilecek alışılmamış bağdaştırma örnekleriyle dolu Azer Yaran şiirinde yer alan bu bağdaştırmalar için, genel itibariyle anlatımı etkili ve güçlü kılmış ve anlatılmak istenilenin daha az sözle fakat çok geniş tasarım ve çağrışımlarla anlatılmasını sağlamıştır diyebiliriz. Azer Yaran şiirinde yer alan alışılmamış bağdaştırmaların fazlalığı ve bu alışılmamışlığın imgelerle ve kendine mahsus şiir diliyle de desteklenmesi farklı bir şiirin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu sebeple Azer Yaran için kendine has imgeleri ve özgün alışılmamış bağdaştırma örnekleriyle başarılı bir şiirin şairidir, diyebiliriz.

2.3.2.7. Şiir Dilinde Sapmalar

Sapma adı altında ele alınan konu, gerek sözcüklerin ses ve biçim özelliklerinde, gerek dilin sözdizimi açısından niteliklerinde bilinçli olarak değişikliklere gitmeyi, dilde bulunmayan yeni sözcük ve anlatım biçimlerini kullanma eğilimini içerir.¹⁸⁸ Aristoteles Poetikası’ında yeni türetilmiş sözcüklerle uzatılmış ve kısaltılmış sözcükler, değiştirilmiş sözcüklerden bahsetmekte ve bunun daha önce kimse tarafından kullanılmadığını, ozan tarafından ilk kez sözvarlığına katıldığını ifade etmektedir. Şiir dilini inceleyen Levin, Leech gibi dilbilimciler de şiir diliyle günlük dil arasındaki ayrım noktalarının en başında saplamaları göstermektedirler.¹⁸⁹

Sanatçı oluşturmuş olduğu şiir dilinde sapmalar gerçekleştirmekle dile yeni bir güç kazandırmayı, anlattıklarının etkili ve yeni çağrışımlar, duygular uyandıran bir hal almasını sağlamaktadır. Böylelikle de şiir dili günlük dilden farklı bir boyut

¹⁸⁷Azer Yaran, *Giz Menekşesi Toplu Şiirler (1975-2002)*, Yapı Kredi Yayınları, Mayıs 2004 (Verilen sayfa numaraları bu baskıya aittir.)

¹⁸⁸Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.165

¹⁸⁹Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.165

kazanmaktadır. Azer Yaran da şiirlerinde sapmalara yer vermiş olup bu sapmaları, sözcüksel sapmalar, biçimbilimsel sapmalar, anlambilimsel sapmalar, sessel sapmalar-bölge ağızlarına özgü kullanımlar ve öteki sapmalar başlıkları altında inceleyeceğiz.

2.3.2.7.1. Sözcüksel Sapmalar

Sapma türleri içerisinde en çok başvurulan sözcüksel sapmalardır. “Dilde var olan kök ve ek biçimbirimlerin yeni yeni birleşimler içinde, yeni öğelerin türetilmesinde kullanıldığı, böylece, dilde bulunmayan göstergelerden yararlanıldığı görülür.”¹⁹⁰ Bu kullanımlarda dil normal kaynaklarının dışına çıkmakta, günlük dilden bambaşka bir boyut kazanmaktadır. Dilde var olan bir sözcükten yeni eklerle daha önce kullanılmayan bir türetme gerçekleştirme olarak sözcüksel sapma örnekleri Azer Yaran şiirlerinde karşımıza çıkmaktadır.

gençliğim gitti, ben yürüdüm ve koştum üzünçlenmeden,
suyun görünen derininde kanımın damlaları
kırmızı balıklar (Ankara Seğmenler Bahçesinin Kayın Ağacına Şarkı s.97)

Burada şair tarafından, günlük dilde var olan üzüntü anlamına gelen üzünc sözcüğüne getirilen son eklerle “üzünçlenmek” diye yeni bir kelime türetilmiş ve bir sapmaya gidilmiştir. “hüzünlenmek” gibi kullanılan bu kelime anlatımda bir etkileycilik ve okurda yeni tasarımlar uyandırma ögesi olarak kullanılmıştır.

O zaman
gümbürtüyle atıyor tepeciğin yamacında toprağın kalbi
ve tüten bir avuç duman ormanın saçaklarında eyleniyor
havanın akımı yöresinden dolanıyor
onu yersizletmiyor uzun süre (Kır Yürüyüşünde Görünümler, s.132)

Yersiz sözcüğüne getirilen eklerle türetilmiş olan “yersizletmiyor” kelimesi, günlük dilde kullanılmayan şairin türetmiş olduğu bir başka sözcüksel sapma örneğidir.

Tanrıdan yoksun çocuğum sen yenmelisin — özün
gibi yurtsuzlanmış evrenin derinlerinde öksüz (Utku İçin Kaside, s.94)

Aynı durum bu örnekte de söz konusudur. “Yurt” sözcüğünün olumsuzu olarak ve dilde daha çok “yersiz yurtsuz” şeklinde pekiştiren ikileme olarak kullanılan yurtsuz sözcüğü “yurtsuzlanmış” şeklinde kullanılmış, şair tarafından yeni bir türetme gerçekleştirilmiştir.

¹⁹⁰Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.166

cemre
meyveleniyor
zaman — şarkılanıyor al giysili
göğsel böcekleriyle (Dere, s.88)

Şarkı isim köküne yeni eklerin getirilmesiyle oluşturulmuş şarkılama sözcüğü, müzik alanında kullanılan bir terim olmakla birlikte bu sözcüğe “-yor” zaman ekinin getirilmesiyle birlikte günlük dilde var olmayan bir kullanım yaratılmış, “meyveleme” sözcüğüyle uyumlu etkileyici bir anlatım gerçekleşmesi için sapma yapılmıştır.

Bu
şakıyan suyu pınarın
dinlenmesiz baskı makinesi (Kır Çeşitlemeleri, s.77)

Bozuluşun kör dumanı gri çamuruyla
levhayı sürüdü görmesiz varlığa özgü perişanlıkta (Sis, s.115)

Bu dizelerde geçen “dinlenmesiz, görmesiz” sözcükleri, anlatımı ilgi çekici hale getirme ve şiirsel tını oluşturma amacıyla şairin türetmiş olduğu sözcüksel sapma örnekleridir. Dinlen ve gör eylemlerinin olumsuz şekilleri olarak dinlenmeme, görmeme ya da dinlenmeyen, görmeyen kullanılırken, burada –siz olumsuzluk ekiyle yeni bir türetme gerçekleştirilmiştir.

Tanrıyı düşlemeyesi dek
yabanıl düşmüştünüz (Yontu, s.253)

Bu örnekte de sözcüksel sapma örneği olarak düşlemek fiilinden türetilen “düşlemeyesi” sözcüğü ile karşılaşmaktayız. Bu örnekler harici yani şairin yarattığı türetmeler haricinde dilde var olan ancak günlük konuşma dilinde kullanılmayan kelimelere de Azer Yaran şiirlerinde rastlanılmaktadır. Şairin Türkçe algısı ile alakalı olmakla birlikte kullanılan bazı sözcükler ve günlük dilde genel kullanım şekillerinin dışında eş anlamlı karşılıkları ile kullanılan sözcükler de şiir dilinin günlük dilden farklılığını gösteren birer sözcüksel sapma örneği olarak görülebilir:

İğreti bir erinç başlıyor ağır vuruşlarında rakının (Rapor, s.31)

Akarsu varsıllığımla bu gece
Gür durgunluğunu diledim Karadeniz’in (XXX, s.51)

özden tansığa
nasıl onurlusun (Tansık, s.59)

Buğday gün mayna deniz
saçlarında yalım sorguç (Salıncak, s.84)

Fındıklığın eteğinde bir koşu
sıçırıyor dirim uzaklığından (Dere, s.88)

erik dalında
kan ötüşler burgacında (Dere, s.89)

ulusal usun alnacında kimyasal pusat yaraları var (Kar, s.138)

kepir taşıdaki lığa ilişen menekşenin (Giz Menekşesi, s.159)

yeryüzünde sinliklerden gayrı yeşil alan (Bengi, s.216)

sesçoğaltıcılardan ezan akşamın (Nektar, s.219)

taşıl gölgeye bulanmış taş (Kör Ozan, s.228)

sayrılarevinden dünyaya ilk adımınızda
bir bulutu doyasıya seyredersiniz (Dönüşümler, s.241)

Huzur yerine “erinç”, zenginlik yerine “varsıllık”, mucize yerine “tansık”, alev yerine “yalım”, hayat yerine “dirim”, girdap yerine “burgaç”, ön taraf yerine “alnaç”, balçık yerine “lığ”, mezarlık yerine “sinlik”, hoparlör yerine “ses çoğaltıcı”, fosil yerine “taşıl”, hastane yerine “sayrılarevi” gibi Azer Yaran şiirlerinde daha da çoğaltılabilecek örneklerle dolu bu kullanım şekilleri şairin oluşturduğu bir türetmeden ziyade, günlük konuşma dilinde pek karşılaşılmayan eş anlamların kullanılmasıyla oluşturulmuş ya da bir sözcüğün yabancı kökenli karşılığı yerine Türkçesinin, Eski Türkçe biçiminin tercih edilmiş şeklidir ve sözcüksel sapmaya örnek oluşturur.

2.3.2.7.2. Biçimbilimsel Sapmalar

Kimi sanatçılar ortak dilin belli, kalıplaşmış eylem çekimlerinde, sözcüklerin başka sözcüklerle bağdaştırılmasında bilinçli değişikliklere gitmekte, bir çeşit özgürlük yaratma ve beklenmeyen kullanımlardan yararlanmayı denemektedirler.¹⁹¹

Azer Yaran şiirlerinde sözcüklerin sözdiziminde bilinçli değişiklik göze çarpmakta fakat biçim açısından çok fazla sapma örneği görülmemektedir. Bunu Azer Yaran'ın Türkçe hassasiyetiyle açıklayabiliriz. Şiirinde yer alan biçimbilimsel sapma örnekleri olarak şunları verebiliriz:

Yaynevinde on altı sayfaların cınlayan sessizliği
ve ölümsüzlüğü kitabın (Ağır, s.42)

Günlük dilde sayı sıfatı olarak bir ismi belirten sözcüklere çokluk eki getirilmez. Örneğin; beş arabalar, dört evler gibi bir kullanım görülmez. Ancak şair burada biçimbilimsel bir sapmaya giderek “on altı sayfa” şeklinde olması gereken sıfat tamlamasını “on altı sayfalar” biçiminde günlük dilde var olmayan bir biçimde kullanmıştır.

Tarihin hayvanlar bahçesinde parmaklıklar içre
mumyalarda tanrı-krallar güce özgü
ölümsüzlük özleminin parçalanmış onuru
çağ aydınlığında umutlar — kara (Bun, s.218)

Günlük dilde “hayvanat bahçesi” şeklinde kullanılan tamlama, şiir dilinde –ât Arapça çokluk eki yerine, Türkçe –lar çokluk ekinin kullanılmasıyla “hayvanlar bahçesi” şekline dönüştürülerek bilinçli bir sapma yapılmıştır. Anlatılmak istenilen gerçek manada hayvanlar olmadığı için bilinçli bir seçimle bu tamlama değiştirilerek vurgulanmak istenilen “tarihin hayvanlar bahçesi” ve orda ölümsüzlük özlemiyle umutları karaya dönüştürenler ön plana çıkarılmıştır.

koyu yar dibi — karangu uyum
karangu gözeden kar çağıldııyor (Nektar, s.219)

Günlük dildeki karanlık” sözcüğünün Eski Türkçe biçimi olarak “karangu” tercih edilmiş, bu sapmayla birlikte aynı zamanda sessel bir uyum da gerçekleştirilmiştir.

ve puttan koparılmak'çin
Kabe'ye dönüştürülmüştünüz (Yontu, s.253)

¹⁹¹Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.173

bin yıl
soy-hamakta salınıyorum
ışımak'çin gecede (Oluk, s.254)

Halk şiirimizde görülen, mısralardaki hece sayısını eşitlemek, hece ölçüsüne uymak için bir ünlüyü çıkarıp kesme işaretiyle bağlamaya benzer bir durum olarak ölçüyle alakalı olmamakla birlikte “koparılmak” filine getirilen “için” edatı “koparılmak'çin” şekline dönüştürülerek, diğer örnekte de “ışımak için” biçimi “ışımak'çin” şeklinde kullanılarak biçimbilimsel bir sapma yapılmıştır.

kürekçi oğulumun soluğunda
yaratısal tözün us tozu ışıldıyor (Kırda Bir Soluk, s.171)

gölgemde bir fide gibi oğulumla
çayırlarında yürüyoruz toprağımızın (hüzün, s.188)

yıldızlar çıtlıyoroğulumun gülüşü
yurdun baharlarında arı oğlu (umut, s.189)

Türkçe’de iki heceli ve ikinci hecesinde dar ünlü bulunan sözcükler, ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında vurgusuz orta hece ünlüsü düşmektedir. Burada var olan durumun tersine “oğul” sözcüğüne getirilen eklerde orta hece ünlüsü düşmesi ve “oğlum” şeklinde kullanılması gerekirken düşürülmemiş “oğulum” şeklinde kullanılarak sapma yapılmıştır.

2.3.2.7.3. Anlambilimsel Sapmalar

Şiir dilinde yararlanılan ve okuyanda değişik tasarımların, imgelerin oluşması için başvuru alan alışılmamış bağdaştırmaların aslında anlambilimsel sapmalar olduğunu alışılmamış bağdaştırmalar bölümünde ifade etmiş ve Azer Yaran şiirinde yer alan alışılmamış bağdaştırma örnekleriyle konuyu incelemiştik. Burada Azer Yaran şiirinde yer alan başka anlambilimsel sapmalardan örnekler vereceğiz.

Uzayan zamana oturan bezginliğin ahşap kutusunda
birikmiş ölüm uğultusu (Komşuda Ölüm, s.165)

güneş akasya hamağında
yarasız bir gençliğin soluyuşuyla uyuyor
baygın kokuşlar halesi —
barış bulutu kımıltısız (Kırda Bir Soluk, s.170)

dil bağı kırık sözü paramparça
derisi yüzülen ozan göğü giyindi (Yaz, s.198)

İkinci kadehe dek dizeler kuran
Salkımsöğüt üçüncü kadehte bozuyor şiiri (Bun, s.217)

bugün
kayada dağda karda sanrı
esridim esridim — benim yeryüzü mumu
şah damarımda atıyor — Tanrı (Yeni Bir Yaz, s.234)

parmağına dokunma sade — elini tut
alini onun — Acı Tanrısı
su gibi yaşasın
kendi denizine ermiş
su gibi sevgi ömrü — su
dağ yolunda tenime yağmur
tenime — yağmur bacısı (Adviye Aysan İçin Dağ Türküsü, s.252)

koşun!
durun altında!
akar avcunuza
gömüsü ruhumun (Oluk, s.254)

ingin uykunun
kayasal mahmurluğu son eşikte
bir vahyin nehriyle sel olur (Süreğen Gece, s.260)

duyuşun özgür oğlu
uç beyi — ruhun
düşlemine kanatlar serdim (Büyük Bilgi, s.266)

ben su —
şiirin can okyanusu (Suyun Türküsü, s.272)

şiirin ulu güzergahında
duygu memurları düş memurları
suyu susturur usu sustururlar (Adanmak Türküsü, s.275)

“Ölüm uğultusu, barış bulutu, acı tanrısı, yağmur bacısı, şiirin can okyanusu, duygu memurları, düş memurları” gibi çok orijinal anlambilimsel sapmaların olduğu bu örneklerde bu bağdaştırmalar şiirde anlatımının etkili ve güçlü olmasını, uyandırdığı tasarım ve çağrışımlarla şiir evreninin genişlemesini sağlamıştır.

2.3.2.7.4. Sessel Sapmalar – Bölge Ağzlarına Özgü Kullanımlar

Günlük dilde yer alan göstergelerin ses açısından değiştirilip şiir dilinde yararlanılmasıyla oluşturulan sessel sapmalar Azer Yaran şiirinde daha çok bölge ağzlarında yer alan kelimelerin şiir dilinde kullanılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Doğunun nehri ötesinde göksel kayaların kafesinde
tanrıoğlunun ciğerleri didiliyor ve bütünleniyor karan-
lıktan sıyrılan güneşlerle. gün ısıyla nemde çözülen
çomaklarda, akışın pulanyalarıyla silinen gargalaklarda (Lacivert Yarasalar Destanı, s.121)

Sellerin, dalgaların törpüleyip kumsalda bıraktığı odun parçaları anlamına gelen “gargalak” sözcüğü Azer Yaran’ın yaşadığı Fatsa-Bolaman bölge ağzına özgü bir sözcüktür ve şiirde kullanılmıştır.

Onmadın bu ilden,
üşüdün yaktın işlerini,
yıldız çimer derede
çal giysilerini (XXX, s.182)

Kar-buhur içre bu dere
bulanık sözlerini çalkalıyor
mayıs çividiyle yağuyor findık dallarına asıyor (Derin ve Duru, s.267)

Burada yıkanmak eylemi yerine kullanılan “çimmek” eylemi ve yıkamak eylemi yerine kullanılan “yuğmak” eylemi belirtilen sözcüklerin Anadolu ağzlarında kullanılan şekilleridir. Şairin bu sözcükleri kullanması konuşulan dilin doğallığından yararlanmasıdır.

Üğrünüyor sevecen gölgeme güneş,
erliğimin bağrında dönen kadın
engin gecemde kadife şimşek (Kırık Dal, s.237)

Yaz
uçuruma derlediği buketiyle
ilerliyor vadinin engebeleri boyunca

kaynağın yalağından yudumlar alıyor (Çavlan Kalbim Taylar, s.105)

Sessiz telaşı martıların

Denizin rüzgarsızlığına ileniyor (XXX, s.51)

Salınmak anlamına gelen “üçr n mek” sözcüğünün, hayvanların su i tiğı kaynak anlamına gelen “yalak” sözcüğünün ve beddua etmek eyleminin halk ağızında yaygın kullanılan şekli olarak “ilenmek” sözcüğünün kullanılması şiir diline bölge ağızlarının bir başka yansımasıdır. Azer Yaran  iirlerinde yer alan bu örnekler, şairin yaşadığı coğrafyaya bir bağılılığının ve şiir dilinde konuşulan dilden yararlanmanın olu turduğı doğallıktan faydalanmak istemesinin bir yansıması olarak düşünülebilir.

2.3.2.7.5. Öteki Sapmalar

 iir dilinde sapmalar konusu içerisinde yukarıda belirttiğimiz sapmalar dışında başka sapma türleri de vardır. İlk olarak sözcüklerin yazımında deği ikliğı gitme olarak tanımlayabileceğimiz yazınsal sapmaları ele alacağız. Azer Yaran  iirinde bu sapmalar, büyük yazılması gereken sözcüklerin küçük yazılması, ayrı yazılan sözcüklerin bitişik ya da normal yazımlarının dışında başka şekillerde yazılması, tüm harflerinin büyük yazılması, özel isim olmadığı halde bazı sözcüklerin kesme işaretiyle ayrılması gibi değişik şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

Babam asker olursa, anne,

Çocukları ok asın benim için.

Niye hep uyuyor o  ocuk?

Adamların ba larında kanlı  rt ler.

Anne, televizyonda bu ak am niçin?

Atlara binmi  Atat rkler? (Ku ları  ld rmeyeceğim, s.32)

Atatürk sözcüğüne –ler  okluk ekinin getirilmesiyle biçimbilimsel bir sapmaya gidilmenin yanı sıra özel isim olarak ba  harfi büyük yazılması gerekirken küçük yazılarak yazınsal bir sapmaya gidilmiştir. Burada  unu ifade etmekte fayda vardır: Ulusal devrimi önemseyen ve “Mustafa Kemal’in görklü anısına” şiir ithaf eden bir  air “Ku ları  ld rmeyeceğim” isimli şiirini  ocuk söylemi ve  ocuk bakış açısı etrafında olu turduğı için  ocuk muhayyilesinde üniforma ile Atatürk’  genelleyen bir yapı düşünülerek bu şekilde bir sapmaya gidilmiştir.

sancıdan milyon oğul çıkardık

bin  nder — SAVAŞTAN

ve  nder olur — biri

başarıya doğru — su sızdırmaz

(...)

o kavga zaten kaçınılmaz
ve Batıya Doğuya Kuzeye Güneye
karşın doğa gibi kaçınılmaz — UTKU
(...) (Kurtuluş, s.262)

Şiirde yazınsal sapma örneği olarak savaş ve utku sözcüklerinin tüm harflerinin büyük yazıldığını ve aynı zamanda yön adları olarak batı, doğu, kuzey, güney sözcüklerinin küçük harfle başlaması gerekirken baş harflerinin büyük yazıldığını görmekteyiz. Bu yazınsal sapma şiirde anlatılmak ve vurgulanmak istenileni ifade etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

bak
bu şiirin
anlamak yolculuğunda
top.. rak yazdın —hecenin
düştü uçurumuna
bir zerre toprak
uğultularla (Tansık, s.58)

Burada toprak sözcüğünün normal yazımı dışında farklı bir şekilde yazılmasıyla karşılaşmaktayız. Deneysel olarak diğer mısra da yer alan “hecenin düştü uçurumuna” ifadesiyle bağlantılı olarak bilinçli bir şekilde yazılmış olan “top.. rak” şekli bir yazınsal sapma örneğidir.

dal üşüdü
ayazdı dal üşüdü
dil yazdı buz bağladı
zel düştü dal üşüdü
bu yazı dalsız domursuz
hecesi toz bağladı
bu yazı ab-dal işidir
çul düştü dal üşüdü (Hoyratlar, s.80)

Burada da toprak yazımına benzer şekilde abdal sözcüğünün “ab-dal” şeklinde yazımıyla bir yazınsal sapma yapılmıştır. Bu şiirde yer alan “dal” sözcüğünün cinas da oluşturacak biçimde farklı kullanılmasıyla alakalı olarak onu belirtmek amacıyla abdal sözcüğü farklı yazılmıştır. Bunların haricinde günlük dilde ayrı yazılan sözcüklerin şiir dilinde birleşik yazılması da yazınsal sapma örneğidir:

Tan ağarmış, bulutlu uğultuyla uyandım,
Bir evi havaya uçurdular anababa ve çocuğuyla (Rapor, s.28)

yağmur dokunuyor — patırtılarla
mavisarı bıyıklarında
durgun beyaz (Sonyaz, s.64)

O — acı. Ruhu salınır.
Ses değil, değil doku.
İmsiz o — gerçek ve yapısız
Duyuöncenin ulusu. (Gözü, s.259)

Daha da arttırılabilecek olan bu örneklerde “ana baba, mavi sarı, duyu öncesi” gibi sözcükler normalde ayrı yazılması gerekirken birleşik yazılarak bir sapma gerçekleştirilmiştir. Bir de yazınsal sapmaya Azer Yaran şiirinde özel isim olmadığı halde bazı sözcüklerin kesme işaretiyle ayrılmasını örnek gösterebiliriz:

Kara hükümdarlığın kara’sından korku
korkunun karasında kin (Tarihsel Bir Tema Üzerine Doğaçlama, s.163)

sonra kardan karadan Mart’tan parmaklar
çarptım tenime çarptım ağrılarımı (Mart, s.248)

yeniden mutlaka — umut
nasa’sız pakt’sız tıp’sız — evsiz (Adviye Aysan İçin Dağ Türküsü, s.252)

deep-blue’nuzla sizi
çevre ummana gömsem (Üçüncü Binyıl Önünde Tiranlığa Karşı Türkü, s.258)

Bu örneklerde “kara, mart, nasa, pakt, tıp, deep-blue” sözcüklerine gelen ekler kesme işaretiyle ayrılarak, aynı zamanda “mart” sözcüğünün ilk harfi küçük yazılması gerekirken büyük yazılarak yazınsal sapmaya gidilmiştir. Azer Yaran şiirlerinde daha da arttırılabilecek bu yazınsal sapma örnekleri, şairin şiir dilini günlük dilden ayıran bir özellik olmasının yanı sıra aynı zamanda anlatılmak, vurgulanmak istenileni öne çıkarmayı sağlaması açısından şiir dilinde yararlanılan bir öğedir.

Azer Yaran şiirinde gördüğümüz öteki sapmalardan biri de sözdizimsel sapmalardır. Dilin mevcut kullanımının dışında, oluşturulan tamlamaların öğelerinin yer değiştirilmesi, sıfatların isimden sonra gelmesi gibi sapmaların yer aldığı örnekler olarak şunları verebiliriz:

Tenimde sarayım

ve yıkkın damım
akordu ve gök uyumu
gür orkestramın
sözsüz söylencem
eşsiz destanım (Türkü, s.104)

tarhlarda kellesi vurulmuş — buluncun (Tiran Üzerine Doğaçlama,s.161)

betimsiz
beyaz
tay sürüsü
çavlanın (Kırda Bir Soluk, s.172)

Türkçe sözdizimine göre tamlayan+tamlanan şeklinde oluşturulan tamlamaların şiir dilinde sözdizimsel olarak bir sapmaya uğradığı görülmektedir. “Gür orkestramın akordu ve gök uyumu” şeklinde oluşturulması gereken tamlamada önce tamlanan daha sonra tamlayan söylenmiştir. Aynı durum diğer örneklerde de görülmekte “buluncun kellesi tarhlarda vurulmuş” ve “çavlanın betimsiz beyaz tay sürüsü” şeklinde günlük dilde ifade edilebilecek tamlamalarda, tamlama öğeleri yer değiştirilerek sapma yapılmıştır.

dünyanın koristleri ve solistleri
üzerinde kardan bir sahnenin
sıraya girmiş elini öpüyorlar
kör ozanın (Kör Ozan, s.229)

enel-hak — sevinç ve acı
şair gölgemin benim tenidir (Bir Gözeden Evreni Düşünmek, s.273)

Bu örneklerde de tamlama öğeleri yer değiştirirken aynı zamanda özne, nesne, tümleç, yüklem şeklinde var olan kurallı sözdizimi bozulmuştur. “Sevinç ve acı benim şair gölgemin tenidir.” şeklinde özne ve yüklemden oluşması gereken söz dizimi sapmaya uğratılmıştır.

sızılı kırdan uğuldayan ormanda
kuşbakışı ağzı
kocaman
mavi. (Mavi Ezgi, s.13)

Kim bilir şu sıra yine
toparlanma döneminde
oyuncu sessizliğinde deniz

yeşil damarlı mermer
uykusuz
sert

tiz. (Gece, s.15)

Günlük dilde sıfatlar isimlerden önce gelir, bu örneklerde günlük dilin var olan kurallarının dışına çıkılarak, hem isimden önce hem de isimden sonra sıfatlara yer verilmiştir. “Yeşil damarlı uykusuz sert tiz mermer” şeklinde söz dizimine uygun sıfat tamlaması yerine “yeşil damarlı mermer uykusuz sert tiz” şeklinde kullanım tercih edilerek sözdizimsel sapma yapılmıştır. Örneği daha da çoğaltılabilecek, şairin anlatımı etkileyici hale getirmek için bilinçli ya da tamamen farkında olmadan yaptığı bu sapma türü de şiir dilinde, anlatımın güçlü hale gelmesini sağlamıştır.

2.3.2.8. Şiir Dilinde Ses Öğelerinden Yararlanma

Bir ses ve anlam bütünü olarak şiir ve şiir dilinde ölçü, uyak gibi ses öğelerinden yararlanma anlatımı etkili ve coşkulu hale getirdiği için şairler tarafından kullanılmaktadır. İnsanoğlunun sese, müziğe olan eğilimi de düşünüldüğünde bunun yarattığı etkileycilik ögesi olarak şiir dilinde uyak, ses ve sözcük yinelemeleri, cinas, ölçü ve ritm gibi ses öğeleri şiirde ön plana çıkmaktadır. Azer Yaran şiirlerinde de bu ses öğelerinden yararlanılmıştır. Azer Yaran şiirlerinde yararlanılan bu öğeleri az önce saydığımız başlıklar açısından incelemeye çalışacağız.

2.3.2.8.1. Uyak (Kafiye)

“İki ya da daha çok dizenin sonundaki aynı sesin yinelenmesi”¹⁹² olarak tanımlanan uyak, dünya şiirinde ve Türk şiirinde çok yaygın olarak kullanılan bir ses ögesidir. Yarım uyak, tam uyak, zengin uyak, göz uyağı, kulak uyağı gibi çok değişik türleri bulunan uyak, şiir dili üzerinde duran dilbilimcilerden R. Jakobson’a göre, şiirde yalnızca ses açısından değil, bağladığı birimler arasında doğal anlamsal bir ilişki de meydana getirmektedir: “Uyak, tanımını sesbirim ve eşdeğerli sesbirim gruplarının düzenli yinelenmesine dayandığı halde uyağı yalnızca ses açısından ele alarak işlemek haksız bir basitleştirmeye gitmek olacaktır. Uyak, bağladığı birimler arasına doğal, anlamsal bir ilişki de getirir.”¹⁹³

Uyak, uzun yüzyıllar dünya şiirinde çok yaygın, vazgeçilmez bir öge olarak yer almıştır, ölçüsüz, uyaksız anlatım biçimleri şiir sayılmamış, biraz da bu yüzden,

¹⁹²Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.186

¹⁹³Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.190

birçokları, yeterince uyak bulmayı ve ölçüye uyan sözcükler sıralamayı şiir yazmak sanmışlardır. Kimi zaman da dize sonunda saplanıp kalmış, beğendikleri bir sözcüğe uyak bulabilmek için büyük bir zorlama içine girmişlerdir¹⁹⁴ diyen Doğan Aksan’a göre şiirde yerinde kullanılan uyak, önemli bir etkileme ögesi olmakta, kimi zaman şairin başarı anahtarlarından birini oluşturmaktadır.¹⁹⁵

Divan ve halk şiirimizde uyaklı ve ölçülü söyleyişe hatta bir uyak üzerinden şiir oluşmaya varan anlayış modern şiirle birlikte eskisi kadar itibar görmemiş, fakat modern şiirde de zaman zaman şairler tarafından uyaklardan yararlanılmıştır. Modern şiirde ahenk, uyak yerine daha çok seçilen kelimelerdeki seslerin uyumuyla sağlanmıştır.

Azer Yaran şiirinde de ses öğelerinden yararlanma olarak bazı şiirlerinde uyaklı söyleyişin ön plana çıktığını görmekteyiz. Kendisi de *Mayıs* çizgisini izleyen bazı şiirlerinde yarım uyaklar ve ses anıştırmaları uyguladığını¹⁹⁶ dile getirmektedir. Ancak şunu belirtmeliyiz ki Azer Yaran şiirlerinde divan ya da halk şiiri örnekleri gibi uyağa sıkı sıkıya bağlılık görülmez. Biçime bağlı kalarak oluşturduğu şiirlerinde tamamen dizeler birbiri ile uyaklı olsa da genelde serbest formda oluşturduğu şiirlerinde uyak bazı dizeleri birbirine bağlayan ve ses açısından ritim oluşturan bir yineleme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ruhumda ipek pençeler; eski bir düş
Dağılan anıları taradı,
Unutulmuş bir türkü ve ilk öpüş
Ve kestane gözlerini aradı.

Geçitten daldım aynı koruya,
Yüreğimde bastırolmaz dürtü,
Kıskanç meşe yine hazır beni kovmaya,
Bir yaprak düştü, çınladı içimde ürküntü

Sorguya çektim ağaçların her birini,
Pembe çiçeğim nerde diye,
Ve ak kavak boğdu sesimi
Yaprakların korusu başladı türküye.

¹⁹⁴Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.189

¹⁹⁵Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s. 191

¹⁹⁶Yıldız, “Azer Yaran ile “Burada Gün Işığı Türk” ve “Deniz ve Ten” Üzerine Söyleşi”, s.26-27

Telaşla aradım dört bucağı,
Tüm dallar esti küskün, kaygısız,
Kaldırdım yerden her bir yaprağı
Öpüşlerle şenelttiğimiz gölgeler ıssız.

Evine koştum, taş merdivene
Doğruldu son umudun kuşkulu tadı,
Eşikte salınan boyun yerine
Eski bir kapı rüzgârla gıcırdadı. (Dönüş, s.26)

Bu şiirde öpüş-düş, tara-ara; koruya-kovmaya, dürtü-ürküntü; birini-sesimi, diye-türküye; bucak-yaprak, kaygısız-ıssız; merdivene-yerine, tadı-gıcırdadı sözcükleri birbirini ile uyaklıdır. Dörtlüklerin birinci ve üçüncü, ikinci ve dördüncü dizelerinin abab, cdcd, efef şeklinde birbirine uyaklanmasıyla oluşturulan çapraz uyak düzeni kullanılmıştır. Azer Yaran'ın biçime bağlı kalarak oluşturduğu uyaklı şiirlerinde dizeler genel olarak çapraz uyak düzeni ile uyaklanmıştır.

Buruk bir aşkın tüy yüküyle
Patikalardan uzaklara gidiyordum,
Bozkırdan büyülmüş türküyle
Karnına çekiyordu beni yurdum

Uykulu denizi terkederken
Ayışığı tekneleri kalaylıyordu,
Sabırlı ağlar kuma değerken
Balıkçılar işleri kolaylıyordu.

Vedalaşıyordum dilimde toy sözlerle,
Yeşil perçemler döküyordu yamaçlar,
Son burun izliyordu beni yaygılı gözlerle
Ve başlıyordu susuz kıraçlar.

Şimdi bağrımda titreyişler ve ateşli koşuyla
Yeşil yamaçlarında parçalandım, sularında söndüm,
Rumunda son zenginliğini kurtarmak telaşıyla
Ey şehir, sana döndüm. (XXX, s.47)

“Karadeniz Şarkıları” başlıklı bölümde yer alan bu şiirde de yüküyle-türküyle; gidiyordum-yurdum gibi yine abab, cdcd, efef şeklinde çapraz uyak düzeni kullanıldığı görülmektedir. Bunun haricinde uyaktan arta kalan aynı görevdeki eklerin redif olarak tanımlandığı düşünüldüğünde, üçüncü dörtlükte göz-söz; yamaç-

kıraç sözcükleri arasında –öz ve –aç tam kafiye oluştururken, arta kalan –lerle ve –lar ekleri de redif olmakta ve yine sessel açıdan ahenk öğeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Körpe yüreğimi yorup bitirmiştir
Bir kız, saçlarında tüter fesleğen
Altın parçalar alıp götürmüştür
O, bir türlü gerçekleşmeyen.

Deniz, kayalar ve martılar hep eski biçimde,
Kıyıda duru bakışlarda sevinçli yıldızlar.
Ben de katılsam bu sevince ne çıkar,
Ama örgütlenmiş bir kez hüznün içimde.

Yine o eski zenginliği acı tarıyor,
Bazı şeyler değişmiş, festivaller, sergiler,
Alanlarda devrimci belgiler,
Çatıları demet demet ışık sarıyor.

Bu kutsal kıpırdanışın dili yine aynı,
Buranın yeşili, martıları, suyu ve değirmeniyim,
Çağılıyor bağrımda sevinç ve acı çağlayanı,
Yüküm ağır, ben bu dilin çevirmeniyim. (XXX, s.53)

Bu şiirde de şiirin birinci ve dördüncü dördlüğünde çapraz uyak düzeni kullanılmışken, ikinci ve üçüncü dördlüğünde abba, cddc şeklinde oluşan sarmal uyak düzeni kullanılarak uyak anlayışı açısından farklı bir yapı oluşturulmuştur. Serbest formda yazdığı şiirlerinde ise bazen uyağın sadece şiirde yer alan bazı dizeler arasında görüldüğünü ifade etmiştik.

(...)
Buğday gün mayna deniz
saçlarında yalım sorguç
perçemin taşsın neşenin çemberinden — uç!
kaptanı sevinçten çatılan geminin
buyruk ver yaralım suyu.

(...)
Su ayna kırık pınar ses baygın
avuçta kaygan tansık
dindi oyun yalnızlığı uzuyor salıncağın
dalga siperde gökcisimleri oynaşıyor

bir ılık bin ılık
dizginsiz bir özlemin ağrısı.
(...) (Salıncak, s.84)

Örnekte de görüldüğü üzere serbest formda oluşturulmuş olan şiirde, sorgu-
uç, tansık-ılık sözcükleri ve eklerle birlikte baygın-salıncağın sözcükleri uyaklı
sayılabilirken diğer dizelerde herhangi bir uyaklı söyleyişe yer verilmemiştir. Uyak
konusunda Azer Yaran şiirlerinde yer alan örnekler daha da arttırılabilir, fakat ortak
nokta olarak Azer Yaran biçime bağlı olarak oluşturduğu şiirlerinde uyaklı
söyleyişten yararlanmışken biçimin serbestleştiği şiirlerinde uyaktan bir ses ögesi
olarak bazı dizelerde yararlanmıştır diyebiliriz.

2.3.2.8.2. Şiir Dilinde Ses Yinelemeleri

Şiir dilinde önemli yer tutan müzik öğelerinden biri ses ve sözcük
yinelemeleridir. Bu yinelemelerin “deyimlerde, atasözlerinde, kalıp sözlerde de
görülmesi, kuşkusuz, bunların sözleri ve metinleri hatırd tutabilme, kalıcılık olanağı
sağlama ve oluşturduğu melodi nedeniyle insana zevk verme gibi özelliklerinden
kaynaklanmaktadır.”¹⁹⁷ Fransızca allitération olarak adlandırılan ses yinelemesi
“Türk şiiri incelemelerinde genellikle aynı dize içinde belli seslerin yinelenmesi
olarak anlaşılmaktadır.”¹⁹⁸ Bu yinelemeler şiire müziksel bir etki sağlayarak okura da
zevk vermektedir. Şiirde kullanılan seslerin şiirin konusuyla alakalı olduğu mesela
sessiz bir ortamı anlatırken “l,r,m,n” ünsüzlerinin sıkça kullanıldığı savaş sesleri
canlandırılırken “p,ç,t,k” gibi patlayıcı seslerden yararlanıldığı biçimindeki görüşlere
de rastlanılmaktadır.¹⁹⁹ Başlı başına şiirdeki seslerin sayılması şeklinde ayrı bir
inceleme konusu olabilecek bu görüş de şiir dilinde ses yinelemelerinin etkili yönünü
göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

Hayatı müziğin içerisinde geçmiş bir sanatçı olarak Azer Yaran şiirlerinde ses
yinelemeleri müziksel bir etki yaratarak okura zevk vermektedir. Şiirlerinde
dikkatimizi çeken bir özellik olarak seslerin oluşturduğu armoni dikkati çekmekte bu
da şiir dilinde tınısal olarak bir etki yaratmaktadır.

evrenin tozu
umman susuz
havasız fanus

¹⁹⁷Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.203

¹⁹⁸Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.04

¹⁹⁹Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.207

tannan kabuğum

ışsınız gölge
bulutsuz yağmur
uzamsız bölge
ağaçsız dallar
gövdesiz eller

yoldaşsız yürüdüm
eşliksiz aştım
hiçten kaynayan
yiten bir ömrü

ışsınız gölge
bulutsuz yağmur
tensiz ruhum
buutsuz ağır

tensiz ruhum
tohumsuz cenin
yitik ömrüm
kargasız kavaklar
nesnesiz esin
kimsenin yaşamı
saçımda aklar

göleti acının
buutsuz ağır
çekimsiz uzamın
sancısı sürer

benim sürer
ham yerde ruhum
buutsuz ağır
buutsuz ağırm (İmprovizasyon, s.60)

Örnek olarak seçtiğimiz bu şiire genel olarak bakıldığında kısa mısra düzeni içerisinde seslerin sağladığı ahenk dikkati çekmektedir. Özellikle sözcükleri oluşturan ünlü seslerin kalın ve ince ünlü olarak büyük ünlü uyumuna uyan bir yapıda olması, şiiri oluşturan sesler sayıldığında toplam 396 sestten 160 tanesinin

ünlü ve bununda 75 tanesinin a ve u sesleri olduğu düşünülürken şiirde bu seslerin yinelenmesi ile sağlanan bir ahenk dikkati çekmektedir. Bu örnek tüm şiirleri üzerinden genişletilebilir, çünkü şiir dilinde melodiyi sağlayan en önemli unsur uyak, ünlü-ünsüz tekrarı gibi ses yinelemeleridir. Günlük dilde atasözleri, deyimler gibi kalıplaşmış ifadelerde ve şiir dilinde de görülen melodi yaratan bir zevk ögesi olarak ses yinelemeleri Azer Yaran şiirinde de başvurulan bir ahenk unsurudur.

2.3.2.8.3. Öteki Yineleme Türleri

Ses yinelemelerin yanı sıra sözcük ve söz öbeklerinin bazen de bir dizenin tamamen yineleniği görülmektedir. “Özellikle sözcük ve öbeklerinin, bütün bir dizenin yinelenmesi ses açısından bir etkileme sağlamakta, bir uyum, bir ritm oluşturmakta, tıpkı, müzik yapıtlarında zaman zaman ana melodinin yinelenmesi ya da çeşitlemelerle anımsatılmasında olduğu gibi, dinleyende uyanan ses imgesini pekiştirmektedir.”²⁰⁰ Konuşma dilinde de görülen bu yineleme örnekleri, şiirde anlatılan konunun ön plana çıkarılmasında vurgulanmak istenilenin pekiştirilmesinde de önemli bir etkiye sahip olmaktadır.

Nüket Güz, yinelemeler ile ilgili olarak “yineleme ya da yinelemenin kesilmesinin, yapıtın şiirselliğini etkileyen bir işlev olarak benimsendiği belirtmektedir. Yazara göre şiirsel yapıyla sözdizimsel yapıyı birbirine bağlayan bu özellik, kimi araştırmacılara göre şiirselliği tanımlamaya yarayan özelliklerdendir.”²⁰¹ der. Şiir dili üzerindeki Türkçe yayınlar arasında Ünsal Özünlü’nün çalışmasının doğrudan doğruya yinelemere değinen bir çalışma olması yönüyle anılmaya değer olduğunu ifade eden Doğan Aksan, Özünlü’nün bağlaç yinelemesi, önyineleme, artyleneleme, zıt-paralel yineleme kıvrımlı yineleme, tırmanma, zıt yapıllı yineleme, çaprazlama, ikizleme, koşut yineleme, çapraz yineleme, ek yinelemesi, sözdizimsel yinelemeler, anlambilimsel yinelemeler ve metinsel yinelemeler gibi yineleme türleri üzerinde durduğunu ifade etmektedir.²⁰² Tüm bunların ortak noktası olarak şiir dilinde yinelemeler, müziksel açıdan bir ahenk oluşturmakta ve şiirde işlenen konunun pekiştirilmesinde, vurgulanmak istenilenin ön plana çıkarılmasında yararlanılan bir öge olmaktadır.

²⁰⁰Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.215

²⁰¹Nüket Güz’den aktaran: Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.218

²⁰²Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.217

Azer Yaran şiirlerinde de sözcük ve söz öbeklerinin, dizenin yinelenmesi şeklinde karşımıza çıkan yinelemeler müziksel bir etki yaratmanın yanısıra şiirde vurgulanmak istenilenin ön plana çıkarılması işlevini görmektedir.

hiç kimse yok
avluda kış
odada sobadan başka

hiç kimse yok
harman yerinde bahar
duvarsız camda
salınan perdeden başka

hiç kimse yok
hayat — durduğum taş
kütlesi — anlam

kanatlı sanrıda — kuş
hiç kimse yok

hiç kimse yok — ışıksız gece
ama — hiç kimse yok — düş
algı ötesi Tanrı

hiç kimse yok

şiir koşuyor aşka
duyuş algı kavrayış
düş düşlem imge yaratışın
yeni sözü us ve acı

hiç kimse yok
avluda acı perisi
ve tenimde Şiir Tanrısının
gölgesinden başka (Yalnızlık Şarkısı, s.65)

Bir dizenin yinelenmesi şeklinde “hiç kimse yok” dizesinin her bölümün başında ve bazen ortasında tekrar etmesi şiirde sessel bir ritim sağladığı kadar bundan ziyade şiirde anlatılmak, vurgulanmak istenilen yalnızlık duygusunun okur zihninde pekiştirilmek istenilmesi ile alakalı olarak karşımıza çıkmaktadır.

kara bir çağ dönüş yolları
kara bir çağ tamudan geldim
karanlığı buladım gözyaşlarıma
yol boyu görüş eksi ses türküsüz
bir devir kımiltısız karabasanda
hücrelerin içeriğinde kara zerreler
kara zerrelerde ten darmadağın
ve kürtüne kar basan yel aralığından
bir müjdeyle seğirdi serçe parmağım
tenin duygusuna yaz geldi

kara bir çağ boğuk boralar
kara buzullar gecikmiş aksak
donuk yürekler soğuk umutlar
kara alkışlar koşup durarak
kara tanyerinde ağardı ufuk
puslu ekranda göksel gonca
ulu çığırdan görkemle indi
soyundu karanlık urbalarında
evrenler arası ak bir haber
toprağa apansız yaz geldi
(...) (Yaz, s.197)

Bir bölümünü alıntıladığımız “Yaz” isimli bu şiirde mecazi anlamda kötü, uğursuz gibi anlamlara gelen “kara” sözcüğünün sürekli yinelenmesiyle vurgulanmak istenilen ön plana çıkarılmıştır. Bu sözcüğünün içerisinde yer aldığı karanlık, karabasan gibi sözcüklerin birlikte kullanılmasıyla müziksel anlamda bir etkileycilik sağlanmıştır.

bir bulut bin maviye dönüşür
düşünüz dönüşürse bir buluta
bir şiir dağcısı olun mağara mimarı —
siz düşününüzü gerçek kılın
bir bulut bin maviye dönüşür

bir bulut öyle içten durur
özel olur — bir bulut
bulut yurda benzeyebilir
bulut — kardeş bulut — anaç
bir bulut öyle içten durur

bulut Avrupa'ya dönüşür
öbür anakaralara bulut
koloni yerlisine benzeyebilir
bulutta belirir taştan bir ulus
bulut kayboluşa benzeyebilir
ve bir bulutta kaybolursunuz

bir bulut bir haber olsa
bulutu dağıtır rüzgâr
bir bulut sevgi olsa
bulutu dondurur soğuk
bir bulut bir haber olsa
(...) (Dönüşümler, s.241)

Bulut etrafında umuttan ölüme çeşitli dönüşümlerin anlatıldığı bu şiirde “bir bulut bir maviye dönüşür” dizesinin ve “bulut” sözcüğünün sürekli tekrarlanmasıyla diğer örneklerde olduğu gibi yinelemenin sessel ve anlamsal açıdan yarattığı özellikten yararlanılmıştır. Aynı durum aşağıdaki örnekte de görülmektedir:

milyar yaprak içinde
bir yaprak nice durur
durdum senin bahçende

milyar yaprak içinde
bir aşk nice durur
durdum senin aşkında

milyar yaprak içinde
bir acı nice durur
durdum acı ülkende

milyar ölüm nöbetinde
bir ölüm nice durur
öldüm ölüm beldende

milyar gazelin humusu
döner bir can sürer
şimdi, dalımdan koptum

ben uçtum uçtum sende (Milyar Yaprak İçinde, s.200)

Burada “milyar, bir, nice durur, durdum” sözcükleri sürekli tekrarlanarak, melodi oluşturmuş, milyar ve bir sözcükleri arasındaki zıtlıktan yararlanılarak verilmek istenilen duygu belirgin hale getirilmiş, aynı zamanda “durdum” yinelemesi son bölümlerde “öldüm, uçtum” şeklinde beklenmedik bir sonla bitirilerek duygusal etki yaratılmıştır. Azer Yaran şiirlerinde görülen sözcük ve sözcük öbeği yinelemesinin en dikkat çeken örneklerinden biri olarak:

(...)

ürünlü dal ürünlü dal

eğ başını eğ başını

ipte esiyor rüzgâr

gururlu dal gururlu dal

er başını er başını

yüksek esiyor rüzgar

başın sel içi başın sel dışı

durgun ve akkın durgun ve akkın

bir sel sonrası belirir aklın

titrek kavak rüzgârda titrer

sal başını sal başını

usumun suyla deliren rüzgâr

es başını es başını

sel bağlanır yel bağlanmaz

titrek kavak titrek kavak

mavi kelebeğin soluğu — titre

kök direnir kök direnir

(...) (Kavak Ağacına Türkü, s.236)

“Kavak Ağacına Türkü” isimli bu şiir verilebilir. Bu şiirde dizelerde yer alan sözcükler çift tekrar edilmiş, böylelikle şiirin başlığına uygun olarak “türkü” formatında bir nakarat havası verilirken ritim yakalanmıştır. Aynı zamanda tekrar edilen sözcüklerle zihinde suyun dalgalanması, rüzgârın esmesi ve kavak ağacının yapraklarının sallanması gibi olaylar canlanmaktadır. Örneği daha da arttırılabilecek bu yineleme örnekleri Azer Yaran şiirinde önyineleme, artyineleme, zıt-paralel yineleme, çapraz yineleme gibi belli yineleme türlerinden ziyade melodi oluşturmak için kullanılmıştır. Yineleme, şiirde anlatılan ve vurgulanmak istenilen konuyla bağlantılı olarak sözcük, söz öbeği, dizenin tamamının yinelenmesi şeklinde Azer Yaran şiirlerinde görülmektedir.

2.3.2.8.4. Ölçü ve Ritim

“Tarih boyunca değişik ulusların şiir örnekleri üzerinde gerçekleştirilecek genel bir inceleme, hece sayısına ve hecelerın niteliklerine dayanılarak oluşturulmuş kalıpların ve biçimlerin şiir dilinde önemli bir öge olarak yer aldığını ortaya koyacaktır.”²⁰³ Türk şiirinde de dizelerde yer alan hecelerın sayısal olarak eşitliğine dayalı hece ölçüsü ve hecelerın nitelik olarak açıklık ve kapalılığına dayalı aruz ölçüsü gibi ölçüler değişik zamanlarda kullanılmıştır ve ölçünün yarattığı ritimden yararlanılmıştır.

Eskiye bağlığını sürdüren ya da halk şiir geleneğini devam ettiren şairler de olmakla birlikte bu ölçü anlayışı özellikle cumhuriyet dönemi Türk şiiriyle yerini ritmin daha çok ses ve sözcük yinelenmeleriyle sağlandığı ölçsüz serbest şiire bırakmıştır. Azer Yaran şiirlerinde de, ölçü olarak hece ya da aruz gibi herhangi bir ölçü kullanımı görülmez. Biçime bağlı oluşturduğu şiirlerde de dörtlük nazım birimi, uyak gibi unsurlar görülürken hecelerın sayısına ya da niteliğine bağlı herhangi bir ölçü kullanmamıştır. Ölçüden doğan ritim yerine de seslerin ve sözcüklerin yinelenmesiyle oluşan ritimden yararlanmıştır.

2.4. Metinlerarasılık Açısından İncelenmesi

Metinlerarasılığın, kabaca iki ya da daha çok metin arasında bir alışveriş, bir tür konuşma ya da söylem biçimi olarak tanımlandığını ifade eden Kubilay Aktulum, kavramın genel anlamıyla bir yeniden yazma (réécriture) işlemi olarak algılanabilir olduğunu dile getirmektedir.²⁰⁴ Gürsel Aytaç da metinlerarasılığı şu şekilde tanımlamaktadır:

İster edebi ister teknik, hiçbir metnin dışı tam kapalı olmadığı görüşüyle edebi metnin dokusuna hem edebiyat alanından hem de başka alanlardan metin parçaları katılabildiğinin, böylece de dilin bütüncül bir deney (Universalexperiment) olma niteliğinin ortaya konması.²⁰⁵

Metinlerarasılığın yalnızca yazınsal ya da dilsel olana özgü bir kavram olarak kalmayıp çok farklı disiplin içerisinde yeniden tanımlanarak kullanılan bir kavram olduğunu ve böylelikle anlam ve kapsam alanının genişlediğini ifade eden Kubilay Aktulum, metinlerarası bakışın “bir yazınsal kavram olmakla kalmayıp ele alınan her nesneden yeni anlamlar çıkarmaya olanak sağlayan, tutarlı, özgün bir yöntem olarak

²⁰³ Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.229

²⁰⁴ Kubilay Aktulum, *Metinlerarasılık//Göstergelerarasılık*, Kanguru Yayınları, Şubat 2011, s.452

²⁰⁵ Gürsel Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, 2013, s.235

görülen, çok yönlü bir okumanın önünü aralayan, yazından başka sanatın öteki biçimlerinin sanatsallıklarını ortaya koymak adına önemli açılımlar”²⁰⁶ sağladığını dile getirmektedir.

Metinlerarasılık kuramının öncülerinin “her metnin bir önceki metinlerden alıntılarla inşa edildiğini onların toplamı olduğunu ve onun kendi başına bağımsız bir üretim olamayacağını”²⁰⁷ ileri sürdüklerini ifade eden Ali İhsan Kolcu, bir metinle öteki metinler arasındaki her türden ilişkiye metinlerarası ilişki denildiğini dile getirmektedir.²⁰⁸

Metinler arasında bir alışveriş işlemi, çok yönlü bir okumanın ve yeni anlamların kapısını aralayan bir kuram olarak metinlerarasılığın belli başlı teknikleri olup olmadığı hususunda Şaban Sağlık, metinlerarasılık denilince akla sabitleşmiş bir kurgu tekniğinin gelmediğini, pek çok teknikle metinlerarası ilişki kurulabildiğini ifade etmekte ve bu teknikleri metin ekleme yöntemi, metin dönüştürme yöntemi, taklit (parodi ve pastiş), yansılama (parodi), alaycı (gülünç) dönüştürüm, öykünme (pastiche), alıntı ve gönderge, gizli alıntı, anıştırma, adaptasyon, kendi metnine göndermede bulunma olarak ifade etmektedir. Kubilay Aktulum, Nurullah Çetin, Yıldız Ecevit gibi isimlerin de metinlerarası teknikler hakkında söylediklerinden hareketle bu teknikleri tanıtmaktadır.²⁰⁹

Azer Yaran şiirlerinde metinlerarası ilişki örneklerine rastlamak mümkündür. Azer Yaran’ın şiirlerinde alıntı ve gönderge, en çok rastlanan metinlerarası tekniklerdir.

Metinlerarası ilişkilerde öne çıkan bir kavram olarak gönderge, “bir metinden alıntı yapılmadan okuru doğrudan bir metne gönderir.”²¹⁰ Burada önemli olan göndergenin kapalı bir anlatımla değil açık bir şekilde yapılmasıdır. Gönderge yazar adlarına, roman kahramanlarına, şiir kişisine, tarihi karakterlere de olabilir, bu da alıntısız göndergeleri işin içerisine sokmaktadır. Kubilay Aktulum, metinlerarası ilişki biçimlerinden göndergenin geniş anlamını ifade ederken aynı zamanda gönderge çeşitlerine de değinmektedir:

²⁰⁶ Aktulum, *Metinlerarasılık/Göstergelerarasılık*, s.9

²⁰⁷ Ali İhsan Kolcu, *Edebiyat Kuramları Tanım-Tenkit-Tahlil*, Salkımsöğüt Yayınevi, Temmuz 2010, s.302

²⁰⁸ Kolcu, *Edebiyat Kuramları Tanım-Tenkit-Tahlil*, s.300

²⁰⁹ Şaban Sağlık, *Hikâye/Anlatı/Yorum*, Hece Yayınları, Kasım 2014, s.69-71

²¹⁰ Aktulum, *Metinlerarasılık/Göstergelerarasılık*, s.435

Geniş anlamıyla bir metinde bir çağın, bir türün (yazınsal olsun ya da olmasın), bir geleneğin vb. yanmetinsel göstergelerden biriyle olduğu kadar yalnızca yapıt başlıklarının, yazar adlarının ya da bir roman, trajedi, şiir kişinin, tarihi bir kahramanın, kutsal kitaplardan birinin adının açıkça anılması alıntısız göndermeleri için içine sokar.²¹¹

Gönderge aynı zamanda şiirin okur tarafından anlamlandırılmasında da önemli bir işleve sahiptir. Mesela ölüm konusunun işlendiği bir şiirde Kabil ismine bir gönderge yapıldığında, dini bir olay olan Habil-Kabil olayına ve yeryüzünde ilk ölüm hadisesine bir gönderme yapılmış olur ki böylelikle şiirde işlenen ölüm temasının anlamsal yönü kuvvetlendirilmiş olur.

Azer Yaran şiiri göndergeler bakımından zengin bir şiirdir. Şair sadece metinlere değil doğrudan isimlere, toplumsal ve dini olaylara, mitolojik, tarihi karakterlere ve onların özelliklerine gönderme yapmıştır.

İlk olarak Azer Yaran'ın şiirlerinde edebiyat alanına giren göndergelere bakacak olursak, burada başka şairlere ya da onlarla ilişkili yaşamında önemli yer tutan edebiyata bir yönüyle temas etmiş kişilere yapılan göndergeler karşımıza çıkmaktadır:

Beni ve kardeşlerimi büyüttü mavi dumanlı bir ocaktan

Ve eğitti içimde çınar gibi bir şiiri, eğitti Nazım Hikmet. (Şiirler Okudum Bugün, s.25)

“Nazım Hikmet” adının anılmasıyla doğrudan şaire bir gönderme vardır. Bu gönderme aynı zamanda bağlamıyla düşünüldüğünde Azer Yaran'ın şiir kaynaklarından birinin Nazım Hikmet olduğunu göstermektedir. Nazım Hikmet etkisinin bir göstergesi olarak, onun şiirlerine yaptığı göndermeler de bulunmaktadır.

ben ceviz ağacıym —taşa büyüdüm (Ceviz Ağacının Türküsü, s.270)

Bu ifadeler de bizi Nazım Hikmet'in;

Başım köpük köpük bulut, içim dışım deniz,

ben bir ceviz ağacıym Gülhane Parkı'nda²¹²

mısralarına göndermektedir.

Seni seviyorum, yüreğimin atışını dert eder gibi,

Uykudan uyanan ellerimle görüp ışığını aşkın,

Başucumda dallar arasından mavi göğü fark eder gibi (Seni Seviyorum, s.44)

²¹¹ Aktulum, *Metinlerarasılık//Göstergelerarasılık*, s.435-436

²¹² Hikmet, *Yeni Şiirler (1951-1959)*, s.134

Bu mısralarda da yine Azer Yaran'ın şiir kaynakları maddesinde dile getirdiğimiz şekliyle “bir çınar gibi şiirini eğiten” Nazım Hikmet'in etkisi söz konusudur. Mısralalar bizi Nazım Hikmet'in;

Seviyorum seni ekmeği tuza banıp yer gibi
geceleyin ateşler içinde uyanarak
ağzımı dayayıp musluğa su içer gibi”²¹³

mısralarına göndermektedir.

gür yalnızlığın çetelesi
kuzdan çetelesi közden
dumandan çetelesi cinayetin
acının buzdan çetelesi (Menekşeye Kaside, s.251)

“Menekşeye Kaside” isimli “Metin Altıok'un anısına” ithaf edilmiş olan şiirde yer alan bu ifadelerle, 2 Temmuz 1993'te Sivas'ta Madımak otelinin yakılmasıyla bir toplu kıyıma maruz kalan ve 9 Temmuz 1993'te hayata gözlerini yuman Azer Yaran'ın yakın dostu Metin Altıok'a ve onun yaşadığı bu acı olaya gönderme yapılmaktadır.

yürek yersizlendi — kaya
yanık yürek — kömür
yürek bir ağaç — sökülmiş
kanar çukurlarda su ağrısı
parmağına dokunma sade — elini tut
elini onun — Acı Tanrısı (Adviye Aysan İçin Dağ Türküsü, s.252)

Metin Altıok gibi yakın dostlarından biri olan ve onunla aynı kaderi paylaşan Behçet Aysan ve onun eşi Adviye Aysan, Azer Yaran'ın hayatındaki önemli simalardır. Adviye Aysan, Azer Yaran gibi Ankara Üniversitesi DTCF Rus Dili ve Edebiyatı mezunudur, dostlukları buraya dayanmaktadır. “Adviye Aysan İçin Dağ Türküsü” isimli şiirinde Adviye Aysan adının anılmasıyla doğrudan Adviye Aysan'a yapılan gönderme ve şiirde geçen “yanık yürek — kömür , Acı Tanrısı” ifadeleri Adviye Aysan'ın yakalandığı hastalığa ve Behçet Aysan'ın öldürülmesi olayına yapılan bir göndermedir.

dil bağı kırık sözü paramparça
derisi yüzülen ozan göğü giyindi (Yaz, s.198)

enel-hak acunda ruhum yüzüldü (Deniz ve Ten, s.207)

²¹³ Nâzım Hikmet, *Son Şiirleri (1959-1963)*, Yapı Kredi Yayınları, Ocak 2017, s.59

Bu mısralarda da yine tasavvufi boyutuyla başka şairlere yapılan gönderme söz konusudur. Tasavvufi bir merteye olan “ene’l-hak” ifadesi, Arapça doğrudan okunduğunda “Ben Hakkım” anlamına gelmekle birlikte tasavvufi manada kastedilen şey vahdet-i vücud düşüncesinin yansımasıdır. Yani Allah’tan başka hiçbir varlık yoktur, anlamına gelmektedir. Tasavvufi şairler olan Hallac-ı Mansur’un “Ene’l-hak” dediği için derisi yüzülmüş, Nesimi de bu ifadeden dolayı kadı tarafından idam ettirilmiştir. Şiirde bu göndermelerin kullanılmasıyla bu olaylara gönderme yapılmaktadır.

Din ile ilgili kavramlara yapılan göndermeler de Azer Yaran şiirinde ön plana çıkmaktadır. Bunlar ya bizzat peygamberlerin özellikleri ile alakalı ya da dini olaylarla alakalı göndermelerdir.

bir sandalda yalvaçlar soyunun çocukları var,
su ve yol başlarını İblisin tuttuğu
(...)
burada yaşamın İblis dikmeden kadehini
vadide yol ve su başının kavşağına
incir fidanını diyor melek (Fanus, s.142)

Bu dizelerde Firavunun emrettiği üzere tüm erkek çocuklarının öldürülmesi karşısında Allah’ın emriyle bir sandala bırakılıp Firavun’un eşi Asiye tarafından bulunan ve sarayda büyütülen Hz. Musa kıssasına gönderme yapılmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de Kasas suresi 7-9. ayetlerde bu olay şöyle geçmektedir: “7.Musa’nın anasına: Onu emzir, kendisine zarar geleceğinden endişelendiğinde onu denize (Nil nehrine) bırakıver, hiç korkup kaygılanma, çünkü biz onu sana geri vereceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız, diye bildirdik. 8. Nihayet Firavun ailesi onu yitik çocuk olarak (nehirden) aldı. O, sonunda kendileri için bir düşman ve bir tase olacaktı. Şüphesiz Firavun ile Hâmân ve askerleri yanlış yolda idiler.9. Firavun’un karısı (sepetin içinden erkek çocuk çıkınca kocasına:) Benim ve senin için göz aydınlığıdır! Onu öldürmeyin, belki bize faydası dokunur, ya da onu evlât ediniz, dedi. Halbuki onlar (işin sonunu) sezemiyorlardı.”²¹⁴ Doğaya İblis’in kadehini dikmeye çalışması ancak meleğin incir fidanını dikmesi imgeleri üzerinden iyi ve kötü mücadelesinin anlatıldığı bu şiirde böyle bir göndermeye başvurulması Hz.

²¹⁴Kur’an-ı Kerim, Kasas, 28/7.8.9., Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. Ali Özek, Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez, Prof. Dr. Mustafa Çağrı, Prof. Dr. Sadrettin Gümüş ve Doç. Dr. Ali Turgut, Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1.Baskı, Mart 2015 (Kur’an-ı Kerim’den verilen mealler bu baskıya ait olup, bundan sonra sure adı ve ayet numarası şeklinde verilecektir.)

Musa – Firavun ilişkisinden yola çıkılarak iyi ve kötü, hak ile batıl yönleriyle şiirin anlamlandırılmasını sağlamaktadır.

gök köprünün altından akıyor su
gök köprünün altından ummana
Musa'nın vadisinde — su yalıyor (Kavak Ağacına Türkü, s.235)

Musa ismiyle doğrudan Hz. Musa'ya gönderme yapılmaktadır. Musa'nın vadisi, umman, su gibi sözcük ve söz öbekleri Hz. Musa'nın hüküm sürdüğü coğrafyayı, Kızıldeniz'i ikiye ayırması gibi hadiseleri de hatırlatmaktadır.

Ve yine acının kondu zarına
allar içinde iyi haberler kuşu
her bir teli evrensel tanyerlerinin usaresinden
mahmur şarkısında hızır yorgunluğu
aşmış kainat içre atılımında kan denizlerinden. (Ham Toprakta, s.136)

Hz. Hızır, Kur'an-ı Kerim'de adı geçmemekle birlikte İslam dininde peygamber olabileceği kuvvetle muhtemel “kendisine ilim bahşedilen” önemli bir kişidir. Hz. Musa'yla , İlyas peygamberle bağlantılı olarak anlatılmakla birlikte, kültürümüzde zorda kalanlara yardım etmesi sebebiyle “Kul sıkışmayınca Hızır yetişmezmiş, Hızır gibi yetişmek” deyimleri türemiştir. Bu mısralarda bunla bağlantılı olarak “hızır yorgunluğu” alışılmamış bağdaştırmasına yer verilmiş ve bir gönderme yapılmıştır.

Zulmünüzün kamu acısı içre
durur soluksuz ruh —
deep-blue'nuzla sizi
çevre ummana gömsem
kaç çift yaratık hangi Nuh
kaç Ararat olursunuz. (Üçüncü Binyıl Önünde Tiranlığa Karşı Türkü, s.258)

Tiranlığa, zorbalığa ve onların istenilen çöküşüne ait imlemelerin olduğu bu şiirde, çift yaratık, Nuh, Ararat sözcükleri dini göndergelerdir. Ku'an-ı Kerim'de de karşılığını bulan Büyük Tufan olayını, Hz. Nuh'un bir gemi yapmasını ve oraya her yaratıktan bir çift almasını anımsatmaktadır. Ankebut suresi 14. Ayette “Andolsun ki biz Nuh'u kendi kavmine gönderdik de o bin yıldan elli yıl eksik bir süre onların arasında kaldı. Sonunda onlar zulümlerini sürdürürken tufan kendilerini yakalayiverdi.”²¹⁵ şeklinde anlatılan Büyük Tufan'ın yine Hud Suresi 44. Ayette “(Nihayet) «Ey yer suyunu yut! Ve ey gök (suyunu) tut!» denildi. Su çekildi; iş

²¹⁵Ankebût, 29/14

bitirildi; (gemi de) Cûdî (dağının) üzerine yerleşti. Ve: «O zalimler topluluğunun canı cehenneme!» denildi.”²¹⁶ şeklinde sona erdiği ifade buyrulmaktadır. Ancak şiirde geçen Ararat ifadesi bu olayın Tevrat kaynaklı şeklidir. Tevrat’ın Yaratılış Kitabı 8. Bölüm 4. ayetinde “Gemi yedinci ayın on yedinci günü Ararat Dağları’na oturdu.”²¹⁷ ifadesi yer almaktadır. Bu göndergeyle şiirde, tiranların zorbalık saltanatının yok edilmek istenmesi ve onların yok edilmemek için her yolu denediği düşüncesi kastediliyor olabilir. Yine aynı şiirde geçen aşağıdaki mısralarda da dini göndergeler mevcuttur:

İşkencenize karşı doğrulup
ten varsın ağır şiirler söylesin —
heceden sıratlar kurulur
görsem düşersiniz.

Ey şair, canındaki İsa
usuldur öç güdücü değil!
Ama ruhun o yufka yalvacı
dökülen kamu kanı bağışlasa
hiçbir şeyi unutmayan acı

amansız kan sorucudur
amansız kin sorucudur (Üçüncü Binyıl Önünde Tiranlığa Karşı Türkü s.258)

“Heceden sıratlar kurulur” dizesinde dini bir kavram olarak “Sırat Köprüsü” göndergesi mevcuttur. Cehennem üzerine kurulu olan ve iyi amel işleyenlerin geçip, günahı çok olanların ise geçemeyecekleri bu köprü, tiranın çöküşünü isteyen şairin bunu anlamlandırmak için başvurduğu bir göndergedir. Yine “canındaki İsa” sözcükleriyle Hz. İsa’ya gönderme yapılmıştır. Hz. İsa’nın Hristiyan inancında çarmıha gerildiğine inanılır. Kur’an-ı Kerim’de Nisa suresi 156-158. ayetlerde ise 156: “Bir de inkâr etmelerinden ve Meryem’in üzerine büyük bir iftira atmalarından; 157:Ve «Allah elçisi Meryem oğlu İsa’yı öldürdük» demeleri yüzünden (onları lânetledik). Halbuki onu ne öldürdüler, ne de astılar; fakat (öldürdükleri) onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilâfa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler; bu hususta zanna uymak dışında hiçbir (sağlam) bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmediler. 158: Bilâkis Allah onu (İsa’yı) kendi nezdine kaldırmıştır.

²¹⁶Hûd, 11/44

²¹⁷Tevrat, Yaratılış, 8:4, <http://www.yolgosterici.com/tevrat/tevrat01.htm> (03.01.2017)

Allah izzet ve hikmet sahibidir.”²¹⁸ şeklinde çarmıha gerilmediği, öldürülmediği, Allah katına yükseltildiği ifade edilmektedir. Hıristiyan kaynaklı olarak şiirde görülen Hz. İsa’nın çarmıha gerilişi, çektiği acı ile tiranın işkencesinde çekilen acılar arasında ilişki kurulmuş olup, tiranın döktüğü kanı o canındaki İsa olan şair bağışlasa da acı bağışlamayacaktır; çünkü acı amansız kan ve kin sorucudur.

Üflese suretine Tanrı,
yine o şiiri ben yazamam
varlık ışıyla önce aydınlanmalı,
toprak yazacaktır, yazacak (Gömü, s.259)

İnsanın yaratılışına “Üflese suretine Tanrı” dizeleriyle gönderme yapılmaktadır. Hicr suresi 29. Ayette: “«Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın!»”²¹⁹ şeklinde ifade buyrulan insanın yaratılışı ve Allah’ın yarattığı insana kendi ruhundan üflemesi, Allah’ın tecellisi olarak yaratılması, topraktan yaratılması gibi olgulara gönderme yapılmaktadır. İnsanın yaratılışı ile şiir mucizesi arasında ilişki kurulmakta ve Azer Yaran’ın doğacı anlayışı devreye girmektedir, şiiri o değil toprak yazacaktır.

bugün
kayada dağda karda sanrı
esridim esridim — benim yeryüzü mumu
şah damarımda atıyor — Tanrı
kanımla Tanrı arasında ışın tarabalar (Yeni Bir İlk Yaz, s.234)

“Yeni Bir İlk Yaz” şiirinde doğayla başbaşa aşkı yapan, kırdan dolaşan, gül budayan şairin doğada ve teninde Tanrı’yı duyusunun ifadesi olarak “şah damarımda atıyor Tanrı” dizeleriyle “Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz ve biz ona şah damarından daha yakınız.”²²⁰ şeklinde ifade buyrulan Kaf suresi 16. ayetine gönderme yapılmaktadır.

ey pazar yerine yaşadığım yalnızlık
zehirli bir ateş var kaburga kavşağında
geceye ten tanında gizlediğim dostluk (Delirmek, s.21)

Bu dizelerde de “kaburga kavşağı” göndergesiyle Hz. Adem ve Hz. Havva’ya yapılan bir gönderme söz konusudur. Hüseyin Avni Cinozoğlu şiirin Adem’in kaburga kemiğinden yaratılan Havva meselesini hatırlattığını ve şiirde Kısası

²¹⁸Nisâ, 4/156,157,158.

²¹⁹Hicr, 15/29.

²²⁰Kâf, 50/16.

Enbiya'daki bir doğum hali ile şiir mucizesi arasında bir benzerlik kurulduğunu ifade etmektedir. ²²¹ Azer Yaran'ın da şiir tanımları dikkate alındığında göndergelerin şiirdeki işlevi ortaya çıkmaktadır. Yalnızlığın Azer Yaran'ın şiir yaratısında önemli bir figür olduğu düşünüldüğünde pazar yerinde yalnız olan şairin şiir mucizesi gerçekleşmeye başlamış demektir, tıpkı bu Hz. Havva'nın Hz. Adem'den yaratılışı gibi, yalnızlık ikliminde şiirin şairden yine şair tarafından yaratılışıdır.

levhadan düşürülmüş tende sürüdüm canı
ruhun yordamıyla yokladım yaralarımı — (Giz Menekşesi, s.159)

Levh-i mahfuz, korunmuş levha, “bütün nesne ve olaylara ilişkin ilâhî ilim ve takdirin kayıtlı bulunduğu kitap”²²², Allah katında her şeyin bilgisinin önceden var olduğu kitap anlamlarına gelmektedir. “Giz Menekşesi” şiirinde geçen “levhadan düşürülmüş ten” göndergesi bu kavrama yapılan bir göndermedir. O andan itibaren acıyla donatılmış ruh imgesi verilmektedir.

ve puttan koparılmak'çin
Kabe'ye dönüştürülmüştünüz
— o boş puthaneye

çünkü yabanıldan yükseliriz
-bizde-tanrısallığa
duyuya-usa kavuşur

yabanıldan yükseliriz
doğa — duyuya usa
bizde Tanrıya kavuşur (Yontu, s.253)

Bu dizelerde de “Ka'be” göndergesiyle doğrudan İslam dinine, “puttan koparılmak'çin” ifadesi ile İslam öncesi putlara karşı yürütülen mücadelelere, Hz. İbrahim'in putları kırması olayına gönderme yapılmaktadır. Şiirin devamında ise tanrısallığa, doğanın tanrıya kavuşması gibi ifadelerle kamutanrıcılık ön plana çıkmaktadır.

dünya
halk eylemiyle tamu
dünya
halk emeğiyle uçmak (Yol, s.256)

²²¹Cinozoğlu, “Azer Yaran: Orda Bir Köy Var Uzakta”, s.30

²²²Yusuf Şevki Yavuz, “Levh-i Mahfuz” Maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, C.27, s.151

Azer Yaran'ın şiir dilinde Türkçe anlayışı ile ilgili olarak tamu (cehennem), uçmak (cennet) sözcüklerinin kullanılması dini bir göndermedir. Dünyanın cehennem ve cennete benzetilmesi eylem ve emek kavramlarının halk indinde karşılığını bulmasına bağlanmıştır. Dünya halk eylemiyle kötülüğün bahşı olarak tamuya, halk emeğiyle de iyiliğin bahşı olarak uçmağa benzetilmiştir.

Ve vurulursa özü en son başağın,
ağusu öldürümün bulursa bir ol,
göz açtırma — aman verme hayıflanmaya,
vuruluşun burçlarını zaptederek — öl. (Ürküsüz, s.72)

Devrimci duruşun ön plana çıktığı “Ürküsüz” şiirinde yer alan “vurulursa özü en son başağın” ifadesinin Yuhanna’ya göre İncil’de geçen yere düşen buğday danesi yaşarsa tek filiz verir, ölürse yüzlerce filiz verir ifadesiyle ilgili olarak şairin ontolojik hakikatle alakasını içeren bir mecaz olduğunu ifade eden Hüseyin Avni Cinozoğlu, Yuhanna Vahyindeki bu mecazın Deniz Gezmiş, Mahir Çayan, Hüseyin Cevahir gibi genç yaşta öldürülen devrimcilerin efsane olmalarını da aşıkare eden bir hikmet cümlesi olduğunu, Azer Yaran’ın bu şiirinin de bu mecaza yapılan görkemli bir zeyl olduğunu dile getirmektedir.²²³ Bu açıdan bakılırsa başak göndergesi ile İncil’deki bu ayete bir gönderme yapılmış olur. Devrimci duruş açısından da düşünüldüğünde Deniz Gezmiş gibi devrimci kişilerin alt anlamda yattığı düşünüldüğünde yine metinlerarası ilişkilerden biri olan anıştırma yapılmıştır, denilebilir.

Azer Yaran şiirinde görülen bir başka gönderge, mitolojik öğelere yapılan göndermelerdir. Özellikle Yunan Mitolojisinin ön planda olduğu bu göndermelerde, Yunan tanrılarının temsil ettiği özellikler şiirlerin ya da daha özel olarak dizenin anlamlandırılmasında önemli olmaktadır.

Bebek Pan, ezgisinden tanyeri dökülür
bilge, gökkuşağında ateşler kurar
bağrı Onun toprak ocağıdır
külünün köz, sürer derinlerinde. (Şiir, s.57)

Burada Pan göndergesi ile Tanrı Pan’a gönderme yapılmaktadır. Pan, “Dağlık Arkeida’da küçükbaş hayvanların, çobanların tanrısı, çoban kavalını sevmekte, güzel nympha (aslında başı örtülü, yani gelin anlamına gelen nympha, kırlarda, sularda,

²²³Cinozoğlu, “Azer Yaran: Orda Bir Köy Var Uzakta”, s.43

ormanlarda yaşayan doğal ve tanrısal varlıkların dışı olanlarına verilen ad²²⁴) ların peşine düşen tanrıdır.²²⁵ Tanrı Pan, çıkardığı gürültülü “panik” adını alan seslerle de özdeşleşmiştir. Şiirde Azer Yaran’ın tabiat algısı ile eş olarak yapılan göndergenin yanı sıra Pan’ın çıkardığı ses, gürültü olarak değil ezgi olarak yer almıştır.

yola fişkırmakta olan oluğun
gerinmekte olan boz toprağın
ağmakta olan günün
hayatın kasıklarında seğirdi Eros. (Pastırma Yazı, s.110)

Aklın batıp yüreğin berhava olduğu, soluğun tıkanıdığı, sağduyunun öldüğü bir yazda, bir umut imgesi olarak okunabilecek bu mısralarda Eros göndergesi ile, “ilkçağın en eski metinlerinden beri evrende birleşme ve üremeyi sağlayan doğal bir güç olarak karşımıza”²²⁶ çıkan tanrı Eros’a gönderme yapılmıştır. “Hayatın kasıkları” alışılmamış bağdaştırması da üremeyi ifade eden bir öge olarak birleşme ve üremeyi sağlayan tanrı Eros’la birleştğinde bağlam daha anlamlı hale gelmektedir. Oluğu, toprağı, günü, hayatı tüm “kara”lardan kurtarıp yeniden üretmenin imgesi olarak okunabilir.

Ve güdümlü bir uzay köpeğinin kozmik bir paçavrayı
sürüyebileceği gibi, ışıklı yorganında dinlenen yeryüzünü
Hadesin yokluğuna çekiyorlardı, ayın çevresine ölüm
gazlarından kurs doluyorlardı...(Lacivert Yarasalar Destanı, s.119)

Bilimsel ve teknolojik gelişmelerle katledilen doğa, yeryüzü, usun değil belanın yönettiği evren, yerin kalbini kemiren kanalizasyon zorbalığının sıçanların olduğu bir yaşamda yapılan Hades göndergesi, onun “ölüler ülkesinin tanrısı” olmasına yapılan bir göndermedir ve aynı zamanda isim olarak “görünmez anlamına gelen Hades adı hem tanrının kendisi, hem de egemen olduğu ölüler ülkesi için kullanılır.”²²⁷ Dolayısıyla şiirde “Hadesin yokluğu” bağdaştırmasıyla ışıklı yorganında dinlenen yeryüzünün ölüler ülkesinin görünmezliğine, yokluğuna çekilmek istenmesi anlatılmış olunmaktadır.

Akşamın tutuyor yakamozunda
İyi Tanrının getirdiği köz
Kafdağının çarmıhında o
ve yeşil yalımlarla su

²²⁴ Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, Aralık 1972, s.280

²²⁵Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s.299-300

²²⁶Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s.133

²²⁷Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s.151

yanıyor. (Kırda Bir Soluk, s.171)

“İyi Tanrının getirdiği köz” ifadesi ile tanrı Prometheus’a gönderme yapılmaktadır. Prometheus, “ateşi tanrılardan çalmış ve insanlara vermiş, tanrıların kurmuş olduğu düzene karşı geldiği için de zincire vurulmuş”²²⁸ bir mitolojik karakterdir. “Prometheus, başlangıçtan beri insanlardan yana geçmiştir, onlara dayanarak Titan’ların öcünü almak ve Olymposluların egemenliği yerine insanların egemenliğini getirmek emelindedir. Yeni bir devrimin hazırlayıcısıdır.”²²⁹ Bu yönüyle bakıldığında Prometheus ismi verilmeden onun ateşi çalıp insanlara vermesi, Zeus gibi özgürlüğü elinde tutan diktatör bir tanrıya kafa tutuşu, tanrının itibarının zedelenmesi ve insanın egemenliğinin kurulması hadisesi üzerinden tek ve zorba bir egemenlik anlayışı yerine insan egemenliğinin, adalet isteğinin ön plana çıkarılması ve “buğdayın ve güneşin onuru” ifadeleri üzerinden emek kavramının yüceltilmesi , aynı zamanda insanların egemenliğini gerçekleştirmek için kendini feda eden ve zincire vurulan Prometheus üzerinden devrimci bir bakış da söz konusudur diyebiliriz.

saksıda Köpük Tanrıçanın kışkırttığı
yüz bir doruğu aşkın — kaçırılma tavında
yüz bir Helena (Yılbaşı Çiçeği, s.196)

“Köpük Tanrıça” ifadesi ile aşk ve güzellik tanrıçası Afrodit’e gönderme yapılmaktadır. “Denizin köpüklü dalgalarından doğduğu”²³⁰ anlatılan bu tanrıça şiirde başka bir efsanevi kişilik olan “güzeller güzeli”²³¹ Helena ile birlikte kullanılmıştır. “Kaçırılma tavi” ifadesiyle de Helena’nın Homeros destanlarında anlatılan Lakedaimon’da Artemis’e sunu sunarken Atina yiğidi Theseus’un saldırısına uğrayıp kaçırıldığı²³² efsaneye gönderme yapılmaktadır.

Saray bahçesine
zamane imparatoriçesinin endamında
çağ ötesi ağ u açıyor
Tamara öldürücü bir aşka çağırıyor
ve öpüşler kasırgasının hançerleriyle
Kleopatra günışığını bekliyor. (Tarihsel Bir Tema Üzerine Doğaçlama, s.164)

²²⁸Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s.327

²²⁹Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s.326

²³⁰Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s.52

²³¹Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s.164

²³²Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s.166

Bu dizelerde Tamara isminin anılmasıyla ve onun öldürücü aşka çağırması bağdaştırmasıyla Tamara efsanesine gönderme yapılmaktadır. Efsaneye göre çok eskiden bir papaz, ülkesinden eşi ve kızıyla göç edip gölün ortasında bir adaya yerleşir. Kızın adı Tamara'dır. Adada bir kilise yapar. Bu papaz, insanları pek sevmemektedir. Tam adanın karşısında da Türkler yaşamaktadır. Papazın kızı bir gün otururken karşıda bir genç görür. Bu genç de Türk'tür. İki genç birbirine aşık olurlar. Kız her akşam gaz lambası tutarak Türk gencin yüzerek adaya gelmesini sağlamakta, her gün böyle görüşmektedirler. Bunu fark eden papaz, kızını kiliseye kapatıp, gaz lambasını karşıya tutar. Genç geldiğinde papaz genci öldürür. Genç ölürken "Ah Tamara! Ah Tamara!" diye can verir. Kız da gencin ölümüne dayanamayarak kendini öldürür.²³³ Van gölü üzerinden bulunan Akdamar adasının isminin gencin ölürken söylediği "Ah Tamara" sözcüğünden ve bu olaydan geldiğine inanılmaktadır. Şiirde bu efsaneye gönderme yapılmakta, aynı zamanda da Kleopatra isminin anılmasıyla tarihi bir şahsiyet olan Mısır İmparatoriçesi Kleopatra'ya gönderme yapılmakta, acının büyüklüğü onun endamında, ihtişamında anlatılmaktadır.

Azer Yaran şiirinde öne çıkan göndergelerden bazıları da toplumda ön plana çıkmış kişilere, toplumsal ve tarihi olaylara, şahsiyetlere yapılan göndermelerdir.

En ciddi derdi yavrunun
Sert öğretmen, kurşun kalem, defter,
En mutlu çocuğu yurdunun
Çikletten çıkınca Lefter. (XXX, s.52)

"Lefter" adının anılmasıyla Türk milli takımının efsanevi futbolcusu Lefter Küçükandonyadis'e gönderme yapılmaktadır. Onun şahsında bakkallarda, marketlerde satılan sakızlardan çıkan futbolcu yapıştırmalarına ve onun çocuk yaşantısına yarattığı sevince, o büyük mutluluğa çocuk teması etrafında yer verilmektedir.

gün vuran yağmurda ışın-tanrıça
çavlanda söndü dindi uğur
musikiye kıyıldı Osmanlıca
bir yalının çöplüğünde yakıldı bahar
buhuri kömür İtri yağmuru (İtri Üzre, s.195)

²³³Necati Demir, *Türk Efsaneleri Cilt 1-2*, Edge Akademi, Ankara 2013, C.2, s.23

“İtri Üzre” isimli bu şiirde şiirin başlığında büyük bestekar İtri’ye gönderme yapılırken, şiirde yer alan “buhuri kömür İtri yağmuru” alışılmamış bağdaştırmasıyla Buhurizâde Mustafa İtri anlatılmaktadır. Şiirde geçen “ışın-tanrıça” ifadesi “çalgı ve ezgiyi, şiir ve dansı, kısacası her türden sanatı esinleyen büyük yaratıcı tanrı”²³⁴ ışık tanrı Apollon’a yapılan bir göndermedir. Şiirde Apollon ile İtri’nin musiki yönü yüceltilmektedir. Aynı zamanda Osmanlıca ifadesiyle de bir gönderme yapılmakta, İtri’nin kayıp bestelerine yazıklanma dile getirilmektedir.

(...)

arzın gömüsünü sökse Çingiz

yağı yargısına düşmeyeceksin

(...)

kopuz

ulus ruhunun dut sazi

kopuz

ulus ruhunun görk sözü (Kopuz, s.203)

Türk ulusal musikisinin “kopuz” adlı en eski Türk sazına yapılan göndermeyle yüceltildiği bu şiirde, “Çingiz” özel adıyla Moğol imparatoru Cengiz Han’a ve “arzın gömüsünü sökse” ifadesiyle onun yönetim anlayışına, “yağı” sözcüğüyle de yine o devirde düşmana verilen ad oluşu itibarıyla tarihsel bir gönderme yapılmaktadır.

Taun kimyası dünyasal usun çiçeklerini kavurdu

ulusal usun alnacında kimyasal pusat yaraları var

geçirimsiz devirler boyunca işkencenin çatlaklarından süzülen

has umut ahşap düş karlar altında

saf onurun sızlayan kemikleri gibi Çanakkale tarlalarında (Kar, s.138)

“Çanakkale” özel adının kullanılmasıyla tarihi bir olay olarak “Çanakkale Savaşı”na gönderme yapılmaktadır. Dünyasal aklın çiçeklerini vebanın kavurması, ulusal aklın ön tarafında pusat yaralarının olması, umudun, düşlerin karlar altında kalması ile Çanakkale şehitlerinin onur mücadelesi ve o şehitlerin toprağın altında oluşu arasında bağlantı kurularak benzetme yapılmıştır.

bakışımız düşümüze dönüşüverdi

düşümüz fikrimize

ruhumuzu olgun kılar acı

sancıdan milyon oğul çıkarırdık

bin önder — SAVAŞTAN (Kurtuluş, s.262)

²³⁴Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s.57

“Mustafa Kemal’in görklü anısına” ithaf edilmiş bu şiirde Atatürk’e gönderme yapılırken aynı zamanda şiirin adı olarak “Kurtuluş” sözcüğü ile de tarihi bir olay olan “Kurtuluş Savaşına” gönderme yapılmaktadır. “Sancıdan milyon oğul çıkarırdık” dizesiyle de Onuncu Yıl Marşında geçen “On yılda on beş milyon genç yarattık” dizelerine gönderme yapılarak şiirin tamamında ulusal devrim övülmektedir.

sevgimizin oyuncakların
bayram sabahı ışıkla yıkanmış saçların
Türkiye’nin üzerinden kanla geçiyor
bir fırtınanın kara silindirleri. (Bahar Ezgileri, VII, s.41)

Bu şiirde ve daha birçok şiirde görülen toplumsal olaylara gönderme, burada “fırtınanın kanlı silindirleri, Türkiye’nin üzerinden kanla geçiyor” ifadeleri ile verilmiştir ki o da 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ülke, toplum üzerinde oluşturduğu baskıya, diktaya yapılan bir göndermedir. “Fırtınanın kara silindirleri” ifadesi o devirde askeri güçle milli irade temsili olan siyasal iktidarı ele geçirenlere ve onların silindir gibi her şeyi, herkesi ezen anlayışına yapılan göndermedir. Azer Yaran şiirlerinde toplumsal olaylar bağlamında faşizmi lanetleyen, “gagasında güneş taşıyan özgürlüğü vurmuşlar (s.38), ölüm yüklü bulutlar altında toprağım (s.40)”²³⁵ gibi ülkenin ve toplumun acı geçmişine yapılan göndermeler mevcuttur.

Yaşamı ve mesleği düşünüldüğünde Azer Yaran şiirinde yer alan göndermelerden biri de müzikle ilgili göndermelerdir. Kubilay Aktulum’un ifadesiyle bir “göstergelerarasılık”²³⁶ olan bu göndermeler Azer Yaran şiirlerinde halk türkülerine, müzik alanı ile ilgili terimlere gönderme yapmak şeklinde ortaya çıkmaktadır.

ay usul düşen
sele giden gelin Ayşem

Ay eğri bıçak yarası
Fatsa-Ünye arası (Ay Üzerine Çeşitleme, s.82)

²³⁵ Azer Yaran, *Giz Menekşesi Toplu Şiirler (1975-2002)*, Yapı Kredi Yayınları, Mayıs 2004 (Verilen sayfa numaraları bu baskıya aittir.)

²³⁶ Göstergelerarasılık, iki farklı gösterge dizgesi arasındaki (örneğin yazının resimle, resmin müzikle vb.) alışveriş işlemini, değişik gösterge dizgelerine ait yapıtlar arasındaki açık ya da kapalı ilişkileri belirtir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kubilay Aktulum, *Metinlerarasılık – Göstergelerarasılık*, Kanguru Yayınları, İstanbul 2011

Burada “Gelin Ayşem” isimli Sivas yöresine ait halk türküsüne gönderme yapılmaktadır. Türkünün şiirle ilgili kısımları şu şekildedir:

Koyun gelir yata yata
Çamurlara bata bata
Gelin Ayşe'm sele gitmiş
Yosunları tuta tuta²³⁷

Yine aynı şiirde yer alan “Fatsa-Ünye arası” dizesiyle de bir Ordu türküsü olan;

Ünye Fatsa arası Ordu'da kuruldu
Hekimoğlu dediğin (Naranim) o da vuruldu.²³⁸

dizelerine sahip “Hekimoğlu” türküsüne gönderme yapılmaktadır:

(...)
Çiftetelli, karşılama oynuyorlar
Samanyolu'nun damlayan ağartısında
(...)
Bakıyor
nehirlerin buzlandığı çağda
ürün istiflediği zamanda ruhun
evrensel komün barikatlarına
talan akınlarında çalınan
han mülkünün harem burcunda
orada bir Bessmertnova (Kırda Dans, s.147)

Bu dizelerde de yine çiftetelli, karşılama gibi halk oyunlarına yer verilmesi, aynı zamanda Sovyetler Birliğinin bale sanatçısının Bessmertnova adının anılmasıyla da göstergelerarası bir gönderme yapılmaktadır. Evrensel komün barikatlarına ürün istiflediği zamanda ruhun orada bir Bessmertnova olmak istemesi olarak düşünüldüğünde gönderge daha anlamlı hale gelmekte, Sovyetler Birliğine onun özelinde “Sosyalist-Markist” düşünceye bir gönderme yapılmaktadır. İdeojik kimlik olarak bu düşüncenin Bessmertnova'sı olmak olarak da yorumlanabilir. “Samanyolu” ifadesiyle de Kerime Nadir romanı ve Berkant'ın şarkısı olan “Samanyolu”na gönderme yapılmaktadır.

Bunun haricinde doğrudan müzik alanına ait terimlere de gönderme yapılmaktadır. Okurdan müziğe dair bilgi isteyen bu göndergelerin anlamı bilinmeden dizenin anlamlandırılması da zorlaşmaktadır. “Sonyaz” şiirinde geçen

²³⁷Özbek, *Folklor ve Türkülerimiz*, s.291

²³⁸Özbek, *Folklor ve Türkülerimiz*, s.311

“senkop” (Aksatım, olağan vurgu düzeninin değiştirilmesi yöntemi), “Yaz Bozumu” şiirinde geçen “fortissimo” (müzik terimi çok güçlü), “Anka” şiirinde yine masalsı bir kuş olarak anka kuşuna gönderme yapılırken aynı zamanda şiirde geçen “piano” (müzik biliminde çok hafif, yumuşak ses), “forte” (gürlük çeşidi, güçlü), “puandort” (uzatma) gibi sözcüklerin kullanılması da müzik alanına ait göndermelerdir ve bu sözcüklerin anlamı bilinmeden şiirin anlamlandırılması da mümkün olmamaktadır.

Azer Yaran şiirlerinde yaptığı ithaflarla da bazı şahsiyetlere göndermelerde bulunmuştur. “Salıncak” ve “On Dördüncü Yaşa Şarkı” şiirlerini “Göksay’a” ithaf etmiştir. Göksay Yaran, Azer Yaran’ın oğludur. “Nüve” şiiri “Celaledin Rumi’nin anısı için” şeklinde Mevlana’ya ithaf edilmiş ve onunla bir buluşmanın ürünüdür. Aynı zamanda şiirde geçen “odlandırıdım odlandır odlan od ‘o’ sesi” Mevlana’nın Mesnevi’de anlattığı ney’in hikâyesine yapılmış bir göndermedir. “Menekşeye Kaside”, “Metin Altıok’un anısına” ithaf edilmiştir ve onun öldürülüşünün ancak şiirlerinin şiirimiz içinde bir menekşe gibi durduğunun ifadesidir. “Kopuz” şiiri “Mahmut Ragıp Gazimihal’in yüce işinin esiniyle” Türk ulusal musiki çalışmalarında önemli katkıların sahibi Mahmut Ragıp Gazimihal’e ithaf edilmiştir. Görüldüğü üzere şiirin kaynağını ortaya koyan bir gönderge olarak şiirlerin ithaf edildiği kişiler de önem arz etmektedir. Çünkü bu göndermeler şiirde işlenen konunun anlamlandırılmasında önemli bir görev üstlenmektedir.

“Bir metnin başka bir metinde açıkça ve sözcüğü sözcüğüne yinelenmesi işlemi olarak”²³⁹ tanımlanan alıntı da bir başka metinlerarası ilişki biçimi olarak Azer Yaran şiirinde görülmektedir. Özellikle şiirlerinin başında bir epigraf olarak Divan şiirinden, Halk şiirinden ve Rus şiirinden yaptığı alıntılar dikkati çekmektedir.

“Utku İçin Kaside” şiirinin başında alıntı sahibi olarak Baki’nin adı belirtilerek şu mısralarına yer verilir:

Biz mütteka-yi zer-keş-i caha dayanmazız

Hakkın kemal-i lütfunadır istinadımız (Utku İçin Kaside, s.93)

“Biz İktidar ve ikbal mevkiinin altın işlemeli yastığına, koltuğuna, esasına değil, Allahın lütfunun büyüklüğüne ve sonsuzluğuna dayanırız.”²⁴⁰ olarak dil içi çevirisi yapılabilecek olan bu alıntı, şiirin içeriğiyle bağlantılı olarak verilmektedir. İblis’in kurduğu imparatorluğunun kapısında onuru kendine göre yaratıp,

²³⁹Aktulum, *Metinlerarasılık//Göstergelerarasılık*, s.416

²⁴⁰Necmettin Halil Onan, *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi*, Milli Eğitim Basımevi, 1997, s.171

müstemleke yönetiminde onuru ezerek kapısında hizmetkar durdurmaya kalkışması ve bunun karşısında direnmenin, yenmeye yargılı olmanın, yenilmemenin anlatıldığı, “Utkun tanrının dirilişidir. Utkunla bir oğul ve bir ulus senin küllerinde yeniden doğar; utkun yazgının eşsiz bir yazılışıdır” dizelerinin yer aldığı “Utku İçin Kaside” şiirinde, Baki’den yapılan alıntıyla beraber şiir daha anlamlı hale gelmektedir. İblis’in altın işlemeli fakat emperyal bir yönetim anlayışıyla özgürlüğü, onuru baskısı altına aldığı, sömürü saltanatına karşı zaferin övgüsüdür. Zafer Tanrının dirilişi, bir ulusun küllerinden yeniden doğuşu, kaderin eşsiz bir şekilde yazılışıdır.

Gerek ismiyle gerek şiirde geçen taş ve onun ifade ettiği anlam şekilleri itibariyle aynı zamanda Köktürk Yazıtlarına (Orhun Abideleri) bir gönderme olan “Yazıt- Ezgi” şiirinde de yine bir epigraflık olarak şu dizelere yer verilir:

Düşmen ne denlusaht ise de şadol ey Nedim

Sengüzre gösterir zer-i kamil ayarını (Yazıt-Ezgi, s.222)

Burada alıntı sahibi belirtilmemiştir, ancak biraz divan şiiri bilgisine sahip olan okur düşünülerek mahlas beyti verildiği için alıntının Nedim’e ait olduğu zaten anlaşılmaktadır. “Ey Nedim! Düşman ne kadar çetin ise de tasa etme; halis altın, ayarını taş üstünde gösterir.”²⁴¹ şeklinde bugüne aktarılabilecek olan alıntıda ifadesini bulan “taş” ve taşın üstünde ortaya çıkan değer olarak “altın” sözcükleri Azer Yaran’ın şiirine de yansımıştır. Nedim’den yapılan alıntıyla ilgili olarak şiirde “bin ağlar taşı, kavakların ve kazıkların sıralandığı dizgesiz basmak taşı, birinin sofrasından rızkı çekip alan devlet taşı, algımızda taşlaşan tanrısal kuş taşı, usumuzda pekişmiş onurun ulusal devrim taşı, bastığın tuzak taşı, değirmen taşı, iyelik taşı, iyilik taşı, postun taşı, dostun taşı, taş örgütü” gibi taş sözcüğü etrafında oluşturulmuş bağdaştırmalar ve bir yazıt gibi bu taşların ifade ettiği anlamlar şiiri oluşturmaktadır. Nedim’in “şiirlerini has altına benzeterek mihek taşında altının ayarının meydana çıkması gibi, kendi eserlerinin de amansız düşmanları karşısında kıymetini göstereceğini”²⁴² ifade ettiği bu beyti Azer Yaran alıntılı olarak şiirinde kendi oluşturduğu taş tamlamalarıyla onların ifade ettiği değişik anlamlara yer vermiştir.

“Tarihsel Bir Tema Üzerine Doğaçlama” şiirinde de bir “halk türküsü” olarak Ordu yöresine ait:

hatiboğlu nam verir de

²⁴¹Onan, *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi*, s.385

²⁴²Onan, *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi*, s.385

muhtarlığa şan verir
muhtarlığın yoluna da
oğlunu kurban verir (Tarihsel Bir Tema Üzerine Doğaçlama, s.163)

dizelerine yer verir. Şiirden ifadelerle, tarihin derinlerinde beliren iktidar, gücü elinde bulundurma, zorbalık ve istila yıllarında oluşan kara hükümdarlık onun karasından yayılan korku, korkunun karasında kinin ve aşkın anayurdu olarak cumhuriyetin ve o ana yurda işleyen tarihin çürüğünün anlatıldığı şiirde, bu halk türküsünün alıntılanması da şiirde işlenen konu ile manidardır. “Muhtarlığın yoluna oğlunu kurban veren” yani iktidarı elinde bulundurmak için en değerleri bile feda etmekten çekinmeyen bir güç anlayışının tarihsel olarak değiştirdiği, dönüştürdüğü unsurlar anlatılmaktadır.

“Tiran Üzerine Doğaçlama” şiirinde alıntı kaynağı olarak Rus şair “Voznesenski” belirtilerek orijinal dilinde şu alıntıya yer verilir ve yıldız imiyle sayfanın sonunda dipnot olarak Türkçesi aktarılır:

Tiranı poetanye ponimayut,
Kogda ponimayut, togda ubivayut.*
*Tiranlar ozanı anlamazlar,
Anladıkları zaman, yaşatmazlar. (Tiran Üzerine Doğaçlama, s.161)

“...Genel zorbalığın adı olarak tiran, bir ilerleme ve yükselme doruğu gibi gösterilen çağımızda, bu boyutlarda var olma cüretini gösterebilmektedir. Şiirimde tarihsel olarak bireyin ve toplumun tiranla karşıt duruşları ve tiranın düşlenen ve istenen yazgısal çöküşü yansıtılmaktadır.”²⁴³ diye şiirinin içeriğini ifade eden Azer Yaran, şiirde Voznesenki’den yaptığı bu alıntıyla şiirin politik içeriğini oluşturmuştur.

Bir aktarma olarak güneşe “nereye kanlı güneş erte güneş” diye sorulduğu ve güneşin “son yaprağın düştüğü yere” cevabıyla konuşturulduğu “Son Yaprak” şiirinde yine alıntı sahibi belirtilerek “Boris Pasternak”ın şu dizelerine yer verilir:

Aldatmadan söz verdiği gibi,
Güneş yetiştirdi sabah erkenden
Eğik safran sarısı bir huzmeyle
Perdeden divana kadar. (Son Yaprak, s.154)

²⁴³Yıldız, “Azer Yaran’a 3. Kitabı “Deniz ve Ten” Dolayımında Sorular”, s.31

Pasternak'ın "Ağustos"²⁴⁴ şiirinden kendi çevirisiyle alıntılacağı bu mısralar, kendi şiirinin esin yönünü oluşturan alıntı ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Pasternak "Ağustos" şiirinde, güneş imgesi üzerinden bir elvedayı anlatmaktadır. "Son Yaprak" şiirinde de güneşin, son yaprağın düştüğü yere gitmesi bir elvedadır, diyebiliriz. Şiirde, adı itibariyle aynı zamanda O. Henry'nin "Son Yaprak" isimli öyküsüne gönderme yapılmaktadır. Şiirde geçen "Son yaprağın düştüğü yere" ifadesi de okuru, O. Henry'nin "Son Yaprak" öyküsünde sarmaşıktaki yaprakların dökülmesini izleyen ve son yaprağın düştüğünü görmek isteyen hikâye kahramanına göndermektedir.

Azer Yaran şiirinde görülen bu metinlerarası ilişkiler, sadece bir metinden diğerine yapılan bir aktarma ya da onu hatırlama amacı olarak değil, şiirde bir anlam yaratma işlemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiirlerinden örneklerle ifade ettiğimiz metinlerarası ilişki biçimi olarak gönderge ve alıntılar şiirin anlamlandırılmasında, çağrışım evreninin güçlenmesinde etkili olmakta ve şiirde bu işlevi yerine getirmektedirler. Böylece Azer Yaran, bu metinlerarası öğelerle şiirinde güçlü bir anlam oluşturmuştur.

²⁴⁴Pasternak, *İkinci Doğu Seçilmiş Şiirler*, s.83

SONUÇ

Şiir sanatı var olduğu günden beri “Şiir nedir?” sorusu özelinde tarif edilmeye çalışılmış, ancak her şairin şahsına münhasır olarak varlığını devam ettirmiş, bir bütün olarak tarifi yapılamamış bir sanattır. Şairlerin özgünlüğü de şiire yüklediği değişik anlamlar sayesinde gerçekleşmiş, her şair oluşturduğu şiir evreniyle, şiire bakış açısıyla, şiire yüklediği anlamlarla poetik duruşunu belirlemiştir. Azer Yaran da şiir anlayışıyla ve oluşturmuş olduğu şiir diliyle özgün bir şair olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ordu’nun Fatsa ilçesi Korucuk köyünde dünyaya gelmiş olan Azer Yaran, Rus Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirmiş, girdiği sınavda başarılı olarak TRT Çok Sesli Müzik Topluluğunda bas ses olarak şarkı söylemeye başlamıştır. TRT Muhabiri olarak çalışmış, okuduğu bölüm sakıncalı bulunarak sürgün edilmiştir. Memuriyetten ayrılmış, değişik işler denemiş, ancak hiçbirinde umduğunu bulamayarak doğduğu köye geri dönmüştür.

Filolog olarak Rus Edebiyatından edebiyatımıza çok sayıda çeviri yapmış olan Azer Yaran, toplumcu gerçekçi cephe içerisinde çıkışını yapmış ve sarsıntılı bir yaşamın şairi olarak, şiiri “duygu ve us mesleği”, “usun uç beyliği” gibi ifadelerle tanımlamış, şairi ise “yapayalnız ve gözü pek dizeler çiziktiren, yüreğinin tellerinde altın biriktiren” gibi bağdaştırmalarla nitelemiştir. Şiiri bireysel bir yaratı ve ortak anlayışın bağları ile başı hoş olmayan bir sanat olarak gördüğü için hiçbir edebiyat topluluğu içerisinde yer almamış, edebiyat odaklarından da uzakta mutlak bir yalnızlık ikliminde, entelektüel ortamını oluşturan doğayla iç içe ve doğadan aldığı dil malzemesiyle şiirin sesini duyan bir şair olmuştur.

Azer Yaran ile yapılan söyleşilerde o şiirin temel kavramlarına da değinmiş, imgeyi bir alma-kendileştirme ve yaratma işlemi olarak tanımlamıştır. Marksizm’le ulusal varlığı ve mistik coşkuyu düşlemiş olması ve bunun adına “öte gerçeklik”, “aşkın gerçeklik” demesi ideolojik bakış açısını ortaya koymakla birlikte, bu toplumcu yönünün belirgin olması şiirlerinde ideolojinin ağırlığına neden olmamıştır. Şiirlerinin bildirisinde ve imge kuruluşunda ideolojik yansımalar görülmekle beraber, şair olarak böyle bir gayretin ve şiire bakışında ideolojik anlamda toplumcu gerçekçilikte olduğu gibi pragmatik bir tavrın içerisinde olduğu söylenemez.

Şiir dilinde tamamen özgün bir konumda yer alan yaşadığı yurt karasının, deniz, gök ve gün ışığının Türkçe konuştuğunu duyan ve yurtsal ve ulusal olana kıyıldığı inancını taşıyan bir şair olarak Azer Yaran, alışılmışın dışında şiir dilinde öz Türkçe kelimeleri kullanmayı tercih etmiş bir şairdir. Onun şiirinde doğa ve doğanın ezgiye yarattığı fon, yapıya verdiği malzeme süreç unsurları olarak belirirken, şiiri, yaşamla, konuyla ve doğayla organik ilişkide dilsel bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır.

Poetika türünde bir eser vermeyen Azer Yaran'ın şiirleri odağında bakıldığında kendi yaşamından, ailesi ve dostlarından, toplumsal olaylardan, memleket ve doğadan, ideolojik öğelerden, çevirmen kimliğinin de etkisiyle Rus şiirinden ve Türk şiirinin ustalarından, dinden, mitolojiden, kültürel unsurlardan beslendiği ve böylelikle çok çeşitli şiir kaynaklarının var olduğu görülmüştür.

Azer Yaran'ın şiirleri incelendiğinde, biçim açısından halk şiiri ve divan şiiri nazım biçimlerinin birebir kullanılmadığı ancak bu şiir biçimlerinin nazım birimi, kafiye şeması gibi özelliklerinin; batı şiirinden ise sone, terza-rima gibi biçimlerin Azer Yaran şiirinde kullanıldığı görülmüştür. Ancak ağırlıklı olarak şiirler bir ölçüden yoksun olarak serbest şiir ve düzyazı şiir formlarında yazılmıştır.

Şiirleri içerik olarak incelendiğinde ise Azer Yaran'ın konu ve tema evreni çok geniş olduğu görülmüştür. O, şiirlerinde tek boyutlu bir konu ve tema anlayışı yerine birden çok konu ve temayı ele almıştır. Azer Yaran şiirinde en çok görülen konu ve temalar, bireysel ve toplumsal acılar, yalnızlık ve yabancılaşma, toplumsal olaylar, ideolojik öğeler, çevre, ölüm-ölümsüzlük, aşk, çocuk ve çocukluk, değerlerle ilgili kavramlar başlıkları altında şiirlerinden hareketle incelenmiştir. Azer Yaran'ın şiirinde en çok bireysel ve toplumsal acıların ön plana çıktığı, ancak şairin hiçbir zaman kötümser bir bakış açısına sahip olmadığı, aksine yaşam karşısında daima umutlu olduğu görülmektedir.

Azer Yaran'ın şair olarak en önemli ve özgün noktası ise onun yaratmış olduğu şiir dilidir. Günlük dilde var olan kelimeler yerine o kelimelerin öz Türkçelerini kullanmayı tercih etmiştir. Dilde var olan kelimelerle yetinmemiş, şiirinde yeni türetmelere gitmiş, bu da şiirlerinde etkili bir anlatımın oluşmasını sağlamıştır. Şiir dilinde yapmış olduğu sapmalarla, alışılmamış bağdaştırmalarla ürettiği özgün imgeler onu şair olarak farklı bir noktada konumlandırmış ve şiir dilini

zenginleştirmiştir. Oluşturmuş olduğu bu şiir dili Azer Yaran şiirini, çağının şiirinden ayıran en önemli özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şiirine metinlerarası ilişkiler açısından bakıldığında ise, Kur'an-ı Kerim'den İncil ve Tevrat'a, toplumsal olaylardan tarihi kişiliklere, müzikten mitolojiye, Türk şiirinden Rus şiirine, halk türkülerinden divan şiirine çok geniş bir yelpazede gönderge ve alıntılara şiirinde yer verdiği görülmektedir. Bu metinlerarası unsurlar Azer Yaran'ın şiirinin evrenini genişletmiş, şair açısından güçlü ve etkili bir anlatım ve anlam ilişkisi sağlamış; okur açısından da şiiri anlamlandırmanın ve yeni anlamlar oluşturma'nın önünü açmıştır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Azer Yaran şiiri, şairin şiire bakış açısıyla, bireyi ve toplumu aynı potada kaynaştıran kendine özgü imgeye dayalı diliyle Türk edebiyatı için önemli bir noktada yer almaktadır. Yaratmış olduğu şiir evreniyle kurduğu güçlü ve etkili anlatım öğeleriyle ve hepsinden de önde benzersiz şiir diliyle, Azer Yaran, Türk edebiyarında farklı bir soluk olarak belirmektedir.

“Azer Yaran'ın çevirileri hakkında bir çalışma yapıldı mı? Projeleri, yarım kalmış çalışmaları var mı? Azer Yaran'ın muakkipleri var mı, bu konuda bir çalışma yapıldı mı?” soruları Azer Yaran üzerine çalışma yapmak isteyenlere öneri olarak verilebilir.

KAYNAKÇA

- Ada, Ahmet, “Azer Yaran’ın Şiirinin Kaynakları”, *Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.15-22
- Aksan, Doğan, *Cumhuriyet Döneminden Bugüne Örneklerle Şiir Çözümlemeleri*, Bilgi Yayınevi, Mart 2011
- _____, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Bilgi Yayınevi, Mayıs 2013
- Aktulum, Kubilay, *Metinlerarasılık – Göstergelerarasılık*, Kanguru Yayınları, İstanbul 2011
- Alp, Ertan, “Tanrının Çiçek Açtığı Bir Deniz Ozan: Azer Yaran”, *Mavi Yeşil Dergisi*, Mart-Nisan 2016, S.98, s.11-14
- Altıok, Metin, “Şiir Nedir?”, *Şiir Sanatı*, Yaşar Nabi Nayır-Salih Bolat (haz.), Varlık Yayınları, 2012, s.76-78
- Aristoteles, *Poetika*, İsmail Tunalı (çev.), Remzi Kitabevi, Haziran 2009
- Arslan, Yılmaz, “Kentli Bir Kültürle Doğanın Koynuna Çekilmiş Fısıltı’nın Şairi: Azer Yaran”, *Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.165-171
- Aytaç, Gürsel, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, 2013
- Behramoğlu, Ataol, “Bir Kardeşi Yitirmek”, *Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.121-124
- Beyazıt, Erdem, *Hece Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı*, S. 53/54/55, Mayıs-Haziran-Temmuz 2001, 2. Basım Ağustos 2010, s.472-473
- Birsel, Salah, *Şiirin İlkeleri*, Adam Yayınları, Ocak 2001, s.26
- Cinozoğlu, Hüseyin Avni, “Azer Yaran: Orda Bir Köy Var Uzakta”, *Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.26-48
- Çetişli, İsmail, *Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006
- Çolak, Veysel, “Şiirde Biçimden Yoksunluk”, *Şiir Sanatı*, Yaşar Nabi Nayır-Salih Bolat (haz.), Varlık Yayınları, 2012, s.308-310

- _____; “Yaşamın Masal Dizesi”, *Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.149-153
- Demir, Necati, *Türk Efsaneleri Cilt 1-2*, Edge Akademi, Ankara 2013, C.2
- Doğan, Mehmet H., “Şiirde Biçim Üzerine”, *Şiir Sanatı*, Yaşar Nabi Nayır-Salih Bolat (haz.), Varlık Yayınları, 2012, s.238-247
- Emiroğlu, Öztürk, *Türkiye’de Edebiyat Toplulukları*, Akçağ Yayıncılık, Ankara 2016
- Ergülen, Haydar, “Karışık Poetik”, *Hece Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı*, S. 53/54/55, Mayıs-Haziran-Temmuz 2001, 2. Basım Ağustos 2010, s.491-492
- Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, Aralık 1972
- Eyüboğlu, Sabahattin, “Şiir ve Politika”, *Şiir Sanatı*, Yaşar Nabi Nayır-Salih Bolat (haz.), Varlık Yayınları, 2012, s.349-351
- Gürler, Rüstem, “Uçan Atlı”, *Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.80-83
- Haşim, Ahmet, *Piyale-Göl Saatleri*, Antik Türk Klasikleri, Kadriye Kaymaz (haz.), Mart 2012
- Hazinedar, Fatin, “Şairim Azer Yaran”, *Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.59-65
- Hikmet, Nâzım, *Son Şiirleri (1959-1963)*, Yapı Kredi Yayınları, Ocak 2017
- _____, *Yeni Şiirler (1951-1959)*, Yapı Kredi Yayınları, Şubat 2017
- İnce, Özdemir, “Burada Gün Işığı Türk”, *Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.124-127
- Karaca, Alâattin, *İkinci Yeni Poetikası*, Hece Yayınları, Kasım 2013
- Karaman, Hayrettin, Özek, Ali, Dönmez, İbrahim Kâfi, Çağrı, Mustafa, Gümüş, Sadrettin ve Turgut, Ali, *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1.Baskı, Mart 2015
- Kısakürek, Necip Fazıl, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, Ocak 1998
- Kolcu, Ali İhsan, *Edebiyat Kuramları Tanım-Tenkit-Tahlil*, Salkımsöğüt Yayınevi, Temmuz 2010

- Kudret, Cevdet, *Örneklerle Edebiyat Bilgileri-1*, İnkılap ve Aka Basımevi, İstanbul 1980
- Küpçük, Selçuk, “Yesenin’in Bolaman’daki Oğlu: Azer Yaran”, *Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.179-184
- Moran, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014
- Necatigil, Behçet, *Bile/Yazdı*, Yapı Kredi Yayınları, Aralık 1997
- Onan, Necmettin Halil, *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi*, Milli Eğitim Basımevi, 1997
- Özbek, Mehmet, *Folklor ve Türkülerimiz*, Ötüken Yayınları, 1981
- Pasternak, Boris, *İkinci Doğu Seçilmiş Şiirler*, Azer Yaran (çev.), Adam Yayınları, Eylül 1994
- Puşkin, Aleksandr Sergeyeviç, *Yevgeni Onegin*, Azer Yaran (çev.), Yapı Kredi Yayınları, Haziran 2003
- Sağlık, Şaban, *Hikâye/Anlatı/Yorum*, Hece Yayınları, Kasım 2014
- Sarioğlu, Sezai, “Şairlerin Fizan’ı Azer Yaran: Yalnızlığa Misillemedir”, *Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.145-149
- Say, Ahmet, *Müzik Sözlüğü*, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Eylül 2002
- Şafak, Halim, “Ergin Acı”, *Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.153-158
- Taner, Mehmet, “Sekili Kulun”, *Kıyısına Sığınan Deniz Azer Yaran*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Ekim 2015, s.127-130
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, Eylül 2000
- Tevrat, Yaratılış, 8:4, <http://www.yolgosterici.com/tevrat/tevrat01.htm> (03.01.2017)
- Yaran, Azer, *Mayıs*, Türkiye Yazıları Yayınları, Kasım 1979
- _____, *Giz Menekşesi Toplu Şiirler (1975-2002)*, Yapı Kredi Yayınları, Mayıs 2004

Yavuz, Yusuf Şevki, “Levh-i Mahfuz”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, C.27, s.151

Yesenin, Sergey, *Lirikler*, Azer Yaran (çev.), Ayça Yayınları, Mart 1982

_____, *Sönüyor Alkanatları Günbatımın*, Azer Yaran (çev.), Adam Yayınları, Ekim 1992

Yıldız, İrfan, (Azer Yaran ile yapılmış söyleşi), *Ordu Şairleri Antolojisi*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Şubat 2008, s.35-44

_____, “Azer Yaran’a 3. Kitabı “Deniz ve Ten” Dolayımında Sorular”, *Ordu Şairleri Antolojisi*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Şubat 2008, s.29-35

_____, “Azer Yaran ile “Burada Gün Işığı Türk” ve “Deniz ve Ten” Üzerine Söyleşi”, *Ordu Şairleri Antolojisi*, Gökhan Akçiçek (haz.), Kumdan Yazılar Kitaplığı, Şubat 2008, s.23-29

ÖZGEÇMİŞ

Erbil KORKMAZ, 07.08.1991 tarihinde Giresun’da doğdu. Lise öğrenimini Bulancak Lisesinde tamamladı. 2013 yılında 19 Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. 2014 yılında aynı üniversitede Pedagojik Formasyon eğitimi aldı. Aynı yıl Milli Eğitim Bakanlığına öğretmen olarak atandı. Halen bu görevini sürdürmekte ve müdür yardımcısı olarak çalışmaktadır.

İletişim bilgileri:

E-mail: erbilkorkmaz1@hotmail.com